

MEZINÁRODNÍ POLITIKA

ROČNÍK XXXII

CENA 49 Kč

08/2008

Grónsko na prahu nové éry

Čí je Arktida?

Arktická
bezradnost

Kanadský sever:
součást duše národa Země javorů

„Vybudováním radaru se smaže kus hranice mezi starou a novou Evropou“

ISSN 0543-7962

9 770543 796005

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

- 9 ..... 54 737
DAHRENDORF, Ralf
Od pádu Zdi k válce v Iráku: nový začátek dějin / Ralf Dahrendorf. – Praha : Vyšehrad, 2008. – 331 s. – (Moderní dějiny). – Bibl.-Pozn.-Rej. ISBN 978-80-7021-842-6
- 3 ..... 54 580
EICHLER, Jan
Terorismus a války na počátku 21. století / Jan Eichler. – Praha: Karolinum, 2007. – 352 s.: mp. – Bibl.-Pozn.-Rej. ISBN 978-80-246-1317-8
Rec. - In: Sociologický časopis. - Vol. 44, no. 2 (2008), s. 438-441.
- 3 ..... 54 614
FOJTÍKOVÁ, Lenka
Společné politiky EU : historie a současnost se zaměřením na Českou republiku / Lenka Fojtíková, Marian Lebedzik. – Praha : Beck, 2008. – xv, 179 s. : gr., tab. – (Beckova edice ekonomie). – Bibl.-Pozn.-Rej. ISBN 978-80-7179-939-9
- 3 ..... 54 739
HORÁK, Slavomír
Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR / Slavomír Horák. – Praha: Karolinum, 2008. – 226 s. : tab. – Bibl.-Pozn. ISBN 978-80-246-1472-4
- 3 ..... De 54 627
CHUDOLEJ, Konstantín K.
Post-communist countries in search for security and stability / ed. Konstantín Khudoley. – St. Petersburg : St. Petersburg state university, 2005. – 209 s. – Bibl.-Pozn. ISBN 5-288-03607-1
- 3 ..... 54 730
INTEGRATING
Integrating with the European Union : accession, association and neighbourhood policy / ed. Ladislav Cabada, Michal Mravinač. – Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. – 271 s. – Bibl.-Pozn. ISBN 978-80-7380-097-0
- 3 ..... 54 579
JEŘÁBEK, Miroslav
Za silnou střední Evropu : středoevropské hnutí mezi Budapeští, Vídní a Brnem v letech 1925–1939 / Miroslav Jeřábek. – Praha : Dokořán, 2008. – 302 s. : il. – (Bod). – Bibl.-Pozn.-Rej. ISBN 978-80-7363-180-2
- 9 ..... 54 740
JUDT, Tony
Poválečná Evropa : historie po roce 1945 / Tony Judt. – Bratislava: Slovart, 2008. – xiii, 986 s. : il., mp. – Bibl.-Pozn.-Rej. ISBN 978-80-7391-025-9
- 3 ..... 54 735
KAPITOLY
Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989 / ed. Adéla Gjuričová, Michal Kopeček. – Praha : Paseka, 2008. – 320 s. – Pozn.-Rej. ISBN 978-80-7185-876-8
- 3 ..... De 54 570
KARLAS, Jan
Forma mezinárodních institucí: teoretická analýza / Jan Karlas. – Praha: Karolinum, 2008. – 206 s. ; tab. – Bibl.-Pozn. ISBN 978-80-246-1433-5
- 3 ..... 54 615
KAVAN, Jan
Diplomacie / Jan Kavan, Zdeněk Matějka, Alexandr Ort. – Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. – 340 s.: il. – Pozn. ISBN 978-80-7380-079-6
- 3 ..... De 54 585
KLAVEC, Jozef
Terorizmus ako politický fenomén / Jozef Klavec. – Bratislava : Univerzita Komenského, 2007. – 108 s. – Bibl. ISBN 978-80-223-2294-2
Rec. - In: International issues and Slovak foreign policy affairs. - Vol. 15, no. 3-4 (2006), s. 126-128.
- 9 ..... 54 743
KLÍMA, Jan
Dějiny Angoly / Jan Klíma. – Praha : Lidové noviny, 2008. – 402 s. : il., mp. – (Dějiny států). – Bibl.-Chron.-Rej. ISBN 978-80-7106-950-8
- 3 ..... De 46 781/3
KOVÁŘ, Milan
Terorismus III. : protiteroristické jednotky / Milan Kovář. – Praha: Police History, 2007. – 254 s. ISBN 978-80-86477-00-8
- 9 ..... 54 736
KULHÁNEK, Ivan
Klopýtání přes budoucnost : dějiny Evropy od Vídeňského kongresu 1815 do roku 2005: Evropa 19. a 20. století v politických a sociálně-ekonomických souvislostech / Ivan Kulhánek. – Praha : Academia, 2008. – 362 s. : mp. – Bibl.-Pozn.-Přil.-Rej. ISBN 978-80-200-1608-9
- 3 ..... 54 577
KUZYK, Boris Nikolajevič
Rossija i mir v XXI veke / B. N. Kuzyk. – Moskva : Institut ekonomických strategií, 2006. – 638 s. : gr., mp., tab. – Bibl. ISBN 5-93618-109-X
- 3 ..... 54 578
MEDVEDEV, Roj
Raskolotaja Ukraina / Roj Medvedev. – Moskva : Institut ekonomických strategií, 2007. – 175 s. : il. – Pozn. ISBN 978-5-93618-134-4
- 3 ..... 54 616
MRSUKOVIČ, Viliam
Európa jazykov a národov na prahu tretieho tisícročia : Europa linguarum nationumqve / Viliam Mruškovič. – Martin: Matica slovenská, 2008. – 517 s. : tab. – Rej. ISBN 978-80-7090-858-7
- 3 ..... 54 631
NAÍM, Moisés
Černá kniha globalizace / Moisés Naím. – Praha : Vyšehrad, 2008. – 303 s. – (Moderní dějiny). – Bibl.-Pozn.-Rej. ISBN 978-80-7021-866-2
- 3 ..... 54 648
POLITICKÁ
Politická moc verzus náboženská autorita v Ázii / ed. Martin Slobodník, Attila Kovács. – Bratislava : Chronos, 2006. – 303 s. – (Anthropos ; zv. 3). – Bibl.-Pozn. ISBN 80-89027-18-0
Rec. - In: International issues and Slovak foreign policy affairs. - Vol.15, no. 2 (2006), s. 76–78.
- 3 ..... De 54 718
POLITYKA
Polityka bez strategii: bezpieczeństwo Europy Środkowo-Wschodniej i Polski w perspektywie ładu globalnego / red. Antoni Z. Kamiński. – Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2008. – 142 s. : mp. – Bibl.-Pozn. ISBN 978-83-60580-18-9
- 3 ..... De 54 742
PROBLÉMY
Problémy mezinárodní politiky očima mladých badatelů: Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka / ed. Vít Beneš, Zbyněk Dubský. – Praha: Oeconomia, 2006. – 178 s. : gr., tab. – Autor části: Vít Beneš. – Bibl.-Pozn.-Přil. ISBN 80-245-1122-3
- 3 ..... 54 738
SCHWEIZER, Peter
Reaganova válka : velký příběh o čtyřicetiletém boji Ronalda Reagana a konečném vítězství nad komunismem / Peter Schweizer. – Praha : Ideál, 2007. – 351 s. – (Dějinné zvraty a souvislosti ; č. 7). – Pozn.-Rej. ISBN 978-80-86995-04-5
Rec. - In: Revue politika. - Roč. 6(19), č. 4 (2008), s. 39-40.
- 3 ..... 54 733
SLABÉ
Slabé státy : selhání, rozpad a obnova státnosti / Šárka Waisová ... [et al.]. – Plzeň : Aleš Čeněk, 2007. – 295 s. – Autor části: Nikola Hynek. – Bibl.-Pozn. ISBN 978-80-7380-069-7
- 3 ..... De 54 581
SOUČASNÉ
Současné Srbsko - politika, kultura, Evropská unie: příspěvky přednesené na stejnojmenném symposiu v Brně dne 23. dubna 2007 / ed. Václav Štěpánek. – Brno: Albert, 2007. – 159 s. – Pozn. ISBN 80-7326-127-8
- 3 ..... De 54 620
TURECKO
Turecko a Evropská unie : česká a turecká perspektiva / ed. Lucie Tunkrová, Pavel Šaradín. – Olomouc: Univerzita Palackého, 2007. – 153 s. – Bibl.-Pozn.-Přil. ISBN 978-80-244-1875-9
- 3 ..... 54 584
TUREČEK, Břetislav
Světla a stíny islámu : drama Blízkého východu a sonda do duší jeho obyvatel / Břetislav Tureček. – Praha : Knižní klub, 2007. – 214 s.: il., mp. – Rej. ISBN 978-80-242-1909-7
- 3 ..... 54 732
WAIŠOVÁ, Šárka
Mezinárodní organizace a režimy / Šárka Waisová. – Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. – 255 s. : gr., tab. – Bibl.-Pozn. ISBN 978-80-7380-109-0
- 3 ..... De 54 582
ZBÍRAL, Robert
Institucionální rámec Evropské unie: právně-politologický pohled / Robert Zbíral. – Praha : Linde, 2007. – 240 s. – (Vysokoškolské právnické učebnice). – Bibl.-Pozn. ISBN 978-80-7201-682-2
Rec. - In: Politologický časopis. - Roč. 15, č. 1 (2008), s. 70-71.

Světozor • 1

Ultima Thule aneb Bohové odcházejí na Sever | -zz- • 3

ARKTIDA

Michael Romancov | Či je Arktida? • 4

Filip Tesař | Arktická bezradnost • 7

Andrej Ruščák | Svalbard – unikátní životní prostor v Severním ledovém oceánu • 10

Zdeněk Lyčka | Grónsko na prahu nové éry • 12

Lubomír Stejskal | Kanadský sever: součást duše národa Země javorů • 16

Václav Brachtl | Faerské ostrovy aneb Po krůčcích k nezávislosti • 19

DVA POHLEDY

Kristina Larischová, Kateřina Šafaříková | Předsednictví v Evropské unii • 21

VZTAHY A PROBLÉMY

Tomáš Pojar | „Vybudováním radaru se smaže kus hranice mezi starou a novou Evropou“ • 22

Lukáš Tichý | Energie a bezpečnost jejich dodávek ve vztazích Evropské unie a Ruska • 25

Naďa Aliová, Jan Kužvart | Íránský vliv v Iráku: změř protichůdných zájmů a její východisko • 28

ZEMĚMI SVĚTA

Pavel Maškarinec | Mongolské parlamentní volby 2008 ve znamení výjimečného stavu • 30

VOLNÁ TRIBUNA

Veronika Bílková | Irácká zkušenost a česká nezkušenost • 34

Ondřej Horký | Jaro 1968 mezi Prahou a Paříží. Evropské pohledy na mimoběžky a průsečíky dějin • 36

RECENZE

Pavel Sitek | K čemu slouží národní identita? • 39

POSLEDNÍ STRANA**Foto na titulní straně**

Zdroj: Vasily Fedosenko, Globe Media/Reuters

Tiráž

Ročník XXXII • Vydává: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. • **Šéfredaktor:** Robert Schuster • **Úvodníky, komentáře:** Zdeněk Zbořil • **Odpovědná redaktorka:** Milena Strejčková • **Sekretářka redakce:** Irena Krejčová • **Grafický návrh:** Jakub Tayari • **Autor obálky:** Filip Sojka • **Distribuce:** Dagmar Červinková • **Redakční rada:** Veronika Bílková (předsedkyně), Vojtěch Belling, Miloš Calda, Martin Ehl, Jiří Fárek, Václav Hubinger, Kai-Olaf Lang, Kristina Larischová, Pavel Máša, Jaroslav Olša jr., Miloš Pojar, Pavel Pšejja, Michael Romancov, Jiří Schneider, Jiří Štěpanovský, Filip Tesař, Tomáš Veselý, Zdeněk Zbořil • **Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.**

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1 • **telefon** 251 108 107 • **fax** 251 108 222 • **e-mailová adresa** umvedo@iir.cz • **Objednávky a předplatné přijímá** administrace redakce. Vychází měsíčně. **Cena výtisku** 49 Kč. **Předplatné na rok činí** 490 Kč, ve **Slovenské republice** 711 Sk. **Registrováno** MK ČR E 5210.

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábová 1302, 263 01 Dobruška. **Rozšiřuje** redakce a další distributoři v drobném prodeji. **Ve Slovenské republice rozšiřuje** L.K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34 • **telefon** +421 244 453 711 • **fax** +421 244 373 311 • **e-mailová adresa** Herslova@lkpermanet.sk • **www.predplatne.cz**. **Informace o MP a ediční činnosti ÚMV** na www.iir.cz • Podávání tiskoviny povolené SsRP Banská Bystrica č.j. Opč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996. **ISSN** 0543-7962 • **INDEX** 46911

Červenec 2008**Světozor**

1. Francie se ujala půlročního předsednictví Evropské unie. Při této příležitosti otevřela svůj pracovní trh pro Česko a dalších sedm unijních nováčků. Prezident Sarkozy se chce pokusit provést Lisabonskou smlouvu úskalími ratifikačního procesu.
1. OSN apelovala na zimbabwského prezidenta Mugabeho, aby přestal omezovat humanitární pomoc do země.
1. Turecký ústavní soud zahájil proces, který má zakázat vládní Stranu spravedlnosti a rozvoje. Je obviňována, že ohrožuje sekulární charakter Turecka. Strana dostala pokutu za islamistické aktivity.
2. Libanonský Hizballáh schválil dohodu o výměně zajatců s Izraelem.
2. Polští poslanci se postavili proti neochotě prezidenta Kaczyňského podepsat Lisabonskou smlouvu.
2. Americký prezident podepsal zákon, který vyjímá Africký národní kongres ze seznamu teroristických organizací.
2. USA naznačily, že pokud neuspějí v Polsku s umístěním protiraketové základny, mohly by ji umístit v Litvě.
2. Kolumbijské vojáky osvobodili ze zajetí FARC bývalou prezidentskou kandidátku Ingrid Betancourtovou a dalších čtrnáct osob.
3. Íránský ministr zahraničí Manu'el Mottaki při návštěvě sídla OSN v New Yorku uvedl, že Írán je ochoten zvážit otevření diplomatického zastoupení USA v Teheránu, a vyzval k obnovení přímého leteckého spojení.
3. Ruský prezident Dmitrij Medveděv prohlásil, že Rusku nesvědčí parlamentní demokracie a že jeho země musí po desetiletí, ba po staletí zůstat prezidentskou republikou.
7. V Japonsku byl zahájen summit G-8, na němž bylo dojednáno snížení emisí skleníkových plynů o padesát procent do roku 2050. Hovořilo se o vysokých cenách potravin, jež část ekonomů dává do souvislosti s výrobou biopaliv. Osmička vyzvala ropné státy ke krátkodobému zvýšení těžby, a tím zamezila růstu cen ropy.
7. V Srbsku byla vytvořena nová vláda pod vedením Mirka Cvetkoviče. Hlavní politickou silou jsou Demokratická strana prezidenta Tadiče a socialisté.
7. Rakouská vládní koalice socialistů a lidovců se rozpadla. Předseda lidovců Wilhelm Molterer vyzval k vypsání nových voleb. Uskupteční se v září.
8. Ministři financí Evropské unie rozhodli, že kurz slovenské koruny při vstupu Slovenska

- do Eurozóny k 1. lednu 2009 bude 30, 126 SK za 1 EUR.
8. Írán pohrozil, že v případě napadení kvůli svým jaderným aktivitám udeří na Tel Aviv a na americké lodě v Perském zálivu.
  9. Írán otestoval devět raket dlouhého a středního doletu typu země-země. Jeden z typů je schopný zasáhnout cíl vzdálený 2000 km.
  10. Moskva připustila, že vyslala stíhačky do vzdušného prostoru Jižní Osetie, separatistické enklávy Gruzie, která na protest odvolala z Moskvy svého velvyslance.
  10. Polský ministr Bogdan Klich prohlásil, že americká nabídka na protiraketovou základnu obsahovala více politických, strategických a vojenských nevýhod než výhod.
  12. Belgie se stala dvaadvacátou zemí, která ratifikovala Lisabonskou smlouvu.
  13. Při autonehodě zahynul významný činitel polské antikomunistické opozice Bronislaw Geremek.
  13. Papež Benedikt XVI. přiletěl do Austrálie, kde kritizoval hrabivost i masovou kulturu konzumu a falešných idolů, vyzval k ochraně přírody a požádal církev, aby společně čelily násilí.
  14. Polský prezident Lech Kaczyński oznámil, že nebude blokovat ratifikaci Lisabonské smlouvy.
  15. Belgický premiér Yves Leterme nabídl králi Albertu II. demisi, protože vláda se ve stanovené lhůtě do 15. července nedokázala dohodnout na zásadách reformy státního uspořádání. Král 18. července demisi odmítl a vyzval premiéra, aby pokračoval v úsilí o naplnění vládního programu.
  15. Španělský parlament dokončil schvalování Lisabonské smlouvy.
  15. Ruský prezident Dmitrij Medveděv prohlásil, že rozmístění americké protiraketové obrany v Evropě poškodí bezpečnost starého kontinentu.
  16. Libanonský Hizballáh vydal Izraeli těla dvou vojáků unesených před dvěma lety na hranici Libanonu, Izraelci převezli do Libanonu ostatky 199 arabských bojovníků a vydali pět vězňů.
  16. Španělský Nejvyšší soud osvobodil pět atentáčníků z Madridu z 11. března 2004.
  18. Americký demokratický prezidentský kandidát Barack Obama zahájil přeletem do Londýna svou cestu po Evropě a Blízkém východě. Navštívil Izrael, Irák, Německo, Francii, Velkou Británii a Afghánistán.
  18. Iránský ministr zahraničí Mahúčeher Mottaki označil za pozitivní rozhodnutí USA zapojit se přímo do mezinárodních rozhovorů o iránském jaderném programu.
  18. Německý ministr zahraničí Frank-Walter Steinmeier jednal v Suchumi s abcházským vůdcem Sergejem Bagapšem o německém plánu gruzínsko-abcházského usmíření. Plán předpokládal ukončení násilí, návrat uprchlíků, ekonomickou stabilizaci a následně rozhodnutí o politickém statu. Bagapš odmítl o politickém statu diskutovat a prohlásil, že Abcházie bude demokratický a nezávislý stát.
  19. Schůzka západních představitelů se zástupci Íránu v Ženevě skončila bez pokroku. Franci vyloučili diskusi o zmrazení svého programu na obohacování uranu.
  21. Po roční přestávce se do irácké vlády vrátila sunnitská Fronta irácké dohody.
  21. Srbský prezident Boris Tadić oznámil, že byl zatčen bývalý předák bosenských Srbů Radovan Karadžić. Používal jméno Dragan Dabić a pracoval jako léčitel. Haagský tribunál ho viní z genocidy při obléhání Sarajeva a ze zorganizování masakru ve Srebrenici.
  21. Na Guantánamu začal první vojenský soud. Stojí před ním Sálím Ahmad Hamdan, bývalý řidič Usámy bin Ládina, označovaný za Ládina důvěrníka.
  21. Zimbabwský prezident Robert Mugabe a vůdce zimbabwské opozice Morgan Tsvangirai podepsali dokument, jenž má odstartovat jednání o zformování společné vlády.
  21. Francouzský parlament schválil ústavní reformu, která posiluje postavení parlamentu a dává větší prostor občanské iniciativě.
  21. Francouzský prezident Nicolas Sarkozy se v Dublinu snažil získat irského premiéra Briana Cowena pro opakované hlasování o Lisabonské smlouvě.
  21. Nepálské ústavodárné shromáždění zvolilo Ráma Barama Jadava prezidentem. Navrholo Nepálské kongresové centrum a komuniste.
  21. Rusko a Čína definitivně urovnaly dlouholetý spor o 4300 kilometrů dlouhou společnou hranici.
  22. Ředitel Agentury pro raketovou obranu USA generál Henry Obering prohlásil, že Írán je již nyní s to zasáhnout svými raketami většinu Evropy.
  22. Ministři zahraničí Evropské unie se dohodli na zpřísnění sankcí proti Zimbabwe.
  22. Izraelský prezident Šimon Peres se ve své jeruzalémské rezidenci setkal s šéfem palestinské samosprávy Mahmúdem Abbásem. Abbás požádal Perese, aby pomohl zastavit rozšiřování židovských osad na palestinských územích, Peres přislíbil další mírová jednání.
  23. Evropská komise rozhodla, že zmrazí Bulharsko čerpání prostředků z unijních fondů, pokud tato země nezačne opravdový boj s korrupcí.
  24. Nová srbská vláda rozhodla, že se na svá místa v zemích Evropské unie vrátí velvyslanci odvolaní ke konzultacím v souvislosti s uznáním samostatnosti Kosova.
  25. Francie jako předsednická země Evropské unie vyjádřila politování nad tím, že Izrael chce rozšířit výstavbu v nově budované osadě Moskiot na Západním břehu Jordánu.
  26. Italská vláda vyhlásila kvůli silicímú přílivu běženců v celé zemi stav nouze. V první polovině roku připlulo do země 10 600 migrantů, zejména ze severní Afriky.
  - 26.–27. Při výbuších v indickém státu Gudžarát zahynulo 50 lidí.
  29. Novým ruským velvyslancem ve Spojených státech se stane náměstek ministra zahraničí Sergej Kisljak.
  29. Čína se ohradila proti tvrzení Amnesty International, že stav lidských práv je v zemi před olympiádou horší než dříve.
  30. Radovan Karadžić byl přepraven do věznice Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii v Haagu.
  30. Izraelský premiér Ehud Olmert oznámil, že po zářijových volbách předsedy strany Vpřed, jichž se neúčastní, odstoupí z čela vlády.
  30. Sněmovna reprezentantů Kongresu USA se omluvila černým Američanům za krivdy způsobené otroctvím.
  31. Dolní komora italského parlamentu schválila Lisabonskou smlouvu. Horní komora tak učinila týden předtím.
  31. U Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii začalo slyšení s Radovanem Karadžićem, který si vyslechl obvinění.

Česko a svět

1. Prezident Václav Klaus prohlásil, že pokračování v ratifikaci Lisabonské smlouvy je nemožná věc.
8. Premiér Mirek Topolánek podepsal smlouvu o přistoupení České republiky k Evropské kosmické agentuře. Jejím členem se Česká republika stane 1. ledna 2009.
8. Americká ministryně zahraničí Condoleezza Riceová podepsala se svým českým protějškem Karlem Schwarzenbergem smlouvu o stavbě radaru v Brdech. Na základně nemá být více než 250 amerických vojáků, Američané nebudou platit nájemné, výpovědní lhůta je jeden rok.
11. Česká republika slíbila Kosovu pomoc ve výši čtyř milionů eur.
16. Česká republika otevřela své velvyslanectví v Kosovu. V jeho čele je chargé d'affaires Jantina Hřebíčková.
24. Polský prezident Lech Kaczyński jednal v Lánech s českým prezidentem Václavem Klausem. Nepřesvědčovali jeden druhého o nutnosti změny postoje k Lisabonské smlouvě. Budoucnost dokumentu podle nich záleží na Irsku.

Ultima Thule aneb Bohové odcházejí na Sever

Ultima Thule jako poslední útočiště byl nápad několika německých důstojníků po prohrané první světové válce. Měl se stát, v souladu se starogermskou mytologií, posledním azylem Germánů, které postihl *Soumrak bohů*. Asi ale nevěděli, že na ostrov Thule došel už v roce 325 př. n. l. Pytheas z Massilie a jako první Evropan jej pomohl zakreslit do map Ptolemaiových.

Za Malým medvědem, Velkou medvědicí a Polárkou se cestovalo do oblasti, která dnes má rozlohu 26,4 milionu km², z toho 70 procent vody a ledu. Pevninu a ostrovy tvoří asi 5 milionů km², a to už je rozloha větší než celá Evropská unie. A jestliže se dnes na Evropu díváme s obavami o její budoucnost z hlediska ekonomické a politicko-strategické užitečnosti, musíme Arktis brát stejně vážně jako Thule.

K severnímu pólu se začali vypravovat na počátku novověku už Benátčané, potom Rusové, Angličané, Nizozemci, Dánové. Nejprve hledali jen severní cestu do Indie nebo alespoň do teplých moří, a po neúspěšné výpravě Jamese Cooka na sever Pacifiku k nim přibyl ještě Francouzi, a konečně Američané. Skutečný vědecký výzkum polárních oblastí však začal, když se v roce 1874 dohodlo jedenáct evropských států, že tak budou činit koordinovaně, a založily v Brémách *Spolek pro polární výpravy*. Ve Štýrském Hradci a na konferencích v Hamburku, Bernu a Petrohradu se pak zrodil nápad, aby jedenáct zemí zřídilo patnáct stanic a jednatřicet observatoří, které Arktidu měly pozorovat a studovat.

Nepřestaly však ani zájmy dobrodružné. Přes severní pól se chtěl zhruba ve stejné době jako výprava vedená Cimrmanovým Čechem Karlem Němcem plavit balónem Salomon August André, ale i on, jako mnozí jiní, jen do Arktidy v roce 1897 doletěl a zmizel. Snad stojí – vzhledem k současné popularitě cestování do Arktidy – zaznamenat i nápad Hermanna An-

chütz-Kämpfeho dostat se na severní pól *člunem podmořským*, který ovšem nepředpokládal, že zde jednou bude operační prostor nukleárních ponorek s odstrašující výzbrojí.

Když média přinesla senzační zprávu, že ruské ponorky Mir-1 a Mir-2 umístily na mořské dno pod severním pólem vlajku Ruské federace, nápadně podobnou té carské, a vládci Kremlu prohlásili, že se jedná o ruské výsostné území, přispěchali Kanadáné s prohlášením, že v oblasti chtějí vybudovat dvě vojenské základny.

To, že se ruská miniponorka dotkla dna v hloubce 4261 m a pobyla tam skoro devět hodin, označil Vladimír Putin, ještě jako prezident, za *vlastenecký čin*. Naopak dánská vláda vyhlásila, že jde o *bezvýznamný mediální žert*, na který je třeba se *dívat s potřebnou dávkou humoru*. Doufejme, že naši spojenci v NATO vědí, čemu se smějí, když nás ve střední Evropě nemohlo nezaujmout to, že nad severním pólem už zase létají ruské strategické bombardéry schopné převážet atomové bomby a že Ruská federace prohlásila Arktidu za *strategickou oblast důležitou k udržení odstrašujícího nukleárního potenciálu vůči USA*. Navíc má letos také vypršet platnost dohody START, a tak je tu hned několik důvodů, proč se Arktidě věnovat jednou za čas i v Mezinárodní politice.

Arktida vždy byla a zůstane ruská, řekl Artur Čilingarov, vedoucí výpravy obou Mirů-světů. A můžeme-li věřit překladatelům Putinových slov, prezident i předseda vlády předpokládají, že ruská práva se budou vztahovat na mořské dno od pevniny až k severnímu pólu. Američané proto protestovali a ruská vlajka na dně moře byla označena za *právně bezvýznamnou*. Čtème mezi řádky, že *de facto* za významnou, a Sergej Lavrov přispěl do diskuse obratným poukazem na fakt, že globální oteplování urychluje tání arktických ledovců, a proto se otvírají nové možnosti exploatace. S tímto po-

znáním můžeme spor o globální oteplování číst pod drobnohledem mezinárodní politiky opět trochu jinak.

Po Rusku a Kanadě se do Arktidy vydala, podle agenturních zpráv, i expedice na americkém ledoborci Healy, která oblast mořského dna na sever od Aljašky zkoumá od roku 2003 již potřetí a je označována za výpravu vědeckou a objevitelskou. Kanadská pobočka *Pugwashské konference* se proto rozhodla k činu a navrhuje zřízení oblasti *Severozápadní cesty* (v arktické Kanadě), kde se má dosáhnout toho, že zde dojde:

k zákazu vývoje, testování, výroby, produkce, držení, skladování a transportu nukleárních zbraní,

k zákazu použití nebo hrozby použití jaderných zbraní proti národům a oblastem uvnitř zóny,

k ustavení stálé organizace zajišťující plnění této dohody.

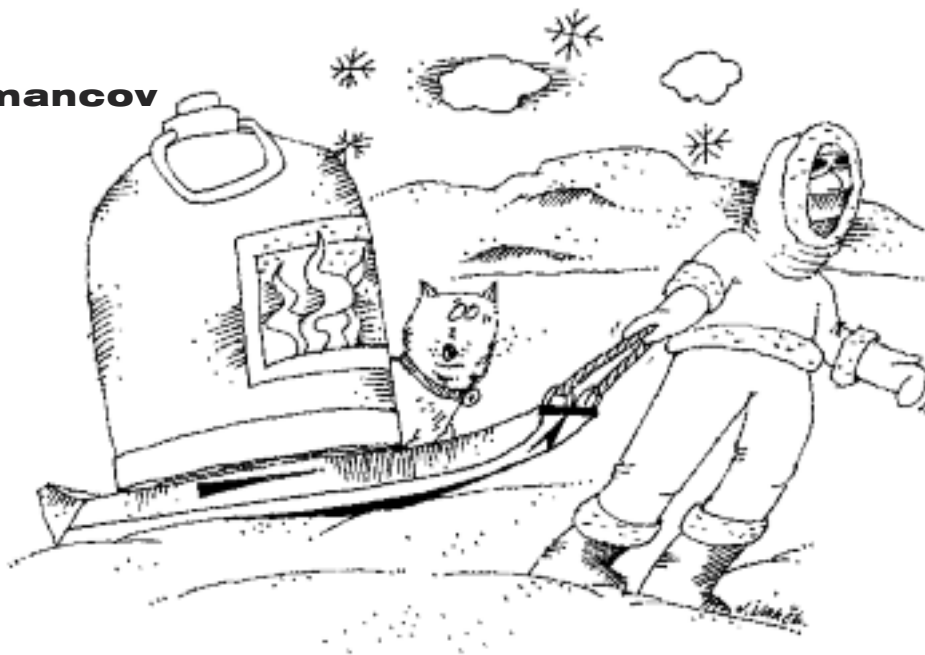
Prý jsou tam ale i naleziště ropy a plynu, a byl by proto zázrak, kdyby se nezačalo vzpomínat i na lidská práva Eskymáků nebo Jakutů. Snad nedojde i na Jana Eskymo Welzla, známého také jako *Arctic Bismarck*, který pobyl *Tricet let na zlatém severu* a ukázal cestu první Češce – Miluši Netolické – která s Dušanem Kunovským a Ladislavem Frantou dobyla severní pól letos v květnu. Potom tam doletělo historické a nestrategické L-200 Morava s Petrem Boldem a Richardem Santusem a prý ještě letos přibyl i Petr Horký a Miroslav Jakeš. Ale věrme jim, že nikoli ve službách ČEZu nebo Strany zelených.

Na Sever už tedy neodcházejí jen Bohové v předzvěsti *Ragnarok* – konce světa, kdy se *přivalí ledoví obři, a svět ovládl led*. Spíše to vypadá, že z *posledního útočiště* se může stát pole válečné a také tak trochu radioaktivní. A to už by mělo zajímat čtenáře Mezinárodní politiky i v letošním rozmariném létě.

-ZZ-

Čí je Arktida?

Michael Romancov

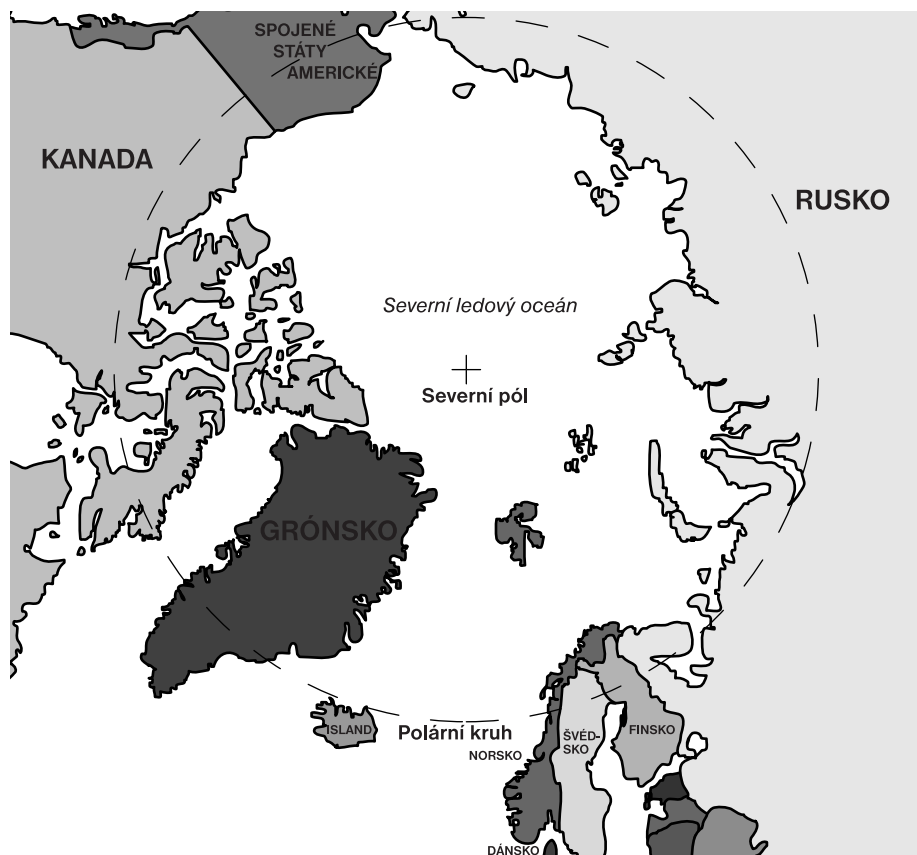

Severní pól patří mezi ta místa na Zemi, která u většiny z nás vyvolávají tušení čehosi tajemného a zvláštního. Tyto pocity pravděpodobně odrážejí dávnou mytologii, podle níž je sever synonymem tmy, chladu, mrazu a smrti, protože na naší polokouli je to jediná světová strana, které se při své pouti nedotýká slunce. Možná i proto v evropských dějinách sever představoval barbarský protiklad civilizovaného kulturního jihu, kde byl hlavním nositelem kultury císařský, později papežský Řím, jenž naposledy využil své jižní polohy k vymezení se vůči kacířskému protestantskému severu v průběhu reformace. Teprve na samém počátku 19. století, v roce 1807, došlo díky dohodě z Tilsitu (Tylži), uzavřené mezi Napoleonem a carem Alexandrem, k „modernímu“ rozdělení Evropy na tehdy francouzský západ a ruský východ, čímž se Rusko zbavilo nežádoucí nálepky „severní“ mocnosti; přestalo být „Hyperboreou“ a stalo se i geograficky nástupcem Byzance. Dělení na antagonistický východ a západ se pak v dalších desetiletích udrželo a po roce 1945 se stalo globálním.

Severní pól aneb Země je kulatá

Právě během konfliktu Východ-Západ se z oblasti kolem severního pólu, respektive z celé Arktidy, stal jeden z nejdůležitějších vojensko-strategických regionů, jehož význam nejenže nebyl o nic menší než význam prostoru střední Evropy, kde byl kontakt Severoatlantické aliance a Varšavské smlouvy vnímán jako nejintenzivnější, ale v některých ohledech pravděpodobně ještě větší. Důvodů bylo vícero. V prvé řadě si je třeba připomenout triviální, leč v politice, médiích a do poloviny 20. století i v geostrategii stále nedostatečně zažitou skutečnost – Země je kulatá. Spojené státy a Sovětský svaz, které se na drtivé většině map zdály být daleko od sebe, oddělené Atlantikem a Evropou, byly v Arktidě bezprostředními sousedy.

Geopolitika rozlišuje dva hlavní přístupy k teritorialitě – pevninský a mořský, z nichž se hluboko do 20. století ani jeden nedal aplikovat na oblasti, jež nás zajímají. Na vině bylo klima, technické, navigační a plavební limity tehdejších plavidel a nízká hustota osídlení, respektive marginální ekonomický význam těchto oblastí pro velmocenskou politiku. Jedinou geoeconomickou výjimkou byl rybolov, neboť severní oblasti Atlantiku a vody Severního ledového oceánu byly, respektive jsou, intenzivně využívány. Útok na (vel)rybáře sice mohl v krátkodobém horizontu některou mocnost výrazně zasáhnout, ale dlouhodobé odepření přístupu do těchto vod nebylo prakticky realizovatelné. Pokusy Holanďanů (nejznámější jsou cesty Willema Barentse z konce 16. století) a později

Rusů o objevení tzv. severovýchodní mořské cesty, jež by umožnila vyhnout se Anglii/Francii kontrolovanému průlivu La Manche a doplnout do Asie kratší cestou kolem jejího severního pobřeží, ostatně stejně jako pokusy Evropanů o nalezení severozápadní cesty kolem dnešní Kanady, skončily v éře plachetnic nezdarem. Gavin Menzies ve své kontroverzní knize *1421: Rok, kdy Čína objevila svět* sice tvrdí, že tudy na svých cestách, díky tehdejšímu oteplení, Číňané propluli, ale jeho teze zatím vědecká obec nepřijala.

Prvním významným pokusem o přenesení válečných operací do Arktidy v moderní době byly akce Královského námořnictva proti Rusku v průběhu krymské války, když britská eskadra proplula do Bílého moře, zničila město Kola nedaleko Murmansku a ostřelovala Solovecký klášter. I když nic z toho nemělo na výsledek války zásadní vliv, přesto se ukázalo, že rozvoj nových technologií nemění jenom vlastní způsob vedení bojů, ale umožňuje kvalitativně zcela nový přístup do míst, která ještě před nedávnem nebyla vojensky efektivně využitelná. Během první světové války tak Rusko jeho spojenci za-

čali zásobovat po moři. Cílovými přístavy byly Murmansk a Archangelsk, kam rovněž v roce 1918 směřoval spojenecký výsadek, jenž měl zabránit tomu, aby se dovezených zásob zmocnili bolševici.

Vědecké bádání a politická prestiž

Po válce se Arktida, stejně jako Antarktida, stala předmětem intenzivního vědeckého zkoumání, ale zejména prestižních závodů o to, kdo a jak se dostane jako první k pólu. Většina nárokovaných prvenství je spojována s rokem 1926, kdy Američan Richard Byrd uskutečnil (údajně) první přelet pólu letadlem, aby se nad točnu na palubě vzducholodi *Norge*, během prvního přeletu Arktidy z Evropy do Ameriky (ze Špicberk na Aljašku) o tři dny později dostal Nor Roald Amundsen. Konstruktorem a pilotem vzducholodi byl italský aviatik Umberto Nobile, který se následně s Amundsenem dostal do ostrých sporů. S velkou podporou fašistické vlády se o dva roky později na sever vrátil, ale tato výprava skončila katastrofou vzducholodi *Italia*. Díky tomu, že posádka stačila rádiem odvyšlat zprávu o prob-

lémech a její přeživší část nakonec zachránil sovětský ledoborec *Krasin* (pravděpodobně nejslavnější ledoborec světa), stala se tato příhoda jednou z největších mediálních senzací své doby. Ve výčtu meziválečných aktivit podnikaných v Arktidě nesmí chybět Sovětský svaz, který pro její „osvojování“ měl jak propagandistické, tak i vědecko-výzkumné a vojensko-strategické důvody. Koncem 30. let sovětsí polárníci podnikli řadu výprav, dlouhodobých pobytů na driftujících ledových krách a údajně uskutečnili první přistání letadel přímo na pólu. Po rozsáhlých průzkumech a technickém vylepšení ledoborců byla již v první polovině 30. let otevřena Severní mořská cesta, po níž se v roce 1936 přesunula část baltského loďstva do Tichého oceánu, kde hrozila konfrontace s Japonskem.

Tento mikrovýčet snad umožnil nahlédnout, že průnik do Arktidy, korunovaný dobytím severní točny, byl ve své době považován za podobný důkaz (národního) technického umu a lidských sil jako v 60. a 70. letech lety do vesmíru, a jakým se dost možná zanedlouho stane výprava na Mars. Nic z toho by pochopitelně nebylo možné, kdyby nedošlo k ohromnému pokroku při konstrukci letadel, lodí, radiokomunikační techniky či navigačních přístrojů, jež mají bezprostřední využití ve vojenství.

V průběhu druhé světové války se severní Atlantik a okrajové části Severního ledového oceánu změnil v jednu z důležitých válečných arén, kudy ze Severní Ameriky do Velké Británie, a později i do Sovětského svazu, proudily dodávky materiálu, potravin, zbraní, munice a nakonec i vojáků. Skutečnost, že se Německu podařilo obsadit Norsko, výrazně zlepšila, zejména ve srovnání s předchozím válečným konfliktem, jeho schopnost vysílat proti spojeneckým konvojům hladinové jednotky, ponorky a nově i letadla. Nutnost efektivně kontrolovat celou délku námořní spojnice vedla jak k vybudování řady nových námořních i leteckých základen na pobřeží Kanady, Grónska a Islandu, tak představovala i významný stimul pro zdokonalování radaru, sonaru a letadel dalekého doletu. Jedním z vedlejších efektů války v této oblasti bylo deklarova-

ní úplné suverenity Islandu, který roku 1944 zrušil personální unii s Dánskem a stal se republikou. Tím byl učiněn další krok v politické emancipaci severských národů, která možná zanedlouho bude pokračovat v případě Grónska.

Válka dostala do zorného úhlu vojáků, námořníků, ale zejména politiků ty části světa, které do té doby byly považovány za nepříliš důležitou periferii. Ve vypjaté válečné atmosféře zveřejnil Alexander P. de Seversky své stěžejní dílo *Victory Through Air Power*, v němž dokazoval, že v probíhající válce připadne vítězství té straně, která bude zavčas schopna rozpoznat a efektivně využít potenciál letecké zbraně. I když se následně řada jeho tvrzení ukázala být velmi přehnaná, minimálně v jednom ohledu si jeho práce zaslouží být označena jako průlomová. De Seversky, například i s pomocí Walta Disneyho, jenž jeho knihu zfilmoval, dokázal zbavit vojáky, politiky i veřejnost zažitých stereotypů a přesvědčil je o skutečnosti, že ze vzduchu vypadá svět „jinak“. Plná hodnota tohoto poznatku však vyplula na povrch teprve v okamžiku, kdy se rozhořela konfrontace mezi Spojenými státy a Sovětským svazem.

Strategický význam v dobách studené války

Sovětský svaz v představách Západu vždy představoval typického reprezentanta pozemní síly, která je z moře jen velmi obtížně a slabě ovlivnitelná. Zkušenosti druhé světové války však ukázaly, že pozemní mocnost (Německo) může operacemi z pevniny velmi účinně narušovat komunikace mocností námořních, a obě strany si toho byly vědomy. Když v roce 1949 vzniklo NATO, prosadily Spojené státy, že jeho integrální součástí budou všechny státy mající v daný okamžik kontakt se se-

verním Atlantikem, tedy Norsko, Velká Británie, Island, Dánsko/Grónsko, Kanada a USA. Na jejich území byla instalována zařízení umožňující monitorovat pohyby sovětského námořnictva i letectva, které by nepochybně bylo podle německého vzoru nasazeno k ofenzivním akcím proti NATO.

Zatímco Němci nebyli schopni vyrobit dálkové/strategické bombardéry, které by jim případně umožnily vést bojové operace nad územím Severní Ameriky, SSSR již v roce 1949 dokázal vyrobit první letoun strategického určení Tu-4, což byla přesná kopie amerického bombardéru B-29 „Superfortress“, jenž byl případně schopen nést atomovou bombu (rovněž okopírovanou od Američanů). Tím pro Spojené státy prvně v historii přestala fungovat oceánská izolace a staly se přímo zranitelné útokem vedeným z Evropy. Je třeba si uvědomit, že jestliže v roce 1941 neměli Japonci žádnou zásadní možnost, jak zasáhnout důležitá centra USA, a SSSR byl před postupujícími nacisty schopen „schovat“ část svého průmyslového potenciálu za Uralem, pak v roce 1949 ležela většina průmyslových center a městských aglomerací protivníka „na dostřel“ v dosažitelné vzdálenosti 5500 km. Jak sovětská, tak americká letadla mohla startovat z vlastního území a po přeletu Arktidy byla schopna zasáhnout rozhodující část důležitých cílů na území protivníka. V říjnu 1957 se situace, z pozice Američanů, ještě zhoršila poté, co se Sovětskému svazu úspěšně podařilo vypustit na oběžnou dráhu kolem Země družici Sputnik, což byl nanejvýš výmluvný důkaz o efektivním dostřelu. Jistě nebude nikterak překvapivé zjištění, že většina na protivníka vypálených raket by k cíli rovněž směřovala přes Arktidu. Od konce 50. let se celý Severní ledový oceán navíc stal mimořádně důležitým operačním prostorem raketonosných jaderných ponorek, které z jeho vod měly případně vypustit své střely v rámci tzv. odvetného

úderu. Prvním plavidlem, jež proplulo pod severním pólem, se stala v roce 1958 *USS Nautilus*, o rok později se *USS State* stala prvním plavidlem, jež se na pól vynořilo. Prvním hladinovým plavidlem, které doplulo na pól, se stal roku 1977 sovětský atomový ledoborec *Arktika*.

Ve snaze zabránit protivníkovi v překvapivém leteckém či raketovém útoku na vlastní území začaly obě strany (v Severní Americe se to týkalo jak USA, tak Kanady) podél svých severních hranic na ne-

obydlených územích prakticky bez infrastruktury, s velkými náklady budovat několik obranných linií. Jednalo se o radarové a sonarové stanice, letecké a námořní základny, odpalovací zařízení pro rakety, meteorologické stanice a další vojenská zařízení, včetně finančně a technologicky mimořádně ná-

Největší pozornost je soustředěna na údajně značné zásoby ropy a zemního plynu, které by se měly nacházet na území Ruska, v Grónsku, Kanadě a na Aljašce.

ročního permanentního satelitního monitoringu severního vrchlíku planety. Tato militarizace severu měla i několik nečekaných psychologických dopadů, když si například jak Rusové, tak Kanadčané uvědomili, kde jejich vlast „začíná a končí“, protože v dosavadních mentálních představách nebyla ani Sibiř, ani kanadská Teritoria plně ztotožňována s Ruskem, respektive s Kanadou. Kanada se ostatně stala prvním státem světa, který své hranice protáhl až k severnímu pólu. V jejím případě příliv federálních investic do nejsevernějších regionů nepochybně ovlivnil i diskusi o osudech a právech původního domorodého obyvatelstva, jejímž geografickým výsledkem bylo vytvoření nejnovějšího kanadského teritoria Nunavut v roce 1999.

Kdy povolí arktický led?

Až do konce blokové konfrontace v letech 1989–1991 se v případě geostrategického významu Arktidy nic zásadního nezměnilo. Obě strany se bedlivě pozorovaly a snažily se maximálně vylepšit své detekční i vojenské prostředky. Po rozpadu SSSR se možnost vojenské konfrontace výrazně

Zdroje

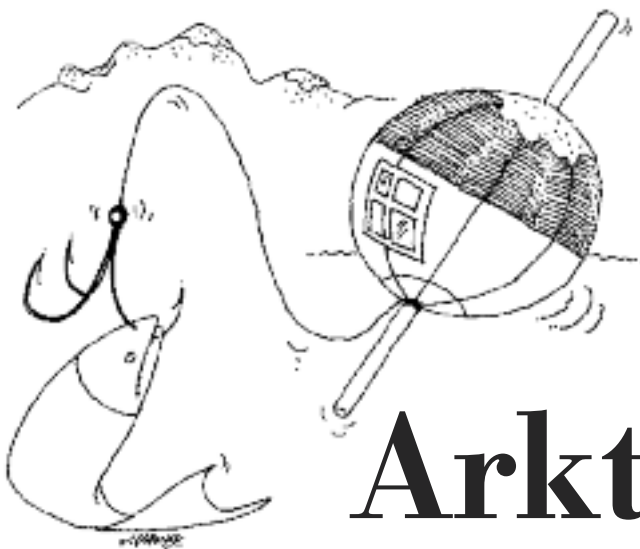
- Bártl, S.: *Stíny mořských hlubin*, Praha, 1989
- Koršunov, J.: *Rossija, kakoj ona mogla by byť*, Moskva, 2007
- Pavel Baev: *Russia's Race for the Arctic and New Geopolitics of the North Pole*, The Jamestown Foundation, 2007, (www.jamestown.org)

zmenšila a díky uvolnění politického napětí geostrategický význam regionu poněkud poklesl, ale nebývale narostl význam geoeconomický a s ním i potenciálně velmi konfliktní otázka: Či je Arktida?

Čtenáři si pravděpodobně vybaví vzrušení, které loni v létě (2. srpna 2007) vyvolalo Rusko, když vzneslo nárok na značnou část mořského dna Severního ledového oceánu a přímo pod severním pólem symbolicky umístilo svou vlajku. V teritoriálních nárocích není osamoceno, protože všechny arktické státy mají zásluh na svůj díl nemalého přírodního bohatství. Politické změny vedly k bezprecedentnímu otevření regionu komerčním aktivitám, zahrnujícím zejména průzkum a těžbu nejruznějších nerostných surovin, ale například i cestovní ruch. Největší pozornost je soustředěna na údajně značné zásoby ropy a zemního plynu, které by se měly nacházet na území Ruska, v Grónsku, Kanadě a na Aljašce. Postupné oteplování světového oceánu a tání ledového příkrovu (podle optimistických předpovědí by měl led povolít v roce 2050, podle těch pesimistických se tak prvně stane již letos) by mohlo vést k permanentnímu zprovoznění jak severozápadní, tak severovýchodní cesty z Atlantiku do Pacifiku. To by sice mohlo výrazně zkrátit vzdálenosti, a tedy ušetřit náklady, ale Kanada již deklarovala, že severozápadní cesta vede jejími teritoriálními vodami, které nehodlá plně internacionalizovat. Tento názor však zatím nehodlají respektovat ani Spojené státy, ani státy Evropské unie a pravděpodobně se přidají i další. Ochránci životního prostředí varují před zvýšeným rizikem ekologických škod, které jsou však v souvislosti s táním možná blíže, než si umíme představit, protože Sovětský svaz využíval svou část Arktidy nejenom k vojenským účelům, ale rovněž jako domněle věčně zmrzlou popelnicí.

Michael Romancov je vedoucím Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií na Metropolitní univerzitě o. p. s. v Praze a členem redakční rady časopisu Mezinárodní politika. romancov@vsvsmlv.cz

Filip Tesař

Arktická bezradnost

Hájemství ledních medvědů, velrybářů a dobrodruhů hledajících zprvu Severozápadní a Severní cestu, posléze severní točnu. Později také svět atomových ledoborců, atomových ponorek, atomových základen a černobylského atomového mraku. Nejnověji – díky oteplení klimatu, také předpokládaný svět nerostného bohatství a (konečně?) perspektivních vodních cest, a tím také nového mezinárodního soupeření.

Protějšek Arktidy – Antarktida – se dočkal mezivládní dohody, řešící protichůdné nároky různých států domáhajících se práv na lov ryb a kytovců a těžbu nerostného bohatství, v roce 1959. Předmětem smlouvy byla podpora vědeckého výzkumu a míru na Antarktidě, jako důsledek mezinárodní spolupráce, která se na základě smlouvy rozvinula, však bylo v roce 1991 přijato moratorium na veškerou těžbu, aby bylo přírodní prostředí uchováno pokud možno neporušené činností člověka.

V září 1996 byla v Ottawě podepsána zakládající deklarace Arktické rady jakožto mezivládního fóra, jež mělo rozvíjet spolupráci arktických států za účasti původních národů a dalších obyvatel Arktidy, s cílem dosáhnout udržitelného rozvoje a ochrany přírodního prostředí. Členskými státy jsou Kanada, USA, Rusko, Finsko, Švédsko, Norsko, Dánsko spolu se svými autonomními územími Grónskem a Faerskými ostrovy a Island. Oproti Antarktidě však smyslem mezivládní spolupráce signatářů dohody není jen chránit přírodu, ale rovněž zdejší lidská společenství. Hranice Arktidy ve smyslu Ottawské deklarace jsou určeny jak geograficky, tak kulturně-politicky. V Eurasii vymezuje Arktidu zhruba severní polární kruh, tj. 66°32' severní šířky – běžně přijímaná geografická hranice, zatímco v Severní Americe převážně 60°, resp. 55° severní šířky, a to proto, aby zahrnovala příslušné samosprávné celky v Dánsku (tedy Grónsko), Kanadě a ve Spojených státech.

Do Arktidy tak patří:

- jeden celý stát (Island)
- jeden federální stát (Aljaška v USA)
- dvě federální teritoria (Yukon a Severní teritoria v Kanadě)
- dánské autonomní území Faerské ostrovy
- tři samosprávná území Inuitů: Grónsko, volně vázané k Dánsku, a oblasti po obou stranách Hudsonova zálivu v Kanadě, Nunavik, samoprávné území Inuitů (dříve Eskymáků) v procesu zřizování (mělo by být dokončeno k roku 2011) a Nunavut, ustavené roku 1999, ale ne už oblast Nunatsiavut s omezenou autonomií v rámci Labradoru a Newfoundlandu
- čtyři autonomní okruhy sibiřských národů: Něnecký, Jamalsko-něnecký, Tajmyrský, resp. Dolgansko-něnecký a Čukotský
- zhruba polovina ruské federální republiky Sacha (Jakutsko), přesněji 13 administrativních celků (ulusů) z celkem 35 ulusů a měst
- tři nejsevernější kraje v Norsku (Nordland, Troms a Finnmark) a po jednom nejsevernějším ve Švédsku (Norrbotten), Finsku (Lappi) a Rusku (Murmansk), v nichž žijí Saamové (dříve Laponci).

Zapojení původních kultur do globálního světa

Udržitelný rozvoj Arktidy musí být podle rámcového programu pro udržitelný rozvoj z roku 2000 založen jak na vědě, tak tradičních vědomostech arktických obyvatel. Má chránit kulturu původních společenství a dalších obyvatel Arktidy, ale současně podporovat jejich vzdělávání a pokrok. To na jednu stranu znamená, že smyslem není konzervace původních kultur, nýbrž jejich zapojení do globálního světa, který do různých částí Arktidy v různý čas a s různou intenzitou postupně dorazil definitivně během 20. století. Smyslem má být pokud možno citlivá rovnováha mezi zájmy států a místních společenství, formulace jsou však obecné a umožňují v praxi vychýlit tuto rovnováhu v závislosti na výkladu více či méně ve prospěch státu. Roli při tom hrají mocenské zájmy, kvalita demokracie, počet či spíše podíl původních obyvatel a charak-

ter jejich současné samosprávy, pokud existuje.

Mocenské zájmy dává v posledních letech najevo zejména Rusko, jehož území spolu s Kanadou tvoří největší část výše popsaného arktického území. Kanada stojí na opačném pólu, snaží se spíše bránit mocenským (či ekonomickým) zájmům jiných států. Budoucí postoje však mohou hodně záviset na tom, nakolik se předpoklady o arktických ložiscích ropy a zemního plynu potvrdí – a zejména, pokud se zároveň potvrdí pesimistické odhady stavu saúdskoarabských ropných zásob. Perspektivní ropná či plynová ložiska leží při pobřeží Norska, Grónska, Nunaviku i Nunavutu, severním pobřeží Aljašky a všech čtyř zmíněných ruských autonomních okruhů. Těžba zemního plynu v Jamalsko-něneckém okruhu je již dnes pokládána za jádro ruské energetické bezpečnosti. Ekonomika Aljašky je v podstatě specializována na těžbu ropy.

Deficitem demokracie se vyznačuje Rusko, zatímco v případě ostatních států jde o vnitřně velmi vyspělé demokratické systémy – většina z nich se nicméně dlouho vyznačovala deficitem ohledně přijetí původních kultur za rovnocenné. V akceptování původních kultur a ve snaze začlenit je přitom do moderního státu má nehlubší tradici Kanada, resp. Velká Británie a Dánsko, které se jako první snažily přistupovat k Inuitům a Indiánům jako k občanům, později začaly uznávat i jejich společenství jako partnery a vracet jim právo disponovat zemí, na níž žijí. Ve Spojených státech s jejich svébytnou tradicí domorodých rezervací se partnerský přístup opozdil a ve zbývajících skandinávských státech, zejména v Norsku, které se až do poloviny 20. století snažilo asimilovat Saamy, ještě více; Norsko i sousední skandinávské státy se ovšem v posledních desetiletích vůči Saamům začaly chovat pod-

statně vstřícněji. V Rusku naděje etnografů z přelomu 19. a 20. století (kdy Fridtjof Nansen nazval Sibiř „zemí budoucnosti“) na to, že Rusko nezopakuje chyby při kolonizaci Ameriky a původní obyvatele nezdevastuje, pohřbil komunismus, který formálně udělil sibiřským národům autonomii, protežoval však Rusy.

Velké, menší a malé národy

Pokud jde o počet a podíly jednotlivých společenství, pak suverénně vedou Ruso-

vé, kterých zde žije téměř tři čtvrtě milionu (Ukrajinců je dalších cca 70 000), následovaní necelým půlmilionem bílých Američanů, téměř stejným počtem Norů, 300 000 Islandců, asi 175 000 Švédů a stejným počtem Finů. Nejpočetnější ze severovýchodních původních národů jsou Jakuti (450 000), v severní části Sachy jich však žije jen čtvrtina

Udržitelný rozvoj Arktidy musí být podle rámcového programu pro udržitelný rozvoj z roku 2000 založen jak na vědě, tak tradičních vědomostech arktických obyvatel.

tohoto počtu. Inuitů je kolem 150 000 a tvoří naprostou většinu obyvatel Grónska, Nunavutu a Nunaviku, jim příbuzných Yupiků (rovněž „Eskymáků“ – na Aljašce je tento výraz stále používán) na Aljašce a na Čukotce je asi 21 000. Počet Saamů je odhadován na 82 000, z toho 60 procent v Norsku, čtvrtina ve Švédsku, dvanáctina ve Finsku a zbytky, nanejvýš snad dva tisíce, ve vnitrozemí ruského poloostrova Kola. Ve Finnmarku, který je možná příkladem nejvyváženějšího vztahu státu a původního společenství a zároveň soužití původní menšiny s většinovým národem, tvoří Saamové čtvrtinu obyvatel, v Norrbottenu 10 procent, v Lappi asi 5 procent. Mezi lety 1991 a 2002 získala saamština úřední status v okresech, kde norští, švédští a finští Saamové žijí.

Různých kmenů „prvních národů“, tj. aljašských a kanadských Indiánů, je dohromady asi 80 000, bílých Kanadčanů (tj. anglofonních Kanadčanů, Francouzů a dalších, kteří se pokládají za Skoty, Iry, Němce, Ukrajince atd.) asi 60 000, Aleu-

Lední medvědi zachycení u břehů Beaufortova moře.

U. S. Fish and Wildlife Service/Handout, Globe Media/Reuters

tů na Aljašce a na Čukotce kolem 18 000. Na Aljašce tvoří různá společenství Indiánů, Aleutů a Inuitů přes 15 procent obyvatel (je to největší podíl původních Američanů ze všech amerických států), v řídko osídleném kanadském Yukonu tvoří Indiáni a Inuité 25 procent a v Severozápadních teritoriích skoro 50 procent obyvatel. V Severozápadních teritoriích má několik původních jazyků odnedávna úřední status a rovněž jazykový zákon v Yukonu potvrzuje důležitost domorodých jazyků, v praxi jsou však jazykem práva, a tedy i soudů a legislativních aktů, angličtina a francouzština.

Příslušníků malých národů ruského severu, Sibíře a Dálného východu v hranicích Arktidy, čítajících řádově stovky až tisíce (někdy jen desítky) osob, je kromě Jakutů a Saamů více než sto tisíc, z toho Něnců asi 37 000 (téměř desetkrát méně než Rusů v příslušných třech autonomních okruzích); v Něneckém tvoří asi 19

procent, v Jamalsko-něneckém 5 procent, v Tajmyrském 8 procent. Tatarů z Jamalsko-něneckého okruhu je kolem 28 tisíc a Čukčů asi 13 000 (tvoří téměř čtvrtinu obyvatel příslušného autonomního okruhu, Rusové však činí přes polovinu). Oproti severoamerické praxi nemohou v Rusku etnická společenství disponovat půdou, od roku 1999 se však legislativní ochrana původních společenství v Rusku zlepšuje.

Tradiční ekonomika udržuje společenská pouta

Rusové a Američané jsou sice nejpočetnějšími z obyvatel Arktidy, žijí však hlavně ve městech. Jsou také převážně součástí nerostné ekonomiky: hlavně těžby ropy a zemního plynu; někdejší ruské rybářsko-velrybářské komunity roztroušené od Špicberk po Novou Zemi, zvané Pomori, prakticky zmizely. Ačkoli se do těžby zapojuje stále více původních obyvatel Aljašky a Sibíře, k původním komunitám dosud patří ekonomiky jiného typu, nazývané tradiční: lov, rybolov a chov sobů.

Patří sem i sběr, ale sbírání klikvy je součástí ekonomiky rodinné, zatímco první tři jmenované lze komercionalizovat. Většina Inuitů a Yupiků i kanadských a aljašských Indiánů žije z lovu a rybolovu, většina Jakutů na severu a Saamů ve Finnmarku stále chová soby. U lovu a rybolovu se však komercionalizace může snadno dostat do střetu s ochranou přírody (známý je hlavně neúměrný lov ledních medvědů, ohroženo však průběžně bývá mnoho jiných, mediálně méně zajímavých druhů). Chov sobů něčím takovým nehrozí, komercionalizace, která je cestou k udržení životaschopnosti tradiční ekonomiky, je však obtížnější, neboť její produkty si mnohem hůře hledají kupce mimo vlastní komunitu. Tradiční ekonomika přitom není jen obživou, udržuje totiž pohromadě společenská pouta, bez nichž jsou zvláště malá společenství vystavena asimilaci. Možným navázáním je specializace na turisty, většina arktických oblastí Severní Ameriky je však příliš rozlehlá a odlehlá a v sibiřské schází infrastruktura, takže etnoturistika má větší šance jen ve Skandinávii.

Arktická rada zástupce původních společenství zvala do svých struktur, v praxi jim však nevěnovala – až na počáteční zájem o tradiční techniky – příliš pozornosti. Současné norské předsednictví Rady (2006–2008) si poprvé více všimá dopadu klimatických změn, a spolu s následujícím dánským a švédským předsednictvím se na ně podrobněji zaměřuje: detailní průzkum by měl vysledovat ohrožení určitých skupin konkrétními nemocemi, což je v kontextu dějin, kdy byly arktické původní komunity decimovány zavlečenými epidemiemi, chvályhodné. Totéž platí pro snahu zdokumentovat původní jazyky. Důraz na odborný výzkum nicméně znamená i obcházení hlavního problému – jak zajistit udržitelný rozvoj původních arktických společenství, a ukazuje tak, že napříč zúčastněnými vládami nepanuje shoda o prostředcích, a možná ani potřebná vůle.

Zdroj

• arctic-council.org

Filip Tesař je výzkumným

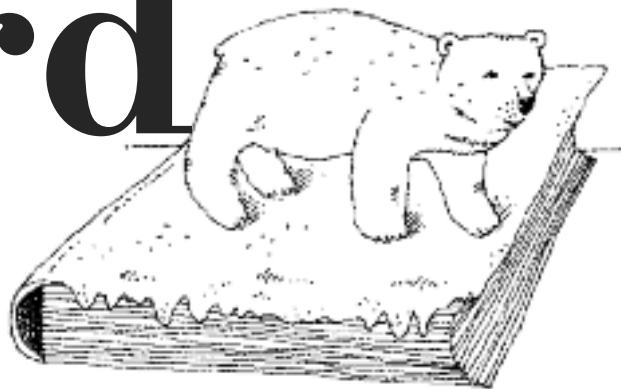
pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

tesar@iir.cz

Svalbard

Andrej Ruščák

- unikátní životní prostor v Severním ledovém oceánu

Svalbard, norská teritoriální jednotka zahrnující Špicberky a Medvědí ostrov, je zajímavým jevem z hlediska mezinárodního práva. V současné době je jeho území osídleno zejména norskými a ruskými občany, nicméně v minulosti tomu tak vždy nebylo. Obyvatelstvo Svalbardu bylo pestřejší a zájmy na souostroví na rozdíl od mnoha zemí intenzivnější.

Kousek Sovětského svazu

Základní právní rámec současného Svalbardu stanovuje v Paříži podepsaná Dohoda o Svalbardu (*Svalbard Treaty, Svalbardtraktaten*) z roku 1920, k níž se dodatečně přidal Sovětský svaz v roce 1924 a Německo o rok později. Dohoda stanovila, že signatáři mohou území Svalbardu využívat rovnoměrными silami ke komerčním aktivitám, zejména k těžbě uhlí. Jak se však

měnila geopolitická situace před druhou světovou válkou, a pak hlavně těsně po jejím skončení, Svalbard získal strategický význam. Dohoda však zapovídala využít Svalbard pro vojenské účely, opevnění či umístování zbrojních sil. Došlo tak ke světovému unikátu, kdy osady Barentsburg, Pyramiden a Grumant de facto patřily SSSR, přičemž nepodléhaly takovým pravidlům, jako je vízová povinnost, pozvání apod., které se týkaly západních návštěvníků při cestách do SSSR, pokud chtěli navštívit sovětskou „pevninu“. Sovětské osady se tak staly jakýmsi výkladními skříněmi komunismu, které Moskva používala ke své vlastní propagandě. Turisté vcelku běžně z Longyearbyen chodili navštěvovat sovětské osady, aby se podívali, jak se žije v SSSR, třebaže to s reálným životem v Sovětském svazu nemělo nic společného. Osady na Svalbardu však nepatřily jen Norsku či Rusku v jakékoli jeho právní podobě – patřily i Nizozemsku či Švédsku, nicméně v průběhu historie se Svalbard de facto dostal celý pod norskou kontrolu právě s výjimkou oněch ruských osídlení.

Těžba uhlí a rybolov

V současné době je Svalbard formálně součástí správní provincie Nordlands fylke, jednotky kategorie NUTS3 s centrem v Bodø, nicméně přímo je spravován svou vlastní – spíše úřednickou – vládou v Longyearbyen. Norské osídlení se skládá z osad Longyearbyen, Ny-Ålesund, Smee-

renburg a Sveagruva. Formálně je tedy v souladu s Dohodou o Svalbardu součástí Norského království, třebaže jeho autorita nad souostrovím (včetně Medvědího ostrova jižně od Špicberků) je v některých aspektech omezena. Svalbard má svůj vlastní daňový systém, který umožňuje zdanění, nicméně výtěžky z daní je možné použít pouze pro potřeby Svalbardu, jakož i vlastní rozpočet. Norsko se rovněž zavázalo k respektování a zachování přírodního charakteru Svalbardu a k umožnění rovnoměrného přístupu k místním nerostným i jiným surovinám. Dohoda jmenuje především rybolov, lov zvěře či jakékoli námořní, průmyslové či těžební činnosti. Podle sčítání lidu z roku 2005 žije na Svalbardu 2400 lidí, z čehož cca 70 procent jsou občané Norska a zbývajících 30 procent občané Ruska či Ukrajiny.

Třebaže dohodu o „užívání Svalbardu“ podepsalo 39 zemí, fakticky se na ní podílejí pouze Norsko, Rusko a částečně USA, přičemž ziskově na Svalbardu působí pouze Norsko, které prostřednictvím státem vlastněné společnosti Store Norske zaměstnává na uhelné těžbě až 60 procent místního obyvatelstva, které vytěží ročně více než 2,5 milionu tun (údaj z roku 2004, v roce 1994 se vytěžilo jen 0,5 milionu tun) a které se snaží zároveň provádět geologické průzkumy s cílem nalézt další naleziště ropy či zemního plynu. Na Svalbardu jsou v současné době činné tři uhelné doly, největší v norské osadě Sveagruva (více než 2 mi-

Ozbrojená hlídka před Globální bankou osiv, která byla otevřena na Svalbardu koncem února 2008.

Bob Strong, Globe Media/Reuters

liony tun ročně), dále v ruském Barentsburgu (okolo 400 tisíc tun ročně) a v Longyearbyen, který slouží pouze pro energetickou soběstačnost města. Jediná ruská obydlená osada na Svalbardu, Barentsburg,

je ekonomicky velmi specifické území. Jeho těžba uhlí totiž nestačí ani na soběstačnost ruského osídlení ostrova, takže osada je plně závislá na Rusku, které navíc svým občanům, kteří zde pracují, vyplácí plat až po skončení tříleté pracovní smlouvy. V současné době prožívá Barentsburg ve srovnání s dobou, kdy byl výkladní skříní SSSR, značný útlum. O těžbu uhlí v Barentsburgu se stará ruská společnost Arktikugol, která však je prakticky pod přímým dohledem Kremlu, neboť není možné používat jeho doly pro jakýkoliv export ze Svalbardu, přičemž uhlí tam vytěžené nestačí ani k pokrytí energetických potřeb místního ruského obyvatelstva. Těžba i přítomnost Rusů je tak přímo závislá na finanční podpoře Kremlu, který toto osídlení používá pouze jako strategický

Těžba uhlí a turistika však nejsou jediné dva významné zdroje příjmů Norska ze Svalbardu; Norsko využívá Svalbard rovněž k rybolovu.

bod. Barentsburg se snaží zaujmout rovněž turistikou, nicméně nemá takřka žádné kapacity pro to, aby uspokojil potřeby turistického ruchu, už jen vzhledem k tomu, že Longyearbyen, norské „hlavní město“ na Svalbardu, je pro turistický ruch velmi komfortně zařízeno. Barentsburg se tak turisticky vyjímá pouze jako skanzen, relikv komunismu, na nějž se jezdí dívat turisté z pětadesát kilometrů vzdáleného Longyearbyen. Další dvě ruské osady na Svalbardu, Pyramiden a Grumant, jsou opuštěné a ponechané ve stavu, v jakém se nacházely v době svého opuštění, což bylo v případě Pyramiden v roce 1991 a v případě Grumantu v roce 1961.

Těžba uhlí a turistika však nejsou jediné dva významné zdroje příjmů Norska ze Svalbardu; Norsko využívá Svalbard rovněž k rybolovu. Třebaže Smlouva o Svalbardu garantuje rovný přístup všech signatářů k pevnině a teritoriálním vodám ostrova, pás zvláštní ekonomické zóny

o šířce 200 námořních mil již není smluvně upraven a Norsko jej považuje za svou vlastní zvláštní ekonomickou zónu, přičemž argumentuje tím, že veškerá její plocha je součástí pevninského šelfu spojujícího Svalbard s norským pevninským územím, a tedy na výlučnou kontrolu má podle konvence o pevninských šelfech z roku 1958 právo. Norsko tak začalo rybolov v oblasti regulovat (třebaže nezakázalo cizím lodím vstup úplně), což vyvolalo dlouholetý spor s Ruskem.

Spojené státy americké využívají Svalbard pouze k vědecké činnosti. V roce 2004 zahájily USA projekt napojení komunikačního centra na Svalbardu sloužícího ke komunikaci s polárními družicemi NASA a NOAA na evropskou pevninu hlubokomořskými optickými vlákny mezi Svalbardem a Harstadem.

Administrativa o 32 lidech

Politický systém Svalbardu je značně omezený. Barentsburg, ruské sídlo na Svalbardu, podléhá formálně pod správu společnosti Arktikugol, nemůžeme tedy hovořit o tom, že by se jednalo o území s vlastní politickou suverenitou, třebaže je de facto řízeno Kremlem.

Zbytek Svalbardu řídí norská samospráva pod vedením guvernéra (Sysselmann), která se však svou strukturou podobá spíše firmě než státnímu aparátu. Veškerou správu Svalbardu tak má na starosti 32 lidí, kteří jsou prakticky technokraté, nikoli politici. Norští občané žijící na Svalbardu spadají pod Nordlands fylke, a tedy politický představitel Svalbardu je fylkesmann, který úřaduje v Bodø. Norská samospráva Svalbardu tak má na starosti především udržovat suverenitu Norska a jednat v jeho zájmu na svém území. Norská samospráva Svalbardu ročně pracuje s rozpočtem ve výši cca 60 milionů NOK, tedy necelých 180 milionů CZK, z nichž většina plyne na udržování a rozšiřování dopravní infrastruktury. Právní systém norských osad na Svalbardu je shodný s norským právním systémem, neboť spadá pod norskou jurisdikci. Svalbard zároveň navzdory norskému členství v Schengenském prostoru není jeho součástí, a tak třebaže osoby, které na Svalbard přilétají, nejsou zpravidla podrobeny kontrole, osoby, které cestují ze Svalbardu do území Schengenského prostoru, takové kontrole podléhají.

Dopravní infrastruktura na Svalbardu není příliš rozvinutá; jako komunikační kanály se používají zejména vodní cesty po moři, sněžné skútry či letecká spojení. Silnice propojující sídla na Svalbardu neexistují. Spojení s pevninou zajišťuje letiště v Longyearbyen, kam létají norské společnosti Norwegian Air Shuttle, SAS Braathens a Widerøe.

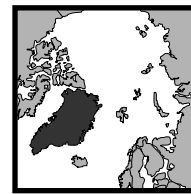
Do budoucnosti počítá místní vláda s rozvojem turistiky, snaží se zároveň rozvíjet kapacity pro polární turistiky, přičemž pracuje zároveň na projektech týkajících se ochrany životního prostředí a unikátní arktické přírody. Zároveň je na Svalbardu instalován archiv osiv různých rostlinných druhů, z něhož by bylo možné obnovit současné rostlinstvo v případě, že by vyhynulo. Výše popsané aspekty tohoto území z něj činí politicky, ekonomicky i biologicky unikátní prostor, který zároveň dobře ilustruje důsledky dvou konkurenčních ekonomických a politických přístupů, které se prosazovaly za studené války.

Andrej Ruščák studuje na Center for European Studies na Jagellonské univerzitě v Krakově. finrod.felagund@epost.no

Grónsko

Zdeněk Lyčka

Grónsko v příštím roce oslaví třicet let od zavedení samosprávy, jejíž model by mohl být příkladem řešení problémů etnických menšin kdekoli na světě. Dobře fungující moderní systém zajišťuje grónským občanům bezplatné vzdělání, zdravotní péči, podporu v nezaměstnanosti, starobní důchod a jiné vymoženosti, přičemž téměř všechny vnitřní záležitosti spravují volení grónští politikové a úředníci.

Dánský název *Grønland* pochází z doby Vikingů a znamená „zelená země“, protože jižní pobřeží ostrova je během léta zelené. Původními obyvateli jsou Eskymáci (Inuité), z nichž první přišli do Grónska kolem roku 2500 př. n. l. z Asie přes kanadské ledovce. Přímými předky dnešních Grónanů jsou *Thuleové*, kteří přišli do země kolem roku 1000 n. l. Zhruba v roce 875 ostrov objevil viking Gunnbjörn Ulfsson. Od roku 982 se v Grónsku začali usídlvat první Evropané, kteří sem připluli z Islandu. Od počátku 18. století (1721) přicházeli do země dánští obchodníci a misionáři.

V polovině dvacátých let 20. století začali o Grónsko usilovat Norové. Vazba mezi Norskem a Grónskem, datující se od vikinské éry, skončila v roce 1814, kdy v důsledku napoleonských válek přestalo být Norsko spojeno s Dánskem a připadlo Švédsku. Dánsko své pozice v Grónsku upevnilo koncem první světové války v souvislosti s prodejem Panenských ostrovů Spojeným státům americkým. Krátce po skončení války vznikl mezi Dány a Nory závažný spor o nadvládu nad východním pobřežím Grónska, který byl předán k rozhodnutí Stálému dvoru mezinárodní

na prahu nové éry

spravedlnosti v Haagu. Rozsudek vynesený v roce 1933 potvrdil dánská práva a norské nároky zamítl. Nermalou zásluhou na tomto výsledku měl i legendární dánsko-grónský polární badatel Knud Rasmussen.

Německá okupace Dánska za druhé světové války způsobila přerušení veškerých styků ostrova s původní vlastí. Grónsko navázalo kontakty s Washingtonem, který mu poskytl ochranu. V letech 1951–52 byla v Thule na severozápadě země zřízena americká vojenská základna, jejíž přebudovaný radarový systém dnes slouží jako část protiraketové obrany USA a NATO. Roku 1953 přestalo být Grónsko dánskou kolonií, již bylo od roku 1721, a stalo se integrální součástí Říšského společenství (Dánsko, Faerské ostrovy, Grónsko), od roku 1979 je samosprávné.

Samospráva a mezinárodní vztahy

Na rozloze 2,2 milionu čtverečních kilometrů, z níž pouze 15 procent není pokryto věčným sněhem a ledem, žije 57 tisíc obyvatel, většinou na jihu a jihozápadě Grónska. Asi šestina z nich jsou Dánové, většinovým obyvatelstvem jsou Inuité. Země je administrativně rozdělena na tři kraje – Západní, Severní a Východní Grónsko – a 18 obcí, z nichž největší je hlavní město Nuuk (14 tisíc obyvatel). Původní obyvatelé Grónska mají asijské rysy a v důsledku tvrdých přírodních podmínek a extrémně chladného podnebí jsou menší než Evropané, mají kratší údy a rychlejší krevní oběh. Neříkají si Eskymáci, jak je pojmenoval okolní svět, neboť jim toto slovo zní pejorativně. Pojem *Eskymák* zavedl počátkem 17. století jezuitský misionář Biard, který v jednom ze svých vyprávění napsal, že Indiáni kmene Wasnebaki označují lidi na severu slovem *eskimausik*, to znamená „ti, co jedí syrové maso“. Grónané sami sebe nazývají *inuit* (plurál od výrazu *inuk* – člověk). Svůj ostrov nazvali *Země lidí*, z čehož se poz-

ději vyvinul dnešní název *Kalaallit Nunaat* – *Země Grónanů*.

V jednokomorovém dánském parlamentu (*Folketingu*) zastupují Grónsko od roku 1953 dva poslanci volení na čtyři roky. Oficiálním zástupcem Dánského království je *Vysoký komisař* (*Rigsombudsmanden*) jmenovaný královnou. V roce 1979 získalo Grónsko v rámci říšské konstituční monarchie samosprávu a od roku 1985 má vlastní červenobilou vlajku, která symbolizuje ledovce a vycházející a zapadající slunce. Národním svátkem je 21. červen (nejdelší den v roce) a národním znaku vévodí lední medvěd.

V Grónsku působí tři hlavní politické strany: *Siumut* („Vpřed“, umírněná sociálnědemokratická strana, v současnosti nejsilnější politická síla, prosazující širokou autonomii v rámci Dánska), *Inuit Ataqatigiit* („Inuitské společenství“, požadující úplnou nezávislost na Dánsku) a *Atassut* („Sounáležitost“, liberální strana, která je pro pokračování úzkých vztahů s Dánskem).

V roce 1985 Grónsko na základě referenda vystoupilo z Evropských společenství, jejichž součástí bylo spolu s Dánskem od roku 1973. Není členem Evropské unie. Má svého diplomatického zástupce na dánské královské ambasádě v Bruselu a Ottawě. Je členem řady mezinárodních institucí; účastní se jednání Severské rady ministrů a působí mj. v rámci mezinárodní organizace Inuitská cirkumpolární konference (ICC), která rozvíjí spolupráci v oblasti Arktidy a zasloužila se o založení Arktické rady, zaměřené na regionální spolupráci zejména v otázkách životního prostředí (Rusko, Kanada, USA, Island, Dánsko/Grónsko,

Švédsko, Norsko, Finsko). Grónsko udržuje styky s mnoha dalšími organizacemi majícími na zřeteli práva původních obyvatel, např. Saamskou radou.

Grónská samospráva se postupně stala modelem pro další arktické národy. Zákonomodárná moc přísluší jednokomorovému parlamentu (*Landstingu*), který tvoří 31 poslanců se čtyřletým funkčním obdobím. Jeho předsedkyní je Ruth Heilmannová, historicky první žena v této funkci. Nejvyšším představitelem grónské samosprávy je premiér zemské vlády (*Landsstyre*), předseda nejsilnější parlamentní strany *Siumut* Hans Enoksen. Vláda má kromě premiéra šest ministrů. Zákonem o autonomii z roku 1978 byly stanoveny oblasti s možností postupného přechodu pravomocí na grónské instituce a volené orgány: řízení grónské samosprávy a obcí, daně a poplatky, církevní záležitosti, rybolov na grónském teritoriu, lov, zemědělství a chov sobů, údržba budov a územní plánování, zákonodárství týkající se obchodu a hospodářské soutěže (včetně činnosti restaurací a hotelů), pravidla týkající se alkoholických nápojů a otvírací doby

Grónský ledovec (pokrývající přibližně 1,8 milionu km²) je po antarktickém ledovci druhý největší na světě. Po jeho roztátí by hladina světového oceánu stoupla o sedm metrů.

v obchodech, sociální a pracovní záležitosti, vzdělávání (včetně odborného školství) a kultura, vztahy v oblasti hospodářství a zaměstnanosti, zdravotnictví, pronájmy a bydlení, zásobování, vnitrostátní doprava osob a zboží a ochrana životního prostředí. V kompetenci dánského státu zůstaly všechny ostatní nevyjmenované oblasti (se zdůrazněním jed-

noty říše a jejich vztahů se zahraničím).

Na přelomu let 1999–2000 vytvořila grónská vláda přípravnou komisi k posouzení funkčnosti stávajícího modelu autonomie a v roce 2004 byla za tímto účelem ustavena Grónsko-dánská komise pro sa-

mosprávu. Šestnáctičlenná komise, jejíž členové byli rovným dílem jmenováni dánským a grónským parlamentem, ukončila činnost v dubnu 2008. Definovala možnosti dalšího rozšíření grónské samosprávy v rámci současného postavení Grónska v říšské ústavě s výjimkou následujících oblastí: ústavní pořádek, zahraniční, obranná a bezpečnostní politika, nejvyšší soud, státní občanství, měna a finanční politika. Zároveň potvrdila právo grónského lidu stanovit míru své samostatnosti. Výsledky práce komise budou včleněny do příslušného zákona, který by měl vstoupit v platnost 21. června 2009. Grónsko již dnes – podobně jako druhá dánská samosprávná oblast Faerské ostrovy – může uzavírat bilaterální mezinárodní dohody v záležitostech týkajících se výhradně přenesených pravomocí, avšak na státní úrovni musí vždy vystupovat jménem dánského státu v čele s královnou Markétou II.

Zdroje

- Busck, Steen – Poulsen, Henning: Dějiny Dánska, Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- Grønlands Hjemmestyre (dk.na.noq.gl)
- Grønlands Landsting (www.landstinget.gl)
- Grønlandsk-dansk selvstyrekommisjons betjnkning om selvstyre i Grønland, Resumé 2008, (www.dgl.gl/regler/dk/selvstyrebet-resume.php)
- Hjemmestyre i Grønland, Danida – Udenrigsministeriet, 2000.
- Rasmussen, Knud: Grónské mýty a pověsti, Argo, 2007 (druhé vydání).
- Rasmussen, Rasmus Ole: Greenland, Factsheet Denmark – Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, leden 2004. <http://www.um.dk/en/service-menu/Publications/FactSheets/Greenland.htm>
- Zákon o Grónské samosprávě č. 577/1978, dánská verze: <http://www.stm.dk>
- Zákon o uzavírání mezinárodních dohod grónskou vládou č. 577/2005, dánská verze: <http://www.stm.dk>
- Hospodářské noviny, Lidé a Země, Nové knihy, Severské listy.

Stupeň grónské samosprávy je vskutku impozantní, přestože nositelem státní suverenity zůstává Dánské království, které je i nadále jediným subjektem mezinárodního práva.

Grónská ekonomika

V Grónsku a dalších nehostinných severních oblastech zeměkoule nebylo nikdy snadné shánět potravu, kterou přírodní podmínky limitovaly na několik druhů polární flóry (andělíka, šicha černá, morušky a další bobule), ptactva (bělokur, alka, potáplice, buňák, orel, sokol, krkavec, ravec, sněžná sova, vrabec a drobní sezonní ptáci), teplokrevných savců (lední medvěd, sob, pižmoň, polární zajíc, liška, vlk apod.) či mořských živočichů (krevety, krabi, ryby, velryby, mroži, tuleni aj.).

Je nutno si uvědomit, že lov tuleňů, suchozemské zvěře, ale i velryb je pro značnou část inuitské populace dodnes tradičním způsobem obživy. Ulovená zvířata jsou plně zužitkována, včetně kůže, masa i vnitřností. Syrový tulení tuk (a velrybí kůže *mattak*) dodávají Inuitům potřebné vitamíny, zejména v zimních měsících. Tradiční kajak a ruční harpuna však dnes při lovu tuleňů i velryb ustoupily rychlým motorovým člunům a střelným zbraním a velrybí maso se občas prodává v supermarketech, což vyvolává nelibost Světové společnosti pro ochranu zvířat (Grónsko má výjimku ze světového moratoria na komerční lov velryb z roku 1986 ve výši 233 zvířat ročně; pokus říšského zástupce na výročním zasedání Mezinárodní velrybářské komise v Santiagu de Chile v červnu t. r. zvýšit grónskou kvótu o 10 kusů skončil neúspěšně). Ve velkých samoobsluhách si lze doplnit i chybějící vitamíny v podobě dovážené zeleniny a cizokrajného ovoce.

Rybolov a přidružená výroba zůstávají nejdůležitějším zdrojem příjmů grónského hospodářství; v této branži pracuje na šest a půl tisíce osob (zbytek práceschopného obyvatelstva je zaměstnán ve veřejném sektoru a ve službách). Padesát šest procent vývozu (zejména do USA, Japonska, Norska, Thajska, Německa, Velké Británie, Dánska a na Island) tvoří krevety, dalšími důležitými vývozními artikly jsou platýzi, krabi a tresky, ty však v důsledku klimatických změn z grónských pobřežních vod té-

měř vymizely. Grónské hospodářství je na rybolovu zcela závislé a výkyvy v cenách ryb na světovém trhu mají přímý dopad na životní úroveň. Většinu obchodu s rybími produkty realizuje akciová společnost *Royal Greenland A/S*, již vlastní Grónská samospráva. Podnikání je pro samosprávnou vládu zcela typickým jevem, neboť asi polovina grónského velkoobchodu i maloobchodu se realizuje prostřednictvím samosprávou ovládané společnosti *KNI (Kalaallit Niuerfiat, Grónský obchod)*.

Grónsko má velké zásoby nerostných surovin. Kromě uhlí, mramoru, zinku, olova, kryolitu, molybdenu, niobu, tantalu, uranu, železa, stříbra, zlata a diamantů byla v moři nedaleko Nuuku a ve východním Grónsku nedávno objevena ložiska ropy. Jednání Dánska a Grónska v rámci Komise pro samosprávu o vzájemných finančních poměrech týkajících se využívání nerostného bohatství na grónském území dospěla na jaře t. r. k dohodě, podle které i přes rostoucí využívání surovin v Grónsku bude Dánsko nadále přispívat do grónského rozpočtu dosavadními 3,2 miliardy DKK ročně; Grónsko naopak odvede Dánsku polovinu výnosu z těžby nerostného bohatství, a to až do výše ročního dánského příspěvku do grónského rozpočtu.

Výzkum klimatu

Již několik let pomáhají vědcům při zkoumání vývoje klimatu na zeměkouli vzorky z tisíce let starých ledovců, zejména v Antarktidě a v Grónsku. Projekt výzkumu ledovce v severním Grónsku (NGRIP – North Greenland Ice Core Project) byl zahájen roku 1996 za účelem analýzy tříkilometrového vzorku, vyvrtaného z pevninského ledovce. Projektu se účastní vědci z Dánska, Německa, Japonska, Švédska, Švýcarska, Francie, USA, Belgie a Islandu a sponzoruje ho především Dánská rada pro výzkum přírodních věd. Analýza vzorku přibližuje historii změny klimatu za posledních 200 tisíc let, zvláště v období oteplení mezi dvěma posledními dobami ledovými, kdy bylo v Grónsku a celé Evropě v průměru o několik stupňů tepleji než dnes. Mezidobí lze považovat za reakci přírody na eventuelní oteplování v budoucnu, vyvolané skleníkovými plyny.

Ministři zahraničí Dánska (Per Stig Møller), Ruska (Sergej Lavrov), Norska (Jonas Gahr Støre), Grónska (Aleqa Hammond), kanadský ministr přírodních zdrojů (Gary Lunn), náměstek americké ministryně zahraničí (John Negroponte) a premiér Grónska (Hans Enoksen) během schůzky zemí ležících u Severního ledového oceánu, jež se konala letos v květnu v Grónsku.

Jan-Morten Bjoernbakk/Scanpix, Globe Media/Reuters

Je proto velmi důležité zjistit, zda mezidobí bylo z hlediska klimatu stabilní, či nestabilní. Analýza odhalila prudké klimatické změny – na konci poslední doby ledové před zhruba 11 500 lety stouply průměrné teploty za méně než 40 let o cca 15 stupňů, což může být významné varování i pro naši současnost.

Grónský ledovec (pokrývající přibližně 1,8 milionu km²) je po antarktickém ledovci druhý největší na světě. Po jeho roztátí by hladina světového oceánu stoupla o sedm metrů, což nemusí být úplná utopie, neboť ledová masa kolem severního pólu se neustále scvrkává. Letos opět ustoupila na nejnižší úroveň za posledních 30 let, kdy se sbírají vědecká data o arktické kře. Odborníci se shodují na tom, že pokud bude lidstvo vypouštět do atmosféry stejné množství skleníkových plynů jako dosud, led v Arktidě úplně roztaje možná už za pět až dvacet let, což je asi o půl století dříve, než předpokládala většina dosavadních klimatických modelů.

Zřetelné snížení množství vypouštěných skleníkových plynů by podle odborníků mohlo klimatickou změnu pozdržet, v opačném případě dochází k následnému efektu: pokud led roztaje, slunce se od hladiny méně odráží a oceán absorbuje mnohem větší množství tepla, což ovlivňuje teplotu na celé zeměkouli. Ústup mořského ledu způsobuje prudké tání permafrostu v Grónsku, čímž se uvolňuje velké množství oxidu uhličitého, který je vázán v zemi, a také metanu, druhého z dvojice neškodlivějších „skleníkových“ plynů. Vědci se obávají, že pokud se z permafrostu uvolní obrovské množství oxidu uhličitého a metanu, globální oteplení se vymkne kontrole a nastane kruhová řetězová reakce: globální oteplení způsobí tání permafrostu, který uvolní skleníkové plyny, globální oteplení vzroste a způsobí tání větší části permafrostu a tak dále. Zřejmě se to už děje, protože podle posledních zjištění obsah metanu v atmosféře poprvé od roku 1998 vzrostl, částečně

zřejmě kvůli rostoucí industrializaci v Asii, ale především jako důsledek jeho uvolňování z permafrostu. V tomto směru si lidstvo musí uvědomit, že klimatické změny mohou nastat velmi rychle a globální oteplení může růst mnohem rychleji, než se dosud předpokládalo.

Tématem globálního oteplení se bude zabývat konference *Common Concern for the Arctic* v grónském Ilulissatu ve dnech 9.–11. září 2008, kterou pořádá švédské předsednictví Severské rady ministrů. Konference pouze potvrzuje obrovské nasazení severských zemí, a zejména Dánska, při přípravě kodaňského *Summitu OSN ke klimatickým změnám (Conference of the Parties under the United Nations' Climate Change Convention - COP 15)* v prosinci 2009.

Česko-grónské vztahy

Bilaterální vztahy mezi Českou republikou a Grónskem nejsou – k velké škodě obou stran – dosud příliš rozvinuté. Grón-

sko má vysoký ekonomický potenciál, který je však ve vzájemné relaci využít jen částečně a spíše na základě náhodných setkání na mezinárodních výstavách a veletrzích v dalších zemích. V této souvislosti připravují Velvyslanectví České republiky a CzechTrade v Kodani na září t. r. „České dny v Grónsku“ – sérii obchodních jednání a kulturně prezentačních akcí zaměřených na „zmapování“ a vzájemné poznání obou stran (český vývoz do Grónska se za období 2005–2007 téměř ztrojnásobil na současných 0,5 mil. eur – zejména lovecké zbraně a munice, textil, obuv, telekomunikační technika). Uskuteční se mj. jednání u kulatého stolu na Grónské radě pro obchod a řada individuálních obchodních setkání s místními firmami. Budou prezentovány památky UNESCO v České republice, tři české filmy a výstava ilustrací Martina Velíška k českému vydání Grónských mýtů a pověstí Knuda Rasmussena (Velíškovy kresby byly v menším měřítku, ale s velkým úspěchem prezentovány před několika lety v Grónském domě v Kodani a poté v Ålborgu).

Tyto obchodně-ekonomické a kulturně prezentační aktivity si kladou za cíl potvrdit zájem českých firem o spolupráci s grónskými partnery, navázat obchodní kontakty a zintenzivnit výměnu politických představitelů a odborníků; Grónsko má totiž v průběhu pěti let v plánu otevřít celkem sedm hlubinných dolů, z nichž dva jsou již v provozu, a chystá se postavit hliníkárnou.

Zdeněk Lyčka je mimořádným a zplnomocněným velvyslancem České republiky v Dánském království.

Zdenek_Lycka@mzv.cz

Lubomír Stejskal

Kanadský Sever: součást duše národa Země javorů

Komu patří Severozápadní cesta? Otázka, v níž je skryt jeden ze dvou výbušných námětů týkajících se nehostinné, ale ekonomicky perspektivní Arktidy.

Vláda v Ottawě má v této záležitosti jasno. Kanadské arktické ostrovy jsou nedílnou součástí jejího teritoria. Stejně tak moře, jež se mezi nimi nachází. A tedy i Severozápadní cesta, námořní zkratka, díky níž se lze při cestě z Evropy do Asie vyhnout Panamskému průlivu a ušetřit několik tisíc námořních mil, spadá pod její suverenitu. Logiku kanadský postoj nepostrádá: loď plující po moři mezi jejich ostrovy se nachází v kanadském vnitrozemí. Dlouho tomu rozuměli i Američané. Dnes už mají jiný názor. Podle jejich mínění vody Severozápadní cesty spadají pod mezinárodní režim. Zajedno je s nimi i zainteresovaná Evropa. Je to prý stejné, jako kdyby USA za své vnitřní moře prohlásily plochu Pacifiku mezi Kalifornií a Havajskými ostrovy. Pouhý pohled na mapu ovšem napoví, že takto argumentovat nelze. Máli se Severozápadní cesta, jejíž význam bude s ohledem na tání ledu v arktické oblasti vlivem globálního oteplování stou-

pat, stát mezinárodním vlastnictvím, pak pouze za předpokladu, že se Ottawa své svrchovanosti nad ní dobrovolně vzdá. Nic ovšem nenasvědčuje tomu, že by tak hodlala učinit.

Když 5. října 2004 přednášela tehdejší generální guvernérka Kanady Adrienne Clarksonová ve federálním parlamentu Trůnní řeč – programové prohlášení menšinové liberální vlády vedené Paulem Martinem, pasáž o Arktidě nemohla chybět. Kabinet nenechal nikoho na pochybách, jaký je v této záležitosti jeho prioritní zájem: na kanadskou suverenitu v arktické oblasti bude položen zvláštní důraz. Už proto, že tato část země, donekdávna téměř nedotčená lidským konáním, nabývá na ekonomickém významu. Zásahu na tom má těžba diamantů a projekty týkající se budoucí těžby ropy a s ní související ropovod.

V dalších letech se v Kanadě zintenzivnila debata vyvolaná důsledky globálního oteplování. Tání ledovců nejenže umožní

efektivnější využití Severozápadní námořní cesty a vytvoří příznivější podmínky pro tamní těžební průmysl, ale zásadním způsobem zasáhne citlivé ekosystémy. Bez vlivu nezůstane ani na každodenní život Inuitů (Eskymáků) a dalších severovýchodních etnik, která postupně ztrácejí své přírodní prostředí. To vše Kanadany zajímá a už nyní viditelné změny klimatu je vážně znepokojují. Společnost Decima zabývající se průzkumem veřejného mínění hlásila v roce 2006, že otázky životního prostředí se těší nejvyšší míře pozornosti. Jako prioritu je označilo 19 procent Kanadánů, čímž se ekologie dostala před záležitosti ne právě ideálně fungujícího kanadského zdravotnictví. To jako záležitost prvořadého zájmu uvedlo 13 procent respondentů.

Svoboda plavby vs. ochrana životního prostředí

Ostatně ekologické hledisko hraje v kanadském úsilí o uchování suverenity nad Severozápadní cestou klíčovou roli. Ottawa dala svým arktickým sousedům jasně na srozuměnou, proč by bylo nezodpovědné přistoupit na zásadu neomezené svobody moří upřednostňovanou Spojenými státy. Jejím úmyslem rozhodně není blokovat tuto plavební trasu, vzhledem ke specifickým podmínkám (výskyt ker, časté mlhy, neexistující infrastruktura a geografická odlehlost komplikující možnost včasného

zabezpečení záchranných operací) je ale nutná přísná kontrola projíždějících plavidel. Jakákoli katastrofa by mohla mít nebezpečné následky, což platí dvojnásob pro případy havárií tankerů s ropou. Takovouto regulaci je s to zabezpečit a účinně kontrolovat pouze státní moc, třebaže i pro ni to bude vzhledem ke geografickým a přírodním poměrům značně obtížné. Nicméně přesto, nebo snad právě proto platí, že upřednostnění svobodné plavby před přísnými pravidly chování ve vodách uvnitř kanadského teritoria by se dříve či

později vymstilo – a to především Kanadě. Její zásadový postoj je proto pochopitelný. Hodlá udělat maximum pro to, aby za polárním kruhem nemusela v budoucnu řešit hrůzostrašné důsledky katastrofy nikoli nepodobné té, které jsme byli svědky po katastrofě tankeru Exxon Valdez v březnu 1989. Expert na námořní právo Michael Byers z University of British Columbia vysvětluje, že do končin za polární kruh nelze pustit jakoukoli loď, ale pouze plavidla upravená pro specifické arktické podmínky. Nezbytná je rovněž kvalifikovaná posádka, případně přítomnost lodivoda.

Zájem vlády i veřejnosti o životní prostředí v Arktidě je ovšem jedna věc a hájení národních zájmů druhá, neméně důležitá. Vedle nároku na suverenitu nad Severozápadní námořní cestou, kde Kanada stojí osamoceně proti zbytku světa, existuje ještě jeden bilaterální arktický spor, odehrávající se mezi Ottawou a Kodaní. Jablkem sváru je na mapě téměř neviditelný a neobydlený Hansův ostrov nacházející se mezi kanadským Ellesmere Is-

déle. Dánové s tím vyrukovali v roce 1984 a ceremonii vztyčení vlajky ještě několikrát zopakovali. Kanadáné útoky úspěšně odvraceli. Když v létě 2005 navštívil Hansův ostrov federální ministr obrany Bill Graham a vyvěsil na něm vlajku země javorů, poslali Dánové do Ottawy protestní notu. Pokud hodlá ministr cizí země navštívit dánské území, je mezinárodní slušností to předem oznámit, uvádělo se v textu. Pro Kanadany to bylo irrelevantní sdělení. Rozhodne-li se kanadský ministr navštívit jakékoli kanadské území, neexistuje důvod, proč by o tom měl informovat vládu cizího státu. O rok později zanechali Kanadáné na ostrově zásoby whisky, načež dánská vláda zareagovala vysláním vojenského ledoborce. Nakonec se obě strany dohodly na diplomatickém řešení sporu.

Netrvalo ovšem dlouho a vývoj kolem Arktidy spíše než úsměv začal vyvolávat stále větší znepokojení. Už nešlo o bezvýznamný skalnatý výběžek nad hladinou, ale doslova o pohádkové poklady. Postupující redukce zalednění na arktických vodních plochách nejenže zpřístupní Severozápadní námořní cestu, ale zlepší přístup k obrovským zásobám nerostného bohatství v regionu. Optimistické odhady hovoří o čtvrtině světových zásob ropy. Ale i kdyby jí bylo méně, pozornosti zainteresovaných arktických zemí neunikne. V kanadské části Arkti-

dy a na Aljašce se kromě černého zlata a zemního plynu nalézají zásoby mědi, niklu, železa a uranu. Na straně přílehlé k Rusku navíc uhlí, zlato a wolfram. Zapomenout nesmíme ani na již zmíněné diamanty.

Položíme-li si otázku co komu z tohoto bohatství patří, rázem se ocitneme u druhého výbušného námětu. Při pohledu na zájmy jednotlivých zemí se arktická oblast nutně jeví jako příliš malá na to, aby dokázala uspokojit nároky všech. Dánsko soudí, že mu náleží geografický severní pól, ne-

Kanadská pozice zůstává nezměněna. Ve vztahu k Arktidě stojí na třech pilířích: na národní suverenitě, ochraně životního prostředí a ekonomickém rozvoji.

land a Grónskem. Měří něco přes jeden kilometr čtvereční a nárokují si ho obě země. Jde-li o princip a čest, na velikosti nezáleží – bez ohledu na to, jak obrovským teritoriem příslušná země disponuje.

Whisky vs. vojenský ledoborec

Kanadsko-dánské šarvátky o kousek skály v ledové vodě mohly po jistou dobu vyvolávat shovívavý úsměv. Zpočátku o nic vážného nešlo, obě strany se spíše trumfovaly v tom, či vlajka na ostrůvku vydrží plápotat

boť podle jeho výkladu se nachází pod šelfem, který je pokračováním grónské pevniny. A nárok přímorských států na nerostné bohatství v okruhu 200 mil od pobřeží příslušná konvence OSN zaručuje. Norové mají namířeno za ropou a zemním plynem do Barentsova moře. Na něj jako celek si ale dělají nárok Rusové, kteří navíc považují za své území polovinu Arktidy. Moskva mimoto soudí, že podmořské pobřeží (Lomonosovův hřbet), táhnoucí se od Sibíře ke Grónsku, je pokračováním pevniny; jde tedy o oblast, která by jim měla náležet. S tímto pojetím ovšem kromě Rusů nikdo další srozuměn není. Dánové naopak tvrdí, že Lomonosovův hřbet je pokračováním Grónska. Kanada zase, vedle sporu o Hansův ostrůvek, čelí nesouhlasu ostatních arktických států, pokud jde o svrchovanost nad mořem mezi jejími severními ostrovy. Američané a Evropané pro změnu nesouhlasí s kanadskou představou, že v budoucnu zcela otevřená Severozápadní cesta by měla být smysluplně regulována. Naopak tvrdí, že musí být otevřena všem plavidlům. Proč na to Kanadáné odmítají přistoupit, bylo již zmíněno.

Ruská vlajka vs. kanadský premiér

Jako by problémů kolem Arktidy nebylo už tak dost, pustili se Rusové v létě 2007 do vědeckého projektu, jehož výsledek měl posloužit jako důkaz, že dno oceánu pod Severním pólem je spojeno s ruským kontinentálním šelfem. Hloubkové ponorky do těchto míst klesly 2. srpna a umístily tam ruskou vlajku. Kanadská odpověď se dostavila vzápětí. Premiér Stephen Harper se vypravil na Sever, aby v zálivu Resolute Bay 10. srpna 2007 rezolutně prohlásil: „Dnešním dnem dává Kanada světu na vědomí, že v oblasti Arktidy je už dlouho reálně přítomná a že její přítomnost bude dále pokračovat a růst.“ A aby snad nikdo nepodlehil iluzi, že jde o pouhou proklamaci, podpořil Harper odhodlání své ze-

mě hájit vody Arktidy a právo na surovinové zásoby v oblasti označením o zřízení vojenského přístavu pro lodě s hlubokým ponorem na Baffinově ostrově a výcvikové základny v Resolute Bay. Posílit má i čtyřtisícová vojenská policie na Severu o další tisícovku mužů a námořní síly o šest až osm vojenských plavidel – ke střežení Severozápadní cesty. Jeden ottawský vládní představitel shrnul kanadskou reakci lapidárně: „Rusové poslali na dno oceánu ponorku, aby tam zanechala malou vlajku. My posíláme našeho premiéra, aby opětovně prosazoval kanadskou suverenitu.“

Vyčleněním miliard dolarů na obranu těch částí Arktidy, na něž si Kanada činí nárok, plní konzervativní vláda jeden ze svých předvolebních slibů. Premiér Harper k tomu dodal, že ochrana národní bezpečnosti a integrity hranic je prvotní odpovědností každé národní vlády. Kriticky přiznal: „Je to odpovědnost, která bývala zanedbávána.“ To se má na příště změnit.

Na ruskou demonstraci s vlajkou na dně ledového oceánu neméně přímočaře zareagoval tehdejší ministr zahraničí (krátce nato byl při reorganizaci kabinetu v srpnu 2007 jmenován ministrem obrany) Peter MacKay, když prohlásil: „V dnešní době není možné jezdit po světě, na různých místech vztyčovat vlajky a prohlašovat, že od nynějška je toto naše území. Nežijeme ve čtrnáctém nebo patnáctém století.“ Dánové by jistě namítli – vždyť vy děláte na Hansově ostrově totéž. Kanadská odpověď ale nemůže znít jinak: Na svém území můžeme umístit vlajku, kolik chceme.

Tak nějak vypadá arktický začarovaný kruh.

Spory má vyřešit OSN

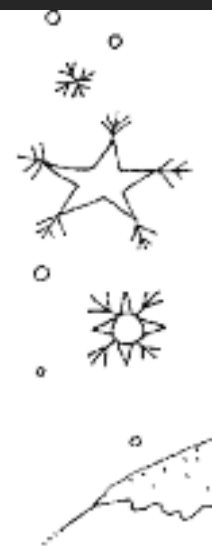
Protože ale, slovy ministra MacKaye, nežijeme ve čtrnáctém či patnáctém století, a spory o Arktidu a využití jejího bohatství jsou vedeny mezi civilizovanými demokratický-

mi zeměmi Západu a demokraticky se tvářícím Ruskem, není myslitelná jiná alternativa než multilaterální jednání. Jedno z nejdůležitějších se konalo na konci letošního května v Illulissatu na jihozápadě Grónska. Na něm se zástupci Dánska, Kanady, USA, Ruska a Norska dohodli, že spory o využití arktického přírodního bohatství předají OSN. Ujednání o smírném vyrovnání v záležitosti sektorů zainteresovaných států muselo ovšem předcházet jasné slovo ruského ministra zahraničí Lavrova, který své partnery ujistil, že umístění vlajky Ruské federace na mořské dno nemělo jiný než symbolický význam. Pomohl si přitom poukazem na dobývání vesmíru: bylo to pouhé gesto srovnatelné se vztyčením americké vlajky na Měsíci. Představitelé ostatních států neměli důvod mu nevěřit, nicméně bylo by chybou přehlížet, že jiní moskevští politici hovoří odlišně. Před vyplutím expedice mířící na dno pod Severním pólem prohlásil její šéf a člen parlamentu Artur Čilingarov: „Arktida je ruská. A my budeme první, kdo na dno Arktického oceánu umístí vlajku.“ První byli, ale tím se Arktida ruskou nestala. A nestane, neboť problém dostane na stůl OSN, což znamená, že jeho řešení se neobejde bez kompromisů.

Jakou podobu to řešení bude mít, je velká neznámá. Stejně jako to, zda všechny země budou ochotny se mu podřídit. Kanadská pozice zůstává i po Illulissatu nezměněna. Ve vztahu k Arktidě stojí na třech pilířích: na národní suverenitě, ochraně životního prostředí a ekonomickém rozvoji.

Protože kanadský Sever je součástí duše národa. Pro Kanadany stejně významná jako hodnoty ukryté v symbolu javorového listu.

Lubomír Stejskal je spolupracovníkem kanadského krajanského čtrnáctideníku Nový domov. mrstejskal@gmail.com

Václav Brachtl

Faerské ostrovy

aneb Po krůčcích k nezávislosti

Vývoj stranického systému

Spor o nezávislost na Dánsku se výrazně promítá i do faerského stranického systému, který proto nefunguje jen na základě klasického socioekonomického štěpení. Na začátku vývoje strukturovanější stranické soutěže proti sobě stála dvě uskupení: Unionistická strana (*Sambandsflokkurin*, SF) a Samosprávná strana (*Sjálvstýrisflokkurin*, SSF). Zatímco konzervativní SF podporovala úzké vztahy s Dánskem, sociálně liberální SSF požadovala silnější pozici faerského zastupitelského sboru Løgtingu, který byl v té době pouze poradním orgánem dánských autorit ovládajících Faerské ostrovy, a usilovala o zrovnoprávnění faerského jazyka s dánštinou.

Ve volbách v roce 1906 byli úspěšnější unionisté, kteří obdrželi 62,4 procenta hlasů, zatímco SSF získala 37,6 procenta. Ve druhé dekádě dvacátého století se však volební výsledky obou stran postupně přibližovaly, až v roce 1916 převážily hlasy pro SSF. Strana však vlivem volebního systému většinu mandátů v Løgtingu nezískala. První vládní účast získala o dva roky později, přestože obdržela méně hlasů než unionisté. V první polovině dvacátých let však opět vítězila SF.

V roce 1925 byla založena sociálnědemokratická Strana rovnosti (*Javna arflokkurin*, JF), která o tři roky později získala parlamentní zastoupení, když se k ní při-

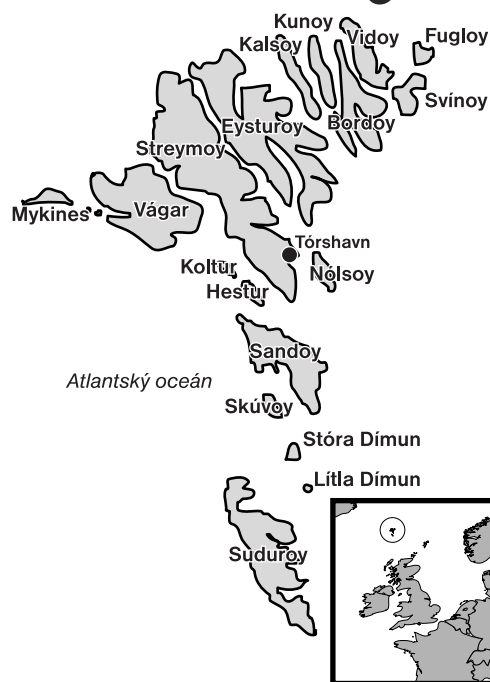
Faerské ostrovy, seskupení osmnácti severoatlantických ostrůvků v současnosti s necelými padesáti tisíci obyvateli, jsou od roku 1380 součástí Dánského království. Od poloviny devatenáctého století se u Faeránů začaly výrazně projevat národněobrozenecké tendence a politické požadavky, které na přelomu devatenáctého a dvacátého století vyústily v boj za nezávislost ostrovů. Rozsáhlá autonomie, kterou Faery získaly v roce 1948, na několik desetiletí tyto tendence utlumila. V posledních dvaceti letech však došlo k jejich oživení.

dali někteří levicově smýšlející členové SSF. Sami sociální demokraté přitom podporovali úzké vztahy s Dánskem. Výsledek voleb v roce 1936 značil výrazný vzestup JF, a naopak pokles u unionistů.

Na následující čtyři roky zasedla do parlamentu čtvrtá formace, Strana obchodu. V roce 1940 se sloučila s pravicovou frakcí SSF, a tak vznikla konzervativní Lidová strana (*Fólkaflokkurin*, FF), jež přetáhla Samosprávné straně většinu voličů. Podpora proautonomních konzervativců výrazně rostla, volby vyhráli jak o tři roky později, tak i v roce 1945. Cítelně ztrácela především SSF, která během deseti let přišla o více než polovinu voličů.

První referendum o nezávislosti

Zatímco Dánsko bylo za druhé světové války okupováno Němci, Faerské ostrovy se dostaly pod ochranu Velké Británie a spravovaly se samostatně. V tomto období vznikly silné trendy usilující o úplné osamostatnění ostrovů. Vyvrcholením těchto snah bylo referendum v září 1946, v němž se těsná většina Faeránů vyslovila pro nezávislost. Dánská vláda však pro jednostrannost prohlásila deklaraci nezávislosti za neplatnou a nechala rozpustit Løgting. Ve volbách pak získali většinu odpůrci secese. Po jednáních mezi dánskou a faerskou reprezentací získaly ostrovy o dva ro-

ky později širokou autonomii v ekonomické a kulturní sféře, a staly se tak samostatným územím Dánského království.

V roce 1948 se na politické scéně objevila Republikánská strana (*Tjó veldisflokkurin*, TF), socialistická formace požadující secesi od Dánska. Odvolávala se přitom na výsledek referenda z roku 1946. Republikánská strana zasedla v Løgtingu poprvé v roce 1950. Proautonomní lidovci začali výrazně ztrácet, když mezi lety 1946 a 1958 přišli o více než polovinu voličů.

Od roku 1958 až do první poloviny devadesátých let fungoval na Faerských ostrovech šestistranický formát. Šestou relevantní stranou se stala centristická, nezávislost podporující Pokroková strana, později Křesťanská lidová strana / Pokroková a ry-

bářská strana (*Kristiligi Fólkaflokkurin / Frambur sog Fiskivinnuflokkurin*, KF/FFF).

Od konce padesátých let výrazně posílili sociální demokraté. Strana rovnosti získávala od roku 1958 sedm až osm mandátů a svého vrcholu dosáhla v předčasných volbách v roce 1990, kdy obdržela dokonce deset z dvaatřiceti poslaneckých křesel. V následujících volbách však její podpora strmě klesla. Značnou část voličů jí totiž přetáhlo nově vzniklé Dělnické hnutí (*Verkmannafylkingin*, VF), které založili odboroví předáci a sociální demokraté nespokojení s účinkováním Strany rovnosti ve vládě. Dělnické hnutí obsadilo v Løgtingu tři poslanecká místa a zajistilo si účast ve vládní koalici se sociálními demokraty, unionisty a Samosprávnou stranou.

Rok 1994 však přinesl parlamentní zastoupení ještě jednomu novému subjektu: křesťanskodemokratické Straně středu (*Mi flokkurin*, MF). Ta vznikla v roce 1991 v důsledku nespokojenosti s tehdejší vládnoucí koalici sociálních demokratů a lidovců. Ve volbách v roce 1994 získala dvě křesla v Løgtingu a až do roku 2002 zůstala v opozici.

Systém s osmi stranami vydržel jen do roku 1998, kdy z parlamentu vypadla jak Křesťanská lidová strana (KF/FFF), tak i Dělnické hnutí, které doplatilo na svou vládní účast. Posílili především sociální demokraté a lidovci.

Obnovení boje za nezávislost

V roce 1972 Løgting rozhodl, že Faerské ostrovy nevstoupí po boku Dánska do Ev-

ropského hospodářského společenství. Důvodem byla ochrana a využití rybních lovišť v severním Atlantiku, na nichž je faerská ekonomika zcela závislá. To ji však činí velmi zranitelnou. Faeřané proto vkládají naději do potenciálních nalezišť ropy, která by se mohla nacházet v jejich vodách. Dánská administrativa předala práva na tyto zdroje faerské vládě v roce 1992.

Právě naprostá orientace na rybolov a špatné hospodaření stály za ekonomickou krizí, která vážně postihla Faerské ostrovy v první polovině devadesátých let. Prudký pokles hrubého domácího produktu, dvacetiprocentní nezaměstnanost, krach dvou faerských bank či emigrace zhruba desetiny obyvatel ostrovů – to byly jen některé z jejich důsledků. Nespokojenost s dánskou pomocí při řešení krize vedla k oživení nacionalistických nálad.

Podle výzkumů veřejného mínění podporovalo v roce 1998 27 procent obyvatel secesi, pro rozšíření autonomie v rámci svazku s Dánskem bylo 43 procent obyvatel secesi, pro rozšíření autonomie v rámci svazku s Dánskem bylo 43 procent Faeřanů. O rok později bylo pro odtržení od Dánska už polovina obyvatel ostrovů a 25 procent Faeřanů požadovalo větší autonomii.

V roce 1998 sestavila vládní koalice trojice stran podporujících nezávislost (lidovci, republikáni a Samosprávná strana), která se okamžitě začala připravovat na vyjednávání s Dánskem o vyhlášení nezávislosti Faerských ostrovů. Inspirací jí byl zákon o islandské unii z roku 1918. K jednáním došlo v roce 2000, avšak Dánové odmítli uznat právo Faeřanů na sebeurčení. Faerská reprezentace se obrátila s žádostí o pomoc při vyjednávání také na Organizaci spojených národů, ale ta jí nevyhověla. Ostrovní vláda ještě zvažovala vyhlášení referenda o časovém plánu na nezávislost, k níž by došlo nejpozději v roce 2012. Lidová strana ale nakonec podporu referendu stáhla, neboť Dánové pohrozili rychlým zastavením finančních dotací, které ostrovy od dánské vlády každoročně dostávají.

Po předčasných volbách v roce 2004 se k moci dostala koalice složená z lidovců, sociálních demokratů a unionistů. Jejím cílem nebyla nezávislost ostrovů, nýbrž postupné rozšiřování autonomie v rámci svazku s Dánskem. K rozšíření faerské samosprávy došlo v roce 2005. Ostrovy mají nyní volnost ve všech oblastech s výjimkou záležitostí týkajících se dánské ústavy, vnitřních záležitostí Dánska, dánského nejvyššího soudu, zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky a peněžní a měnové politiky.

Faery mohou také uzavírat mezinárodní dohody, pokud se týkají oblastí, které patří do jejich kompetence.

V srpnu 2005 uzavřely Faerské ostrovy s Islandem dohodu o volném pohybu osob, zboží, kapitálu a služeb. Od roku 2002 jsou přidruženým členem Mezinárodní námořní organizace a od roku 2007 Organizace pro výživu a zemědělství, které obě spadají pod Organizaci spojených národů.

Koaliční vládu po letošních lednových volbách sestavili republikáni, sociální demokraté a křesťanskodemokratičtí centristé. Vládní strany se v koaliční smlouvě zavázaly posilovat finanční nezávislost Faerských ostrovů na Dánsku, získat členství v Evropském sdružení volného obchodu a dalších mezinárodních organizacích (například v UNESCO či Světové obchodní organizaci), stát se plnoprávným členem Severské rady a také vyhlásit v roce 2010 referendum o nové faerské ústavě. Ta by pak mohla sloužit i jako základní zákon osamostatněných ostrovů. Kdy však Faery získají na Dánsku úplnou nezávislost, není v tuto chvíli zřejmé.

Podle výzkumů veřejného mínění podporovalo v roce 1998 27 procent obyvatel secesi, pro rozšíření autonomie v rámci svazku s Dánskem bylo 43 procenta Faeřanů.

Václav Brachtl studuje politologii na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.
brachtl.v@centrum.cz

Zdroje

- Szajkowski, B. (ed., 2005): *Political Parties of the World*, John Harper Publishing (London)
- Skaale, S. (ed., 2004): *The Right To National Self-Determination. The Faroe Islands and Greenland*, Martinus Nijhoff Publisher (Leiden)
- Einhorn, E. S. (1999): *Wet and windy politics: The Faroe Islands in the 1990s*, (Scandinavian Review)
- Ackrén, M.: *The Faroe Islands: Options for Independence*, *Island Studies Journal*
- Severské listy, Informace na stránkách faerského premiéra (www.tinganes.fo)

Předsednictví v Evropské unii

1 Začátkem července převzala Francie na půl roku vedení Evropské unie. Mají taková pravidelná střídání v čele Společenství ještě vůbec smysl, když často ani nedojde na plánovanou agendu, ale musí se řešit věci, jež zůstaly „ležet“ po předchozích předsednictvích, případně se „hasí“ různé neočekávané krize?

KL: Půlroční rotace má výhodu v identifikaci předsedajících s EU, avšak její nevýhody převažují. Hrozbu nedodělků bychom měli brát velmi vážně, protože po Francii přebíráme předsednictví my. Jelikož i my budeme chtít na konci předsednictví vykázat úspěchy, je střídání při formulování priorit a cílů na místě. A neočekávané krize? Těm je nutno čelit u obou mechanismů – s rotujícím předsednictvím i se stálým předsedou Evropské rady.

KS: Hašení krizí a nedodělků tu budou i bez střídání předsednictví, protože jde o věci, které vnutí realita. S ohledem na ni, a samotnou roli předsedajícího státu coby „mírotvůrce,“ je nesmysl, aby si daná vláda určila x národních priorit. Nemá šanci je prosadit, a v tomto smyslu je předsednická role přefouknutá. Má ale „civilizační“ smysl. Elita získá zkušenosti, prověří samu sebe a zviditelní stát.

2 Bylo by podle Vás zrušení principu rotace, jak s ním počítá Lisabonská smlouva, kolem směrem k Unii s koherentnější a čitelnější politikou, anebo naopak k Unii, v níž by menší členské státy už nebyly vůbec vidět a ani slyšet?

KL: S rozšiřováním Evropské unie rostla potřeba reformovat princip rotace k silnější koherenci a kontinuitě. Malé státy mají omezenou nejen administrativní, ale i politickou sílu zejména v oblasti zahraniční politiky. Pro zrušení rotace hovoří přání Evropanů, aby Unie hrála větší roli v mezinárodních vztazích. Osobnost předsedy přiblíží Unii občanům: Lidé budou spojovat své pozitivní či negativní postoje

k Evropské unii s konkrétní tváří. Co je lepší: značně nevyrovnané výkony jednotlivých rotujících předsedů, nebo stabilnější a efektivnější systém stálého předsedy?

KS: Jestli půjde o krok ke koherentnější unii, to nevíme. Může to tak být, ale nemusí.

Kristina Larischová

Lidé budou spojovat své pozitivní či negativní postoje k Evropské unii s konkrétní tváří.

Kateřina Šafaříková

Upozadění menších zemí nastane určitě, ale může jít jen o vnější mediální soumrak.

Bude záležet na samotném prezidentovi, stálém předsedovi Evropské rady, jak svůj post pojme. Jestli jako mediálně ceremoniální – v tom případě by se nezměnilo nic – nebo jako obsahový, kde lze čekat politické zpevnění unie. Upozadění menších zemí nastane určitě, ale může jít jen o vnější mediální soumrak. Předsednictví sektorových rad se budou dál střídát, ale vzhledem k tomu, že až po osmnácti měsících, se může i ten nejmenší stát u ostatních výrazně zapsat – jako skvělý manažer té a té agendy.

3 V uplynulém půlroce předsedal Unii poprvé stát, který přistoupil při předposlední vlně rozšíření v roce 2004. Jak si podle Vás Slovinci vedli? Co se jim povedlo/nepovedlo? Pramení z jejich předsednictví i nějaké poučení pro naše předsednictví v 1. polovině roku 2009?

KL: Hodnocení úzce souvisí s předchozími očekáváními. Slovinsko je malá země s omezenou administrativní a institucionální kapacitou a očekávání nebyla velká. Irské odmítnutí Lisabonské smlouvy se odrazilo i na slovinském předsednictví

a mělo nepříznivý vliv na perspektivu rozšíření EU na Balkán, jehož stabilizace byla další prioritou slovinského předsednictví. Za úspěchy lze naopak považovat nastartování nového cyklu Lisabonské strategie a přípravu budoucí dohody v oblasti energetiky a ochrany klimatu. Jaká vyvodit poučení pro nás? Je třeba počítat s tím, že ostatní země EU snadněji kritizují menší hráče. Ve Slovinsku existoval pakt o neútočení mezi vládou a opozicí, a přesto se vyostřující vnitropolitická situace stala zátěží. V našich podmínkách chybí základní konsenzus v evropské politice a klid zbrání je v nedohlednu.

KS: Logisticky to Slovinci zvládli, byť jde o značnou zátěž pro malý stát organizovat debaty a přesuny stovek lidí. Vsadili na udržovací předsednictví: netlačili národní priority, chtěli být dobrými správci celku. V tomto smyslu dotáhli několik předpečených bodů

do konce, třeba mandát ke smlouvě Evropská unie–Rusko. Báli se ale konfliktnějších témat a nechali je silnějším – eurokomisi u sporu o zrušení viz do USA, Francii a Německo v případě Lisabonské smlouvy apod. – aniž by ostatní státy konzultovali. Za to si vysloužili kritiku. Česko je v jiné politické situaci než Slovinsko – slovinské vládě nedomnuje euroskeptická strana, nemají Václava Klause. Užitečná se nicméně zdá slovinská taktika neusnout na prvních vavřínech. To, že Češi zvládli dvoudenní summit NATO a sjezd střeoevropských hejtmánů, ještě neznamená, že zvládnou půl roku obsahově a politicky spoluřídít svět.

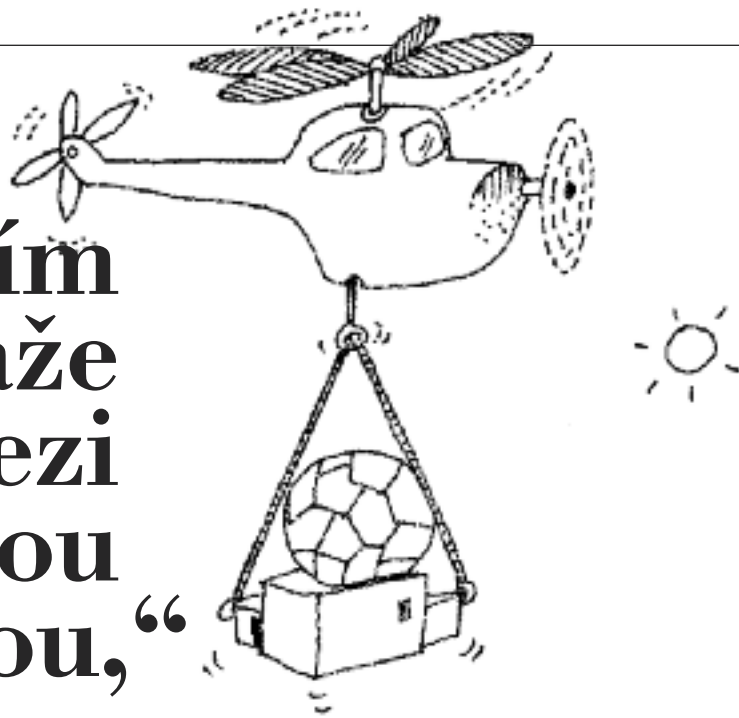
Kristina Larischová je spolupracovnicí Friedrich-Ebert-Stiftung v České republice a členkou redakční rady Mezinárodní politiky.

larisch@fesprag.cz

Kateřina Šafaříková je zpravodajkou Lidových novin při Evropské unii. katerina.safarikova@lidovky.cz

„Vybudováním radaru se smaže kus hranice mezi starou a novou Evropou,“

říká 1. náměstek ministra zahraničních věcí České republiky a hlavní vyjednavatel česko-americké smlouvy o radarové základně **Tomáš Pojar** v rozhovoru pro Mezinárodní politiku. S Robertem Schusterem hovořil o významu radaru pro naši bezpečnost, o nutnosti maximální transparentnosti vůči Rusku a o tom, že dnešní Evropa nechce řešit rizika, která mohou nastat za pět nebo deset let.

Začátkem července podepsala Česká republika se Spojenými státy dohodu o zřízení radarové základny na našem území, jež bude součástí amerického systému protiraketové obrany. Co nám podle Vás tato dohoda přinese?

Přinese nám jednak hlubší začlenění do celého transatlantického prostoru a do Severoatlantické aliance, přinese nám zvýšení naší bezpečnosti, protože okamžikem vstupu do tak důležitého systému bude naše bezpečnost nepochybně větší. Dostaneme se k nejrůznějším plánování a navážeme hlubší vztahy jak se Spojenými státy, tak i v rámci Aliance. Smlouva nám přinese i některé ekonomické výhody, a to nehovořím o vlastní výstavbě a provozování tohoto zařízení, což bude mít také určitá pozitiva pro české firmy a jejich zaměstna-

nost, byť to bude základna malá. Hlavně nám to otevře dveře ke spolupráci na poli vývoje a výzkumu, ke spolupráci našich firem s americkými a také s celým světovým byznysem, který se v souvislosti s protiraketovou obranou etabloval a jenž je velmi mocný, sofistikovaný a kde se jak česká výzkumná zařízení, tak i lidé, mohou dostat postupem času a tvrdou prací do první ligy.

Považujete dohodu za podobný milník, jako byl svého času vstup do NATO a Evropské unie?

Myslím si, že spíše ano než ne. Uvidíme samozřejmě, jaká bude situace ve světě, v Evropě, v transatlantických vztazích za deset, dvacet, třicet let. Já si ale spíše myslím, že to jednou bude hodnoceno jako milník, a to i proto, že se ve střední Evropě

podobná zařízení vůbec objevila, čímž se v aliančním rámci zase smažalo kus rozdělení na starou a novou Evropu.

Kritici amerického radaru tvrdí, že míra bezpečnosti České republiky se tím neposílí, ale že se naopak podstatně zvýší pravděpodobnost, že se naše země stane terčem potenciálního útoku. Co o tom soudíte?

To je absolutní nesmysl. Samozřejmě, některá rizika tu jsou, ale posílení bezpečnosti všechna rizika daleko víc převyšuje, takže zvážíme-li plusy a minusy, jsou plusy výrazně větší. Po Evropě je celá řada amerických zařízení; Spojené státy mají základny ve čtrnácti zemích Evropské unie, z toho dvanáct patří k tzv. starým členským státům Unie. Tyto základny jsou daleko větší než naše, slouží jako východiska pro aktuálně probíhající operace na Blízkém východě v rámci jednotlivých konfliktů, a ani ty se v minulosti nestaly terčem útoku. Myslím si, že je to daleko více o začlenění České republiky do bezpečnostní architektury, je to o hlubším propojení, nikoliv o vlastních rizicích. To, že v České republice v danou chvíli rizika existují, je samozřejmě pravda, ale rizika existují v každé západní evropské zemi a Česko v tom není výjimkou.

V souvislosti se systémem americké protiraketové obrany zaznívaly nejsilnější výhrady ze strany Ruska. Vedle verbálních vý-

hrůzek přicházela Moskva i řadou dalších požadavků – například na vlastní pozorovatele u radarové základny. Do jaké míry ovlivňovaly ruské požadavky česko-americká jednání o radaru?

Na vlastní jednání to nemělo absolutně žádný vliv. V rámci uzavřené smlouvy je v pasáži o návštěvách občanů třetích zemí obsažen mechanismus, jakým způsobem se musí žádat prostřednictvím diplomatických kanálů o umožnění návštěvy, a pak i o souhlas Spojených států. Žádným způsobem se přitom nerozlišovalo, jestli se jedná o občana alianční země, sousední země, občana Ruské federace nebo jakékoli jiného státu. Co se týká vlastních debat uvnitř Severoatlantické aliance, tak s Ruskou federací proběhlo několik společných brifinků. My jsme otevřeni rozhovorům s Ruskou federací, chceme si vyměňovat názory na hrozby i na vlastní zařízení, snažili jsme se být maximálně transparentní a budeme maximálně transparentní i do budoucna. Nic-

méně vše nasvědčuje tomu, resp. z ruské strany to bylo mnohokrát otevřeně řečeno, že z pohledu Ruska se jedná primárně o geopolitickou záležitost a ruská strana nechce mít podobné zařízení na území bývalé Varšavské smlouvy. Já myslím, že to je podstata ruského nesouhlasu, nikoli vlastní systém, který hrozbou pro Ruskou federaci není.

O nějaké stálé ruské pozorovatelské misi na základně se tedy nikdy nejednalo?

Ta nebyla předmětem vyjednávání o hlavní smlouvě, nýbrž předmětem diskusí mezi námi a Američany, mezi námi a Rusy a také v rámci Severoatlantické aliance. Byla součástí nabídek Spojených států, jež byly vždy pečlivě konzultovány s námi s cílem maximalizovat transparentnost systému, protože my jsme chtěli, aby byl transparentní vůči Ruské federaci. Mezi ně patřily jak návrhy Spojených států na výměnu dat a výměnu styčných důstojníků, tak samozřejmě i to, s čím jsme sou-

hlasili, a sice to, že si dokážeme představit, že na ruském velvyslanectví v Praze budou v rámci diplomatické služby akreditováni atašé, styční důstojníci, kteří budou mít přístup na základnu. Nebude to ale tak, že by v rámci základny nebo kdekoliv jinde vznikla nějaká stálá ruská vojenská přítomnost.

Česko vedlo jednání o radaru v podstatě paralelně s Poláky, kteří vyjednávali podmínky pro umístění antiraket na svém území. Zatímco v našem případě probíhaly rozhovory – aspoň navenek – docela hladce, Poláci byli pro Američany daleko tvrdším oříškem. U nás se objevily názory, že Česko, na rozdíl třeba od Poláku, „hraje příliš u zdi“ a netroufá si „nastolit tvrdé požadavky“. Co o tom soudíte?

Podobná kritika je naprosto neoprávněná. My jsme byli vždy v úzkém kontaktu jak s polskou stranou, tak s americkou, a velmi dobře víme, jaké návrhy byly vzneseny veřejně a jaké přišly potom na stůl. My jsme měli jiné požadavky, které směřovaly k vědě a výzkumu, ke spolupráci firm, k zapojování českých subjektů tímto směrem. Zároveň jsme v jiné situaci než Polsko, protože jsme země uprostřed Severoatlantické aliance, Polsko je větší, a je především na okraji NATO, a proto řeší trochu jiné problémy, pokud jde o ochranu vlastního teritoria a vzdušného prostoru, než Česká republika. Uvidíme, jak nakonec rozhovory s Polskem skončí, resp. co Polsko získá. Já jsem přesvědčený o tom, že jsme se s naší předvídatelností a s našimi racionálními, váženými požadavky dostali tam, kam jsme chtěli.

Do jaké míry bylo možné koordinovat náš postup s polskou stranou?

Rozhovory s polskou stranou probíhaly na nejrůznějších místech, ať v Praze, ve Varšavě či v Bruselu při zasedání Aliance. Vzájemně jsme se informovali. Zároveň jsme před Spojenými státy nikdy neskrývali, že k takovéto koordinaci dochází, a myslím, že to bylo všestranně prospěšné.

Jaké ustanovení smlouvy považujete Vy osobně za největší úspěch české strany a jejího vyjednávání?

Asi záleží na tom, z jakého úhlu pohledu se na to podíváte. Původně tam třeba vůbec nebyla pasáž o Severoatlantické alianci; totéž se týkalo životního prostředí. Poté, co Američané přistoupili na to, že tam něco takového bude, tvořily první návrhy pasáží o životním prostředí dva vágní odstavce. Postupně jsme se dostali k osmi nebo deseti zcela konkrétním odstavcům tak, jak jsme je tam chtěli od počátku mít. Byla to kapitola, která se dohadovala od začátku rozhovorů až do konce a byla tou poslední, kterou jsme uzavřeli, přičemž jednání nebyla jednoduchá. Myslím ale, že jsme dosáhli opravdového maxima toho, v co jsme na začátku možná ani nedoufali. Co nakonec nebylo tak složité, ale co je daleko zásadnější, je celá kapitola o velení a řízení, kdy vlastní velení a řízení sice přísluší Američanům, my se ale dostaneme k datům, informacím, a dokonce i k aktivnímu vypracovávání plánování a fungování celého systému, k vypracovávání operačních plánů, takže tam si zase budeme moci pojistit větší bezpečnost a větší ochranu českého území. Musím říct, že i u primárního plánování, které se týká českého území a zároveň i pokud jde o detailní povědomí o tom, jak celý ten systém funguje, jak jsou tam vymodelovány nejrůznější situace, jsme došli také dál, než jsme si původně představovali. Americká strana v tom byla poměrně otevřená. Naše požadavky typu, že budeme mít velitele na základně, že budeme mít styčné důstojníky v řídicím centru v Americe, stejně tak jako u protiraketové agentury, byly akceptovány, což nám zase umožní, abychom byli více přítomni přímo u zdrojů. To nehovořím o online přenosu, který budeme mít z vlastního radaru; stejně tak ale budeme mít i přehled o funkci celého systému.

Do jaké míry bude integrován systém protiraketové obrany do struktur NATO?

Poslední stav je takový, že na summitu NATO v Bukurešti Aliance uznala, že třetí pilíř je jednoznačně přínosem pro alianční bezpečnost s tím, že nejprve bude zapotřebí ho prakticky a fyzicky vybudovat. Teprve potom je možné ho integrovat, byť to plánování, propojování systému velení a řízení třetího pilíře a celého systému protiraketové obrany s aliančními systémy už běží a je v plném proudu. Takže ve chvíli, kdy třetí pilíř bude vybudován, už bude existovat jasná kompatibilita velení a řízení s aliančním systémem. Samotný radar bude mít pak duální funkci: jednak pro třetí pilíř americké protiraketové obrany, ale zároveň pro dodávání dat pro již existující systémy protiraketové obrany, které jsou na evropském území, a to se týká přímo i české bezpečnosti. Například v případě, že bude existovat na našem území radar, tak loď

Neschválení smlouvy by znamenalo, že Česká republika ztratí možnost hlubší integrace do západních struktur a že hranice mezi původní západní Evropou a střední Evropou zůstane na stávajícím místě.

AEGIS operující ve Středomoří nebo na Baltu dokáží pokrýt i území České republiky. Bez radaru by pokrytí České republiky, jakožto vnitrozemského státu, možné nebylo. Stejně tak dokáží zdvojnásobit akční rádius raket Patriot, jimiž je chráněna celá řada míst v Evropě a její ochrana se tímto zvyšuje. Takže radar má sám o sobě velmi pozitivní efekt a bude mít pozitivní dopad i na vlastní alianční nebo národní systémy, které v Evropě v jednotlivých členských zemích již existují. Myslím si, že členské země Aliance si to také uvědomily, takže v odborných kruzích panuje jednoznačně souhlas s tím, že přínosy jsou výrazně vyšší než případná negativa.

Reflektovala americká strana během jednání nějakým způsobem skutečnost, že česká veřejnost je dlouhodobě, a to ve výrazné většině, proti umístění americké radarové základny na území České republiky?

Američané to samozřejmě reflektovali, zajímali se a zajímají se o to, mají tu vyslanectví, které to všechno podrobně

monitoruje. Pro Američany to ale myslím nebylo nic až tak překvapivého, protože to je fenomén, který je patrný v celé Evropě. Evropa se v tuto chvíli necítí ohrožena, mnoho lidí nechce řešit možná rizika, která třeba nastanou za pět, šest, deset let, necítí to jako aktuální akutní problém. Průzkumy veřejného mínění týkající se výdajů na obranu a posilování obrany a armády, budování nebo podpory základen jsou ve všech evropských zemích bohužel v zásadě negativní. Na druhou stranu je třeba říct, že lidé ve všech průzkumech jednak říkali, že vláda má dělat všechno pro to, aby občané byli chráněni proti hrozbám útoků balistických raket – vždycky to bylo přes sedmdesát procent; zhruba stejný počet v tomtéž průzkumu říkal, že je proti umístění radaru na českém území. Je to určitý protimluv, že jednak chceme být chráněni, ale nechceme pro to nic udělat, chceme, aby byl radar někde jinde. To prostě nejde. Když se zároveň zeptáte lidí, jak je ta otázka pro ně důležitá, a seřadíte to mezi deset, patnáct nebo dvacet problémů podle toho, co lidé nejvíce trápí, pak zjistíte, že problematika radaru a obecně vojenské bezpečnosti je až na jednom z posledních míst. To je konstantní situace, která existovala už před dvěma lety a nic se na tom nezměnilo. Změna by nastala možná v okamžiku, kdy by se objevila nějaká krize nebo katastrofa, ale to si samozřejmě nikdo nepřeje.

Vláda vedla v minulých měsících kampaň, jež měla za úkol vysvětlit důvody pro umístění radarové základny v České republice. Neminula se ale účinkem, když se počet odpůrců radaru nějak výrazně nezměnil?

Musím říct, že mě to nijak nepřekvapilo. S radarem je spojena celá řada iracionálních argumentů, je třeba uvést i řadu domácích důvodů, jako třeba lýtý boj opozice s vládou. Je to hodně o povrchních náladách, a to je velmi těžké změnit. Proto mě nepřekvapilo, že se postoj veřejnosti nijak výrazně nezměnil.

Spory o radar znovu potvrdily, že se v České republice v oblasti bezpečnostní politiky nedaří najít konsenzus mezi vládou a opozicí, což je stav, který existuje prakticky od roku 1989. Proč tomu tak je?

Nevím, proč je to tak těžké. Asi to souvisí s tím, že potřeba reagovat na hrozby, nutnost plánování, je dlouhodobou záležitostí, jež překračuje jednotlivá volební období, a proto existuje velmi malé povědomí o společných národních zájmech – bohužel. V bezpečnostní oblasti to platí asi dvojnásobně. Pak je tu ten neblahý fenomén, že když je jedna strana u vlády, tak se chová odpovědně, což je v pořádku a správné, ale že je potom schopná – jakmile se ocitne v opozici – ze dne na den přebročit úplně na druhou stranu. To je, myslím si, nešťastné pro celou zemi. Teď nehodnotím jednotlivé aktéry a to, která strana nebo kdo je k tomu náchylnější. Sklony k tomu má asi každý, ale jde o to, aby tu byl nějaký dlouhodobý konsenzus, který by měl být budován na našem členství v Evropské unii a v Severoatlantické alianci, kde Spojené státy jsou tím největším garantem bezpečnosti a fungování NATO. Někdy mi tady ty debaty připomínaly situaci, že jsme členy NATO, ale že Spojené státy jakoby členskou zemí Aliance nejsou, že jsou někde vně NATO a že dochází ke konfrontaci mezi NATO a Spojenými státy, byť je to ve skutečnosti právě naopak, protože bez USA by NATO neexistovalo, nemohlo existovat a Aliance by nemohla garantovat naši bezpečnost.

Smlouva bude muset být ratifikována v parlamentu. Co se stane, pokud by ji český parlament neschválil?

Neschválení smlouvy by znamenalo, že Česká republika ztratí možnost hlubší integrace do západních struktur a že hranice mezi původní západní Evropou, ať už alianční, nebo unijní, a střední Evropou zůstane na stávajícím místě. Také by to zna-

menalo, že ztratíme možnost být v centru, kde se rozhoduje o naší budoucnosti a naší bezpečnosti, a myslím si, že naše bezpečnost by tím byla dlouhodobě oslabena.

Myslíte si, že by se Američané pokusili vybudovat základnu někde jinde?

Jednou z možností skutečně je, že by se Američané snažili vybudovat základnu někde jinde. Druhá varianta, která je ale horší pro celé transatlantické spojení, je, že by v Americe došli k závěru, že Evropa odmítla budování společné protiraketové obrany na půdorysu celé Severoatlantické aliance. To by znamenalo, že jedna část Aliance – USA a sousední Kanada – by byly chráněny protiraketovým systémem, ale Evropa nikoli. Došlo by k výraznému rozvolnění Aliance, NATO by tím ztratilo jeden páteří obranný projekt a mohlo by dojít k oslabení celé Severoatlantické aliance. Amerika by měla protiraketovou obranu, Rusko ji má a hodlá ji vylepšovat, Čína a Indie hovoří též o protiraketové obraně a již podnikají některé odpovídající kroky. Takže pak může nastat situace, že Evropa spolu s Latinskou Amerikou a Afrikou tyto systémy mít nebude. Myslím, že by to bylo špatné, a domnívám se, že střední Evropa by na to doplatila více než Evropa západní.

Tomáš Pojar je prvním náměstkem ministra zahraničních věcí České republiky. Před svým příchodem na ministerstvo působil v letech 1997–2005 jako ředitel společnosti Člověk v tísni – společnost při České televizi o.p.s.

Lukáš Tichý

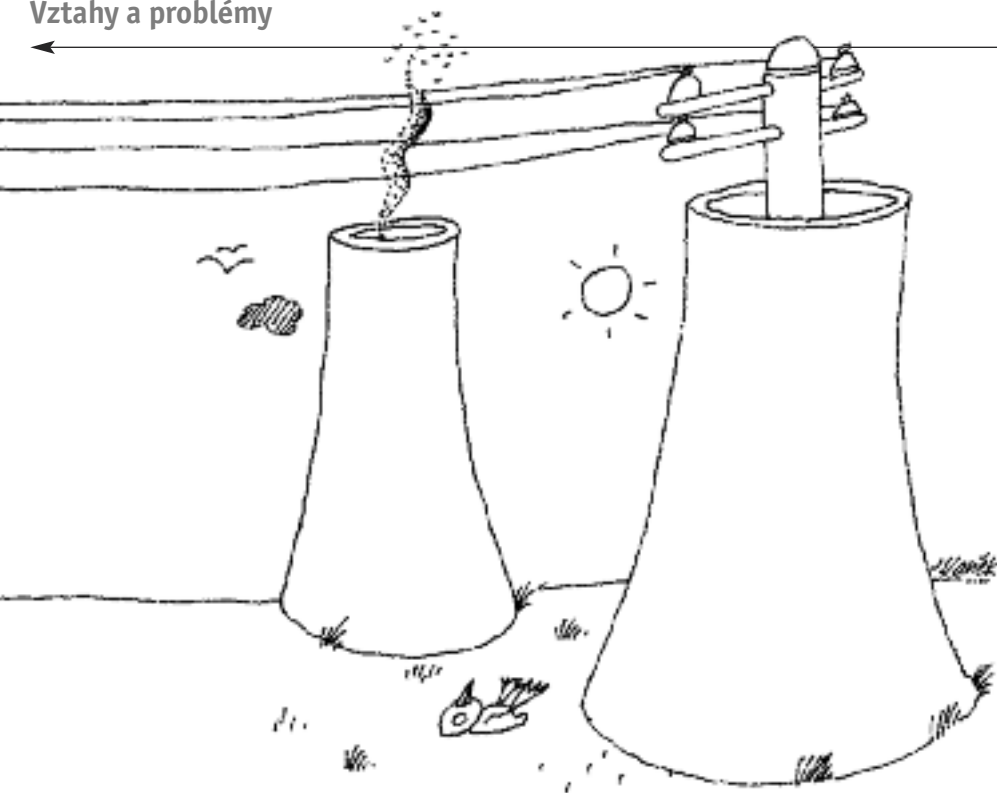

Energie

a bezpečnost jejich dodávek ve vztazích Evropské unie a Ruska

V současné době existuje ve vztazích mezi Evropskou unií a Ruskou federací několik sporných otázek, které udržují vzájemné napětí. Ale asi nejdiskutovanějším problémem posledních několika let, který způsobuje pnutí a zhoršuje vztahy mezi Evropskou unií a Ruskem, je otázka energie. Příčin můžeme najít několik, do značné míry tou první je neefektivnost stávajícího rámce vzájemné spolupráce mezi Unií a Ruskem v oblasti energetické politiky, resp. neexistence právního nástroje, který by řešil problémy a stabilizoval vztahy. S tím úzce souvisí fakt, že Rusko doposud neratifikovalo Energetickou chartu.

Rámec vzájemné spolupráce mezi Evropskou unií a Ruskem v oblasti energie upravuje **Dohoda o partnerství a spolupráci**, která vstoupila v platnost v prosinci 1997. Smlouvu podepsali zástupci Evropské unie a Ruské federace již v roce

1994, ale zdoluhavý proces byl ovlivněn řadou okolností. Tou nejdůležitější událostí bylo pozastavení ratifikačního procesu EU v důsledku ruské války v Čečensku. Následný mírový proces v Čečensku v roce 1996 obnovil ratifikační proces. Ještě v roce 1996 došlo k ratifikaci dohody ve Státní dumě a Federální radě a v roce 1997 byla Dohoda ratifikována parlamenty patnácti členských států Evropské unie a Dohoda o partnerství a spolupráci vstoupila v platnost k 1. prosinci 1997. V dubnu 2004 Rusko a EU souhlasily s rozšířením Dohody o deset nových členských států. V čl. 65 Dohody o partnerství a spolupráci se ve vztazích mezi Evropskou unií a Ruskem mj. hovoří o: *zlepšení kvality a bezpečnosti dodávek energie, formování energetické politiky* atd. Dohoda o partnerství a spolupráci stanovila bohatou institucionální základnu a vymezila systém konzultací mezi Evropskou unií a Ruskem, kdy na nejvyšší úrovni se otázka energie projednává na summitech Evropská unie–Rusko, které se konají dvakrát do roka. Na ministerské úrovni existuje tzv. Stálá rada partnerství, na niž se podle nutnosti a aktuálnosti problému scházejí ministři jednotlivých resortů včetně ministrů energetiky. Dále se scházejí ministři zahraničí a ministři spravedlnosti a vnitra.

V roce 2000 byl v rámci Dohody jako jeden z mechanismů pro spolupráci v oblasti energie zahájen projekt **Energetický dialog mezi Evropskou unií a Ruskem**, který je založen na předpokladu *vzájemné závislosti, s tím, že Evropa potřebuje spolehlivé dodávky energie a Rusko potřebuje investice a spolehlivé exportní trhy*. V rámci energetického dialogu byly stanoveny oblasti komplementárního a společného zájmu, a to: *zajištění spolehlivých dodávek energie v krátkém a středně dlouhém období, zpřístupnění energetických trhů, zlepšení právního základu pro produkty a transport energie v Rusku, diverzifikace rozsahu importu a exportu energetických produktů* atd.

V takto vymezeném rámci vzájemné spolupráce mezi Evropskou unií a Ruskem v oblasti energetické politiky však lze najít několik nedostatků, které ho do značné míry oslabují, a přispívají tak ke zhoršování vztahů. Prvním nedostatkem je skutečnost, že Dohoda o partnerství a spolupráci je pouze politická, nikoli právně závazná, a proto o její efektivitě panují velké pochyby. Dohoda také nereflektuje žádný nástroj institucionální, který by zajišťoval bezpečné dodávky ropy a zemního plynu z Ruska do Unie a řešil by problémy mezi EU a Ruskem. Tím by mohl být nestranný orgán v po-

době Komise, složené ze zástupců zemí mimo Evropskou unii a Rusko. Dalším nedostatkem je skutečnost, že Energetický dialog mezi Evropskou unií a Ruskem není platformou, která dokáže řešit problémy vyplývající z odlišných priorit obou partnerů. Energetický dialog je pouze fórum pro diskusi a spolupráci v otázkách energie a společného zájmu. Další spornou otázkou, která způsobuje pnutí ve vztazích Evropské unie a Ruska v oblasti energie, je otázka Energetické charty.

Energetický dialog mezi EU a Ruskem paralelně s Energetickou chartou a jejím Tranzitním protokolem zajišťují právní základ pro rozšířený obchod, investice a tranzit zásob energie. Jenomže v současné době mají Evropská unie a Rusko na energetickou bezpečnost a energetickou politiku odlišné názory. Rusko dlouhodobě odmítá ratifikaci Energetické charty přijaté v roce 1994. *„Cílem je přimět Rusko, aby přístup světových korporací k jeho kapacitám byl limitován jen tržními pravidly, a ne politickými zásahy.“* Ratifikace Energetické charty by ale pro Rusko znamenala ukončení monopolu ruských společností a jednodušší přístup nezávislých exportérů ke zdrojům u Kaspického moře a ve Střední Asii.

Přestřelky na energetické frontě

Velmi negativním dopadem, který zhoršil vztahy mezi Unií a Ruskem v oblasti energie, byla lednová krize, kdy Rusko na začátku roku 2006 zastavilo dodávky zemního plynu na Ukrajinu, která je jednou z nejdůležitějších tranzitních zemí pro země Evropské unie, jež odebírají z Ruska asi čtvrtinu své spotřeby plynu, přičemž zhruba 80 procent z toho jde právě přes Ukrajinu. Důvodem pro tento jednostranný akt byla skutečnost, že Ukrajina odmítla akceptovat zvýšení cen, kterým by se srovnaly s cenami světovými; jednalo by se o několikasetnásobné zdražení. Evropská unie, jejíž důvěra v Rusko jako spolehlivého dodavatele byla touto událostí otřesena, okamžitě reagovala na danou krizi svoláním schůzky ministrů odpovědných za energetický sektor. V prohlášení reagujícím na uzavření smlouvy

mezi Ruskem a Ukrajinou uvedla, že celý konflikt byl poučný, nicméně ruské dodávky plynu zůstávají páteří evropského hospodářství. Evropská unie musí omezit svou závislost na dodávkách z Ruska či dalších dodavatelů a stát se více soběstačnou.

Na první pohled se může zdát, že Rusko mělo právo požadovat po Ukrajině cenu 230 dolarů za 1000 m³ za ruský plyn místo 50 dolarů. Jenže v tomto případě ve skutečnosti nešlo

o peníze, ale o moc, Rusko se snažilo používat energetickou politiku k prosazování svých velmocenských zájmů vůči Ukrajině, již se tímto způsobem chtělo pomstít za tzv. „oranžovou revoluci“ v roce 2005, která vynesla k moci prozápadní síly v čele s prezidentem Viktorem Juščenkem a odklonila se od kurzu příznivé

politiky směrem k Rusku. Evropská unie nebyla schopna na jednání Ruska adekvátně reagovat. Nejlépe tuto situaci vystihl analytik Rádia Svobodná Evropa R. Kupchinsky, který ji přirovnal k nové verzi „finlandizace“.

Podobný scénář, tentokrát v podobě energetické roztržky mezi Ruskem a Běloruskem, se opakoval na přelomu roku 2006 a 2007. Přes Bělorusko do Evropy proudí 40 procent veškeré ruské exportované ropy a 20 procent veškerých dodávek ruského zemního plynu. Ještě před začátkem roku 2007 se podařilo uzavřít mezi Běloruskem a Ruskem dohodu týkající se dvojnásobného zvýšení ceny zemního plynu ze 46 na 100 dolarů za 100 m³. Pak Rusko zavedlo exportní cla na ropu dodávanou Bělorusku. Bělorusové jako odpověď na exportní cla zavedli cla na tranzit ruské ropy. Rusko takový krok odmítlo a ruská společnost Transněft zcela utáhla kohoutky ropovodu Družba, jež kromě Běloruska zásobuje Polsko, Německo, Českou republiku, Slovensko a Maďarsko. Bělorusové začali odebrat

jako kompenzaci za ušlý zisk ropy určenou Evropě. K usmíření obou stran došlo až 10. ledna.

Ačkoli se podstata sporu zdála být ekonomická, protože Moskva měla k této akci pádné důvody – v běloruských závodech se levná ruská ropa zpracovává, a pak se produkty draze prodávají dál, a Bělorusové se měli o tento zisk s Rusy dělit, krize měla nakonec spíše politické pozadí. Státem ovládaný plynový gigant

Gazprom požadoval podíl v běloruské státní síti plynovodů Beltransgazu. I v této surovinové přestřelce se ukázala snaha Ruska si pomocí energetické politiky diktovat podmínky, ale Evropská unie ukázala větší připravenost, protože země, kterých se krize dotkla, měly zásoby ropy na 2–3 měsíce. A naopak krize poškodila Rusko, které tak částečně ztratilo svou

důvěryhodnost jako spolehlivý dodavatel surovinových zdrojů.

Předseda Evropské komise José Barroso spolu s německou kancléřkou Angelou Merkelovou tlačili na zavedení systému včasného varování, před výpadkem dodávek surovin.

Nutnost posílení vztahů Evropské unie s dodavateli energetických surovin vedle Ruska dominovala většině dokumentů, které EU vydala v roce 2007 v této oblasti. Evropská komise již 10. ledna 2007 publikovala **Sdělení Energetické politiky pro Evropu**, v němž zdůraznila vytváření vztahů se sousedy, posilování dialogu s Ruskem, prohloubení vztahů s klíčovými výrobci energií a tranzitními zeměmi. Explicitně jsou zmiňovány státy Perského zálivu, Turkmenistán, Kazachstán, Uzbekistán a Ázerbájdžán. K úplné diverzifikaci je doporučeno navázat nové vztahy v otázce energetiky se státy karibské oblasti, Latinské Ameriky a rozvíjet energetické partnerství Evropská unie–Afrika. Na jarním vrcholném setkání státníků z členských států EU byl pak schválen

Akční plán – Energetická politika pro Evropu 2007–2009, přijatý na zasedání Evropské rady na jaře 2007. Akční plán v oblasti mezinárodní spolupráce hovoří mimo jiné o sjednání a finalizaci dohody navazující na dohodu o partnerství a spolupráci s Ruskem týkající se zejména energetických otázek, prohloubení vztahů Evropské unie s regiony Střední Asie, Kaspického moře a Černého moře za účelem další diverzifikace zdrojů a tras apod.

Summit v Mafře a perspektivy evropsko-ruských energetických vztahů

Avšak prohlubování krize ve vztazích mezi Evropskou unií a Ruskem pokračovalo i na summitu v říjnu 2007 v Mafře, kde vedle jiných témat dominovala problematika energie a s ní spojená otázka prodloužení nebo vytvoření nové strategické dohody mezi EU a Ruskem. Současná Dohoda o partnerství a spolupráci byla uzavřena na deset let a její platnost měla vypršet na konci roku 2007. Na jedné straně Evropská unie požadovala po Rusku, aby splnilo slib otevřít svůj systém plynovodů pro západní podniky, ale na druhé straně Evropská komise zvažuje zavedení limitů pro zahraniční investory, včetně Ruska, v energetické infrastruktuře Unie. Ačkoliv se Evropská unie a Rus-

Zdroje

- Haukkala, H.: The Role of Solidarity and Coherence in EU's Russia Policy, *Studia Diplomatica Brussels Journal of International Relations*, 2006
- Gubajdullin, A. a Kampanerová, N.: Zemní plyn – existuje alternativa?, *Rusko v globální politice*, 2006
- Bayou, C. and Verluise, P.: *Russia-EU: in search of an energy strategy*, *Defense nationale et sécurité collective*, 2007
- Romanova, T.: *Energetické partnerství – dialog v různých jazycích*, *Rusko v globální politice*, 2006
- Dostál, V.: *Zajišťování energetických dodávek do EU* (www.globalpolitics.cz)
- *Hospodářské noviny*, *International Herald Tribune*, *Pravda*, *Mezinárodní politika*

Jediné, na čem se obě strany během summitu dokázaly shodnout, bylo vytvoření nového systému včasného varování, který by měl pomoci odvrátit budoucí potíže s dodávkami surovin.

ko na vyjednání nové smlouvy nedohodly, bude platnost Dohody automaticky prodloužena o rok. Podle M. Lipmana, politického analytika Carnegie Moscow Center, dosáhly vztahy Evropské unie a Ruska v otázce energie patu. Jediné, na čem se obě strany během summitu dokázaly shodnout, bylo vytvoření nového systému včasného varování, který by měl pomoci odvrátit budoucí potíže s dodávkami surovin. Nemělo by se tak už stát, že do Evropy nečekaně přestane proudit ruský plyn.

Evropská unie si musí především uvědomit, že politika tzv. „nadité peněženky“ vůči Rusku nemůže v žádném případě stačit, neboť Rusko je jednou ze zemí, které mají největší finanční rezervy na světě. Dále by se měla zbavit dojmu, že je jediným možným, a tím pádem nenahraditelným spotřebitelem pro ruskou naftu a zemní plyn. Jako konkrétní příklad lze uvést projekt vybudování plynovodu Altaj, jenž by měl vést ruský zemní plyn do Číny již v roce 2011. Tento projekt byl dohodnut během oficiální návštěvy Vladimira Putina v Číně v březnu 2006 mezi zástupci ruského plynárenského gigantu Gazprom a Čínské národní naftové společnosti.

Pokud jde o vztahy Evropské unie a Ruska v oblasti energetiky, existují dva možné scénáře. Tím prvním je užší spolupráce EU s Ruskem, spočívající v uzavření nové dohody, která by nebyla jen politicky, ale i právně závazná. Druhým scénářem, a asi nejpravděpodobnějším, je, že by Evropská unie neměla spoléhat jen na Rusko jako na jediného dodavatele ropy a zemního plynu, ale měla by hledat nové dodavatele surovin a prohlubovat vztahy se stávajícími. V současné době se pozornost Evropské unie ohledně dodávek surovin soustřeďuje na země v oblasti Střední Asie, Kaspického moře a Černého moře. Konkrétní příklad lze uvést na vztazích Evropská unie–Ázerbájdžán: v listopadu 2006 bylo podepsáno Memorandum o porozumění o strategickém partnerství mezi Evropskou unií a Ázerbájdžánem v oblasti energetiky, v němž byla dohodnuta větší angažovanost Evropské unie na ázerbájdžánském energetickém sektoru. Obdobné memorandum bylo podepsáno s Kazachstánem v prosinci 2006.

Lukáš Tichý dokončuje magisterské studium obor Mezinárodní vztahy a evropská studia (MVES) na Metropolitní univerzitě Praha. Zabývá se vnějšími energetickými vztahy EU a vztahy mezi EU a Ruskou federací.

luktychy@seznam.cz

Nad'a Aliová, Jan Kužvart

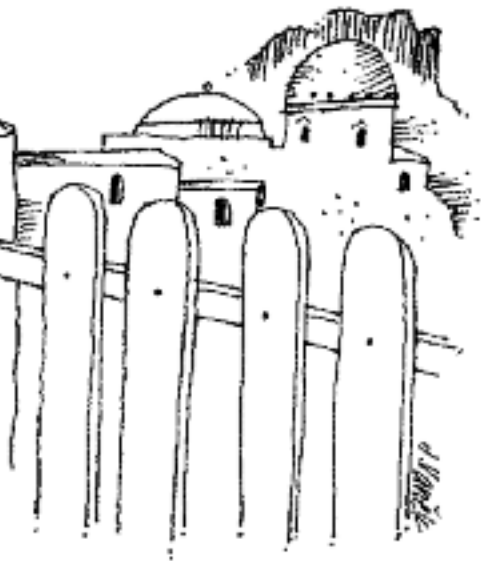
Íránský vliv v Iráku: změť protichůdných zájmů a její východisko

Mezinárodní vliv Íránské islámské republiky v posledních letech roste. Významným impulsem pro to byla „válka proti terorismu“, která Írán zbavila dvou zdrojů ohrožení: režimu Tálibánu v Afghánistánu a diktatury Saddáma Husajna v Iráku.

Neschopnost koaličních sil v Iráku nahradit po invazi svržený režim stabilními politickými strukturami a zabránit chaosu otevřela Íránu širokou škálu možností, jak ovlivňovat vývoj na území svého západního souseda. I přes obrovské zapojení Spojených států do iráckého konfliktu je to podle francouzského ministra zahraničních věcí Bernarda Kouchnera právě Írán, který má v Iráku největší vliv.

Íránské zájmy v Iráku

Aktivita, kterou íránský režim vyvíjí vůči sousednímu Iráku, je motivována zájmy, které se dají shrnout do několika ob-

lasti: bezpečnostní, politické, ekonomické a v neposlední řadě náboženské. Aby však Írán mohl ovlivňovat vývoj v Iráku, musí irácký mocenský potenciál zůstat zanebatelný.

Z bezpečnostního hlediska je stálým cílem Íránu eliminace Iráku coby potenciálního rivala v regionu. Dalším zájmem je vytlačení Spojených států z Iráku a oblastí Perského zálivu obecně a zajištění přátelsky nakloněné šíitské vlády. Významným bezpečnostním zájmem je pro Írán také ochrana náboženských poutníků, neboť po pádu Husajnova režimu došlo k obrovskému rozmachu „náboženského turismu“. Každý rok překročí hranice do Iráku desetitisíce iráckých poutníků směřujících do šíitských svatých měst.

Íránská snaha o slabý Irák se v politické rovině projevuje podporou irácké federalizace. Zároveň se Írán snaží zabránit vzniku demokratického iráckého státu, který by mohl představovat oproti iráckému teokratickému režimu „lepší“ variantu politického zřízení a inspirovat tak ke snahám o politickou liberalizaci režimu reformní a opoziční síly uvnitř samotného Íránu.

Z ekonomického hlediska jsou Irák a Írán přirozenými obchodními partnery. Irácký trh tvoří druhé největší odbytiště pro irácké ropné produkty. Podíl irá-

ckých zdrojů tvořil vývoz do Iráku v roce 2006 necelých 14 procent z celkového objemu iráckého exportu. V oblasti jižního Iráku byla vytvořena zóna volného obchodu, která s sebou do regionu přináší velké množství iráckého zboží a také elektřinu. Íránský ekonomický vliv demonstruje i skutečnost, že jižní Irák je jediným místem za hranicemi Íránu, kde je možné běžně platit iráckým rijálem. Írán na území Iráku investuje, a podílí se tak zároveň na poválečné rekonstrukci. Jedná se především o nákup půdy iráckými obchodníky na jihu Iráku a o stavbu letiště v iráckém Nadžafu, které by mělo sloužit zejména šíitským poutníkům. Írán rovněž buduje dálnici, která bude spojit Basru s iráckými obchodními centry. Kromě těchto aktivit Teherán plánuje postavit v Bagdádu pobočku své národní banky a poskytovat pomoc při hospodářské obnově.

Na území obou zemí se nacházejí svatá místa šiitů. Soubor o náboženskou nadvládu v šíitském světě spolu svádí zejména irácký Nadžaf a irácký Kemm. Za vlády Saddáma Husajna plnil funkci nejdůležitějšího poutního místa Kemm. Situace se však po pádu iráckého režimu změnila a v současnosti zaujal opět významnější postavení Nadžaf. Íránské radikální duchovní znepokojuje, že jsou šiitští náboženští vůdci v iráckém Nadžafu a Karbale nezávislí na jejich moci. Sám Velký Ajatolláh Alí al-Sistání, nevlivnější náboženská autorita v Iráku, se navzdory svému iráckému původu staví proti „veljät-e faqih“, která tvoří ústřední koncepci uspořádání politické moci v Íránu.

Strategie řízeného chaosu

Írán není a v blízké budoucnosti ani nebude schopen vést konvenční útočnou válku. Jeho konvenční ozbrojené síly jsou často v ještě horším stavu než před tzv. „islámskou revolucí“ v roce 1979. Byť je třeba poznamenat, že podle Anthonyho H. Cordesmana je Írán i tak schopný „rychle rozmístit velký počet konvenčních a nekonvenčních sil do Iráku“. Pokud by se Spojené státy z Iráku stáhly, schopnost intervence by měl právě Írán, a nikoli jeho arabští konkurenti.

Nemožnost přímé vojenské angažovanosti nutí Írán využívat jiných prostředků.

K udržení slabého Iráku Írán aplikuje tzv. „strategii řízeného chaosu“, která spočívá v udržování určité hladiny bezpečnosti a politické nestability, čímž se Iráku brání v ekonomickém růstu a bezpečnostní a politické konsolidaci. Na druhou stranu však Írán nechce dopustit destabilizaci Iráku do té míry, že by bránila realizaci jeho dalších zájmů či ohrozila stabilitu sousední Sýrie.

Je třeba poznamenat, že bychom se v hodnocení angažovanosti Íránu a uplatňování strategie řízeného chaosu neměli nechat unést. Přímé vojenské zasahování Íránu nepochybně existuje, avšak jeho míra je těžko určitelná. Spoléhání se na nedostatečně podložené důkazy by mohlo vést k přecenění irácké pozice a zbytečné eskalaci krize.

Častá kolize zájmů

Je paradoxní, že Írán chce v Iráku často totéž co jeho nepřátelé. Írán podporuje federalizaci Iráku, protože ho tak chce oslabit a z některých částí federace vytvořit své klienty (jmenovitě provincie Basra). Spojené státy také podporují federalizaci Iráku, avšak proto, aby zabránily jeho rozpadu. Každopádně žádný ze státních aktérů zapojených v Iráku nechce, aby se z něj někdy opět stala regionální vojenská velmoc.

Íránské zájmy spolu také často kolidují. Na jedné straně chce Írán vytlačit Američany z Iráku, na druhou je pro něj výhodné držet a oslabovat Spojené státy na tomto bojišti. Bezvýznamná není ani mož-

Zdroje

- Kudrec, Martin: Irán a jeho konvenční kapacity. Asociace pro mezinárodní otázky, 2008
- Cordesman, Anthony H.: Iran: “Weakening” or “Hegemon”? Center for Strategic and International Studies, 2007 (www.csis.org)
- Iran in Iraq: How Much Influence?, Middle East Report, 2005 (www.crisis-group.org)
- Zunes, Stephen: Iran in Iraq? Foreign Policy in Focus, 2007 (www.fpiif.org)
- Le Nouvel Observateur, The Washington Post

nost využít tamější americké síly jako odvetný cíl v případě napadení iránského jaderného programu.

Podle Vali Nasra z amerického Council on Foreign Relations Írán již ve svých strategických dilematech zvolil a jde mu o vytlačení Spojených států a podporu šiitské jednoty v Iráku. I tak se ovšem

iránská teokracie v Iráku nedostává ze slepé uličky protichůdných zájmů. V listu The Washington Post Vali Nasr uvádí, že strategie podpory šiitské jednoty a strategie členení americké okupaci nejdou ruku v ruce: „První znamená podporu

stability a state-buildingu a spolupráce s iráckou vládou, druhá zahrnuje vytváření (...) milici a podlamování vládní autority.“ Írán si kontraproduktivní roli Íránu začíná uvědomovat, což dále zužuje iránský manévrovací prostor.

Jak reagovat na iránský vliv?

Je nemožné iránský vliv v Iráku zcela eliminovat. Zároveň však poslední úspěchy koaličních a iráckých sil dokazují, že situaci v Iráku je možné stabilizovat. V zemi se pomalu posiluje moc centrální vlády a úměrně tomu ubývá aktérů, kteří se mohou stát iránskými klienty. Pokud bude současný vývoj pokračovat, je možné, že se ozbrojené vměšování Íránu v Iráku podaří zásadním způsobem podlomit.

Snažit se ovšem zcela eliminovat Írán z nevojenského zasahování do iráckých záležitostí by bylo chybné. Oblast Iráku již od starověku vždy patřila do „perské“ sféry vlivu. Historická zkušenost s ohrožením Íránu Irákem Saddáma Husajna jen podtrhuje iránské bezpečnostní obavy a snahu dění u svého západního souseda ovlivňovat. Pokud tomuto úsilí zkusíme zcela zamezit, zvýšíme tím iránské obavy a agresivitu iránské zahraniční politiky.

Významným faktorem iránského zapojení v Iráku je charakter iránského re-

žimu. Domníváme se, že před dohodou mezi Spojenými státy a Íránem o Iráku je nutná změna ve vedení iránského režimu. Íránští jestřábi mohou ztratit půdu pod nohama, pokud se ukáže, že jejich způsob reakce na postavení Spojených států v Iráku je neúspěšný. Současný vývoj na jihu Iráku, kde došlo k významnému oslabení Mahdího armády Mukhtady Al-Sadra, který s Íránem spolupracuje, k tomu dává vhodnou příležitost.

Problematiku iránské angažovanosti v Iráku není možno řešit odděleně od dalších témat iránské zahraniční a mocenské politiky, jako jsou iránský jaderný program či postoj vůči Izraeli. Stejně tak není vhodné řešit iránský konflikt pouze s Íránem coby nejsilnějším aktérem. Pozice Sýrie a Saúdské Arábie a jejich bezpečnostní a politické zájmy by se měly taktéž brát v potaz.

Strategická pozice a surovinové bohatství předurčuje Irák buď pro roli silné regionální velmoci, nebo naopak k roli regionálního bojiště o moc a zdroje. V situaci, kdy je Irák slabý, je jediným trvalejším řešením vzájemné vymezení si pravidel hry mezi Spojenými státy a Íránem a rámcové uznání *statu quo*, kdy se o vliv v Iráku budou obě mocnosti dělit. Zatímco Írán si je schopen zajistit převahu v „soft power“, na Spojených státech je, aby dokázaly převažovat vojensky.

Nad'a Aliová studuje politologii a mezinárodní vztahy na Fakultě sociálních věd UK. Zajímá se o problematiku Blízkého východu a lidských práv. alion6as@seznam.cz

Jan Kužvart studuje politologii a mezinárodní vztahy na Fakultě sociálních věd UK a arabistiku s historií na Filozofické fakultě UK. Je členem Blízkovýchodního programu Asociace pro mezinárodní otázky. jan.kuzvart@iol.cz

Mongolské

Pavel Maškarinec

V neděli 29. června 2008 se v Mongolsku konaly parlamentní volby, jejichž výsledek nepřinesl výrazné překvapení. Vítězem se stala vládní postkomunistická Mongolská lidová revoluční strana (MACHN) před nejsilnějším opozičním subjektem – Demokratickou stranou (AN). Dramatické události vyvolalo až prohlášení předsedy AN, který odmítl uznat volební porážku. Následné demonstrace proti výsledku voleb vyústily v rabování, k jehož potlačení musel mongolský prezident vyhlásit výjimečný stav.

Mongolské parlamentní volby 2008 se skutečně v řádném termínu, a to i přes patový výsledek voleb v roce 2004. Vznik velké koalice, kterou před čtyřmi lety vytvořily dosud vládní MACHN a koalice Vlast-Demokracie, představoval jedinou alternativu v situaci, kdy žádná z těchto stran nedisponovala parlamentní většinou. Jiné řešení představovala pouze vláda jednoho z těchto subjektů založená na podpoře tří nezávislých poslanců, nebo jediného poslance Republikánské strany (BNN). Nesourodost vlády dvou nejsilnějších stran se projevila již na konci roku 2004. Nejprve došlo k rozpadu koa-

parlamentní volby 2008 ve znamení výjimečného stavu

Nepokoje, jež vyvolalo oznámení výsledků mongolských parlamentních voleb, ukončilo až vyhlášení výjimečného stavu.

Zeev Rozenberg, Globe Media/Reuters

lice Vlast-Demokracie a v lednu 2005 se vláda zúžila na alianci MACHN a Demokratické strany (nejsilnější strany zaniklé koalice). Nesnadné sdílení moci mezi stranami vládní koalice ovšem pokračovalo. Jedenáctého ledna 2006 obdržel premiér Cachjagin Elbegdordž (AN) rezignaci deseti ministrů MACHN, která znamenala pád koaliční vlády. Předseda Demokratické strany Radnásumberelín Gončigdordž poté odmítl další spolupráci s postkomunisty a nový kabinet – pod vedením předsedy MACHN Mijegombyna Enchbolda – vytvořily Mongolská lidová revoluční strana, strana Vlast, BNN a Lidová strana (ATN). Součástí vlády se stali i tři poslanci Demokratické stra-

ny, kteří nerespektovali názor vedení strany zavrhuující spolupráci s MACHN.

Ani následující měsíce nepřinesly uklidnění na politické scéně. Na přelomu března a dubna 2006 se novým předsedou Demokratické strany stal bývalý premiér Elbegdordž a změně ve vedení se nevyhnula ani MACHN. Na konci října se v Ulánbátaru konal stranický kongres, kde byl novým předsedou strany zvolen dosavadní generální tajemník Sandžágin Bajar. V reakci na výsledky kongresu oznámil 8. listopadu premiér Enchbold rezignaci kabinetu a na následném jednání parlamentu 22. listopadu byl Bajar zvolen novým premiérem. V novém kabinetu zasedly MACHN, Strana občanské

vůle (IDN) a Národní nová strana (ŮŠN) založená bývalými poslanci Demokratické strany, kteří byli za svou účast v Enchboldově vládě ze strany vyloučení.

Ekonomická situace

Navzdory častým zvrátům na politické scéně prožilo Mongolsko čtyřleté období výrazného hospodářského růstu. Přírůstek hrubého domácího produktu dosáhly hodnot 10,7 procenta (2004), 6,2 procenta (2005), 8,4 procenta (2006) a 9,9 procenta (2007). Na pozitivních ukazatelích za rok 2007 se podílelo především zemědělství (3,4 procenta) a služby (4,3 procenta). Naproti tomu důlní prů-

mysl, do něhož směřuje většina přímých zahraničních investic, přispěl k růstu pouze 1,7 procenta. Dramaticky naopak vzrostla v roce 2007 inflace, jejíž hodnota dosáhla 15,1 procenta. I přes pozitivní vývoj hospodářství nedosáhla žádná z vlád výraznějšího úspěchu v boji proti chudobě. Pod hranicí chudoby tak nadále žije přibližně 36 procent obyvatel. Potenciální nebezpečí se skrývá i ve struktuře mongolského exportu, který je založen na několika málo klíčových surovinách – zlatu, mědi a kašmíru, a jeho zranitelnost, projevující se v období kolísání světových cen těchto komodit, by mohla v budoucnu ohrozit další rozvoj země.

Předvolební kampaň

Účast ve volbách oznámilo dvanáct politických stran, jedna koalice a 45 nezávislých kandidátů. Důležitý prvek předvolební kampaně představovala skutečnost, že Demokratická strana jako nejsilnější strana koalice Vlast-Demokracie z roku 2004 dokázala přestát odchod několika poslanců, udržet vnitřní jednotu a ztělesnit pro voliče alternativu vůči vládě MACHN. Právě nejednota stran soupeřících s Mongolskou lidovou revoluční stranou přitom byla hlavním důvodem, který zajistil MACHN drtivé vítězství ve volbách v roce 2000.

Skutečnost, že se volby odehrávaly jako souboj dvou stran, dokládají i předvolební průzkumy. V průběhu celého roku 2007 nedokázala žádná z dalších stran překročit pětiprocentní hranici podpory voličů. Průzkum preferencí z března 2008 ukázal mírný náskok Mongolské lidové revoluční strany před Demokratickou stranou (29,2 procenta vs. 25,1 procenta) a těsné vedení MACHN potvrdil i poslední předvolební průzkum. Podle něj disponovala MACHN podporou 38 procent voličů a udržovala si jedno procento vedení před Demokratickou stranou.

Hlavní téma předvolební kampaně představovala otázka využití mongolského nerostného bohatství. Jak Demokratická strana, tak MACHN podporovaly schválení investičních dohod se zahraničními investory v parlamentu. Tento krok měl umožnit plné využití mongol-

ských nalezišť mědi, zlata, uhlí a uranu a zajistit, aby z něho profitovali všichni obyvatelé. Naproti tomu některé z menších stran vyjádřily obavy ze ztráty státní kontroly nad těmito zdroji a požadovaly zachování většinového vlastnictví státu v těchto projektech. Mongolská lidová revoluční strana nabídla rozsáhlé sliby voličům i v dalších oblastech. V sociální oblasti mělo dojít k dalšímu posílení sociálního systému navýšením peněžních zdrojů pro rodiny, osamělé matky a chudé. Zachování měly být i přídavky pro nově narozené děti a novomanžele. V ekonomice strana přislíbila každoroční vytvoření 60 000 pracovních míst, ztrojnásobení minimálního důchodu do roku 2012 a desetiprocentní roční růst hrubého domácího produktu. Mongolská lidová revoluční strana současně přišla s programem zajištění energetických zdrojů pro každou domácnost. Jeho součástí bylo i využití atomové energie, zaručující Mongolsku postavení exportéra elektrické energie.

Naproti tomu kampani Demokratické strany vévodila kritika přebujelých sociálních dávek. Podle názoru strany brzdí praxe programů sociální pomoci a peněžních sociálních dávek rozptýlených do mnoha oblastí rozvoj země a jejím důsledkem je neklesající míra chudoby. Pouze snížení sociálních programů představovalo podle Demokratické strany způsob, jak snížit početnou skupinu ekonomicky neaktivních osob odkázaných na sociální programy. Jako nástroj řešení nezaměstnanosti, závislosti občanů na sociálních dávkách a odchodu občanů ze země nabídla strana program zahájení další fáze industrializace venkova, který by podnítl rozvoj země a zvýšil větší nezávislost občanů na státu.

Průběh voleb

Volby probíhaly podle nového volebního zákona a 76 poslanců bylo voleno rela-

tivní většinou hlasů v šestadvaceti více-mandátových obvodech. Na průběh voleb dohlíželi pozorovatelé z mnoha zemí a podle jejich vyjádření byly volby svobodné a spravedlivé. Nový volební systém nic-

Politická scéna se bude muset vyrovnat s událostmi, které vypukly po volbách a které dále prohloubí již tak napjaté vztahy mezi dvěma nejsilnějšími mongolskými stranami.

méně přinesl množství proceduralních obtíží spojených se sčítáním hlasů, což vyvolalo časové prodloužení a spekulace o výsledcích voleb. Poté, co 30. června oznámil předseda MACHN, že i přes nadále probíhající sčítání hlasů strana zřejmě dispo-

nuje nadpoloviční většinou mandátů, obvinil předseda Občanské koalice volební komisaře v hlavním městě z falšování výsledků ve prospěch Mongolské lidové revoluční strany a Demokratické strany. Následujícího dne (1. července) se v podobném duchu vyjádřil předseda AN. Na tiskové konferenci vysílané v živém televizním přenosu Elbegdordž kritizoval dlouhé sčítání hlasů a prohlásil, že přestože ještě v pondělí 30. června ve 3.00 bylo evidentní, že Demokratická strana získala 80 procent hlasů a 64 mandátů, zásahem MACHN došlo k jejich poklesu na 28. Elbegdordž odmítl uznat volební výsledky a vyzval volební komisi k přepočítání hlasů.

V reakci na Elbegdordžovo prohlášení se v centru Ulánbátaru shromáždilo přes 8000 příznivců opozice. Demonstranti se soustředili před sídlem MACHN a část z nich na budovu zaútočila. Situace tak do jisté míry napodobila události spojené s pádem vlády na počátku roku 2006. Zatímco tehdy se ovšem několikadenní demonstrace obešly bez vážnějších zranění a škod na majetku, události 1. července nabraly opačný směr. Demonstrantům se podařilo budovu zapálit. Pokračující nepokoje se s příchodem noci vystupňovaly v rabování a srážky s policií a cíli útoku se posléze staly další budovy obklopující Süchbátarovo náměstí.

Výjimečný stav

V reakci na pokračující násilnosti reagoval mongolský prezident Nambaryn Enchbajar ve 21.00 svoláním Bezpečnostní rady státu a po setkání s předsedy parlamentních stran vyhlásil o půlnoci 1. července výjimečný stav na území hlavního města na následující čtyři dny. Nepokoje neustaly ani po vyhlášení výjimečného stavu a ve 2.10 vypukl požár v Ústředním paláci kultury. V reakci na tyto události byla ve 2.20 zahájena bezpečnostní operace na Süchbatarově náměstí. Přes opakované výzvy k opuštění náměstí a ukončení nepokojů demonstranti nereagovali. Bezpečnostní složky přešly do protiútku a poté, co se jim podařilo rozdělit dav do čtyř skupin, začali demonstranti urychleně opouštět náměstí. Za dalších 30 minut se policií, s použitím slzného plynu, gumových projektilů a vodních děl, podařilo získat kontrolu nad náměstím a ve 3.00 i nad důležitými objekty. Konečně ve 4.00 byla situace ve městě plně pod kontrolou a začaly záchranné práce. I přes rychlý zásah hasičů kompletně vyhořelo sídlo MACHN a podobně požár nenávratně zničil přes 4 000 významných prací v Galerii moderního umění. Požáry ve všech budovách byly uhašeny až v 6.00. Mimo škod na hmotném majetku bylo výsledkem nepokojů pět mrtvých a přibližně 221 zraněných. Zadrženo bylo 718 účastníků nepokojů, z nichž přes 90 procent bylo mladších 35 let. Do aktivního rabování se zapojilo 200–300 osob, z nichž 20–35 byli skuteční organizátoři nepokojů. Podle názoru policie se nepodařilo zadržet skutečné organizátory nepokojů.

Předběžné výsledky voleb

Předběžné výsledky voleb byly zveřejněny krátce před půlnoci 2. července. Podle předsedy volební komise se vítězem voleb stala Mongolská lidová revoluční strana, jejíž kandidáti získali 45 ze 76 mandátů. Na druhém místě se umístila Demokratická strana s 27 mandáty. Po jednom mandátu si rozdělily Strana občanské vůle a Občanská koalice a jeden nezávislý poslanec, držitel posledního mandátu, nebyl dosud znám. Volební účast dosáhla 74,3 procenta (81,8 procenta v roce

2004) a klesla na nejnižší úroveň v historii.

Výsledek voleb potvrdil tendenci stranického systému k soutěži dvou stran. Potvrdilo se, že úspěch dalších stran je podmíněn kandidaturou výjimečně populárních osobností (mandát IDN získala ministryně zahraničí Sandžásürengin Ojún). Neúspěchem skončily volby především pro Demokratickou stranu, která věřila ve volební vítězství. Její prohru lze částečně připsat volebnímu systému. Ten posiluje vnitřně soudržné a dobře organizované strany, které dokáží přesvědčit voliče, aby všechny své hlasy ve volebním obvodu odevzdali pouze jejím kandidátům. V tomto ohledu má MACHN před Demokratickou stranou výhodu silného voličského jádra, především ve venkovských oblastech. Naproti tomu Demokratická strana se musí spoléhat na podporu části fluktujičích voličů. V jejich případě ale nemůže spoléhat na to, že neodevzdají část hlasů kandidátům dalších stran. Současně je nutné upozornit na taktickou chybu, již se Demokratická strana dopustila na konci roku 2007. V prosinci 2007 se zástupci MACHN, AN, IDN a ŮŠN dohodli na přijetí systému poměrného zastoupení pro volby 2008. Celý plán nicméně zhatily spory uvnitř Demokratické strany. Zatímco členové parlamentního klubu strany podpořili přijetí novely volebního zákona, nejvyšší vedení strany, včetně předsedy Elbegdorže, který nebyl poslancem, odmítlo její přijetí. Tím se po letošních volbách Demokratická strana odsoudila do role de facto jediného opozičního subjektu. Při využití poměrného systému by MACHN zřejmě nedokázala získat nadpoloviční většinu mandátů a Demokratická strana a další strany by nemusely být další čtyři roky v opozici.

Prohlubující se propast mezi bohatými a chudými

I přes jasný volební výsledek zůstává budoucnost mongolské politiky otevřená. Nadpoloviční většina mandátů zajišťuje MACHN možnost vytvořit jednobarevnou vládu na celé volební období. Na tomto faktu nic nezměnilo ani zveřejnění oficiálních výsledků voleb 14. července, jež vedly k určité korekci původních před-

běžných výsledků. Volební komise totiž přistoupila na požadavek Demokratické strany a dalších opozičních subjektů na přepočítání hlasů ve třech obvodech. Mongolská lidová revoluční strana získala 39 z 66 dosud přidělených mandátů a udržela si nadpoloviční většinu v parlamentu. Počet mandátů Demokratické strany poklesl na 25 a zbývající dva mandáty si rozdělili IDN a jeden nezávislý poslanec. Výrazné změny v poměru sil navíc nelze očekávat ani po rozdělení zbývajících deset mandátů. Podle mongolského analytika Luvsandendeve Sumatiho, zabývajícího se průzkumem volebních preferencí, odpovídá celkový volební výsledek, i přes možné neregulérnosti, které se v průběhu voleb mohly vyskytnout, současnému rozložení sil mezi stranami.

Politická scéna se na druhé straně bude muset vyrovnat s událostmi, které vypukly po volbách a které dále prohloubí již tak napjaté vztahy mezi dvěma nejsilnějšími mongolskými stranami. Pro MACHN bude navíc velice obtížné naplnit všechny předvolební sliby, a to i v případě, že bude mongolská ekonomika pokračovat ve výrazném růstu. Změny na globálních trzích by v opačném případě mohly na Mongolsko těžce dolehnout a dále zhoršit životní situaci velké části obyvatel, což by mohlo vést k porážce MACHN v příštích volbách. Výměnu vládních stran nicméně zažilo Mongolsko již několikrát a lze jen doufat, že se budoucí přesuny moci obejdou bez násilných excesů, tak, jak tomu v minulosti bylo zvykem. Úroveň násilí po volbách 2008 ovšem ukazuje na nebezpečí prohlubující se propasti mezi úzkou skupinou bohatých obyvatel a třetinou obyvatel žijících pod hranicí chudoby. Řešení tohoto problému zřejmě představuje největší výzva pro mongolskou demokracii a rozhodne o tom, jestli se udrží.

Pavel Maškarinec je členem Asijského programu Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) a dokončuje studium magisterského studijního programu Politologie na FSS MU v Brně.
maskarinec@centrum.cz

Veronika Bílková

Irácká zkušenost a česká nezkušenost

Důležité koncepty a klíčové události mezinárodních vztahů vyvolávají vždy různorodé reakce. Vzhledem k tomu, že snad žádný z nich není černobílý, jedná se o logický a ve své podstatě pozitivní jev, který odráží pluralitu názorů a pohledů na svět. Bohužel vždy se najdou tací, kterým daná pluralita nevyhovuje. Tací, pro něž mají události jediné možné – to jimi zastávané – vysvětlení, a všichni, kdo je nesdílejí, se mýlí, věc zkreslují, nebo jí zkrátka nerozumějí. Hezký (a současně trochu smutný) příklad takového postoje, který nepřipouští diskusi, nabízí článek Lukáše Hodera *Irácká zkušenost trochu jinak* (MP 6/2008).

Článek je formálně prezentován jako polemika s mým textem *Vzestup a pád doktríny preventivní války* (MP 3/2008), ve skutečnosti ale znaky polemiky, standardně definované jako *názorový střet na určité vědecké či jiné téma*, příliš nevykazuje. Primárně zde totiž nejde o konfrontaci názorů: autor vůbec nepřipouští, že by cokoli jiného než jeho stanovisko mohlo být za názor označeno. Původní text tak neanalyzuje, ale jen šmahem nálepkuje jako „nepřesvědčivý“, „nejasný“ či „nehodný“ (podobnými kvalifikujícími, resp. diskvalifikujícími adjektivy se článek jen hemží). Tento přístup působí o to paradoxněji, že se L. Hoder často ani nezdržuje tím, aby si původní text řádně přečetl. Namísto toho sám aktivně domýšlí, co jsem měla a mohla chtít říci, a pak tento údajně „můj“ postoj horlivě kritizuje. Viz například povzdech nad tím, že „autorka zakládá svůj pohled na pohledu právníka“, činí tak ovšem jak jinak než „nesystematicky“. Pokud by původní text aspiroval

na to být čistě právní analýzou, byla by snad výtká oprávněná. Text měl ovšem aspirace jiné (viz dále) a jeho, resp. mé zaškatulkování do kolony „právo“ je prostě jen jedním z mnoha zjednodušení, jichž se L. Hoder dopouští.

Preventivní sebeobrana z různých úhlů pohledu

Obecně lze výhrady, jež jsou vůči mému textu vznášeny, rozdělit do dvou kategorií. První se týká *metodologicko-terminologických* východisek, konkrétně nevhodného prolnutí roviny právní a mezinárodně-vztahové a nesprávného používání některých termínů. Na první část výhrady se odpovídá těžko. I když totiž L. Hoder vícekrát opakuje, že můj text vykazuje „*nehodné míšení perspektiv mezinárodního práva a mezinárodních vztahů*“, nedodává již, v čem má ono míšení spočívat a čím a eventuálně pro koho je nevhodné. Omezím se tedy na věcný komentář. Osobně se domnívám (a sám autor to ve svém článku, kde jsou obě

sféry vše, jen ne oddělené, potvrzuje), že při posuzování sporných konceptů typu preventivní sebeobrana je současné zohlednění pozic mezinárodního práva i mezinárodních vztahů nejen „vhodné“, ale dokonce zcela nezbytné. Každá ze sfér totiž nazírá koncept z jiného úhlu pohledu: zatímco mezinárodní právo posuzuje jeho soulad s klíčovými normami mezinárodního společenství, mezinárodní vztahy se zajímají třeba o to, jak ke konceptu přistupují důležité aktéři či jaké praktické dopady by měla jeho aplikace. Při rozhodování o tom, zda se určitý koncept má stát regulerní součástí mezinárodního života, přitom sehrávají důležitou úlohu oba tyto aspekty, a jejich oddělení by proto působilo uměle.

Hlavní výtká terminologické povahy se vztahuje k pojmům preventivní a preemptivní sebeobrana. Podle L. Hodera „*autorka používá terminologii platnou v mezinárodních vztazích, ovšem /.../ v oblasti mezinárodního práva mají oba termíny přesně opačný význam*“. Tento názor je sice originální, to mu ale nedodává na pravdivosti. Skutečnost je taková, že mezinárodní právo, coby normativní systém, pojmy preventivní a preemptivní sebeobrana vůbec nezná. Jedná se o konstrukty vytvořené právní doktrínou, která sice při volbě termínů po určitou dobu skutečně váhala, nakonec se ale poměrně jednoznačně přiklonila k vymezení známému z oblasti mezinárodní politiky. Žádný příkrý rozpor v používání pojmů prevence a preemptce mezi právem a mezinárodními vztahy tedy v současné době neexistuje, což lze snadno zjistit prostým nahlédnutím do základních publikací k tématu.

Unilaterální zásahy jsou všechny akce bez mandátu Rady bezpečnosti

Tápání ohledně významu klíčových pojmů ostatně L. Hoder osvědčuje i v jiných souvislostech. Například pojem „unilaterální zásah“ vykládá čistě početně, v důsledku čehož soudí,

že podpora cca šedesáti států, již se Spojeným státům při útoku na Irák dostalo, „jaksi vylučuje použití pojmu unilateralismus“. Daný přístup ignoruje to, že v mezinárodním právu se jako „unilaterální zásahy“ standardně označují všechny akce, jež nedisponují mandátem Rady bezpečnosti, bez ohledu na počet jejich účastníků. Za příklad až ja-

kéhosí terminologického „úletu“ pak lze označit třeba tvrzení, že nepřijetím sankcí vůči Izraeli po náletu na Osírak mezinárodní společenství „z hlediska principu proporcionality /.../ ukázalo, že porušení norem nebylo /.../ hodné potrestání“. Ačkoli se proporcionalita řadí mezi flexibilní pojmy, v daném kontextu opravdu nedává žádný smysl. To, že podobných nepřesností je v textu, přes jeho relativní stručnost, poměrně dost, naznačuje, že právě neznalost a matení základních pojmů může být jedním z důvodů, proč je pro L. Hodera původní text natolik „nejasný“.

Druhá kategorie výhrad směřuje do oblasti věcně-názorově-ideologické. Záměrně zde tyto odlišné termíny propojují, neboť v článku je místy obtížné rozeznat, ve které oblasti se autor zrovna pohybuje. A záměrně zde také užívám pojem ideologický, protože mnohé (na článek v odborném periodiku až příliš mnohé) argumenty, jichž se autor dovolává, přesahují sféru vědeckých hypotéz a namísto toho jsou předkládány jako pravdy, o nichž se nediskutuje. Takto autor například konstatuje, že „to, že Irák s teroristy spolupracoval, je fakt“, a neopomene uvést ani oblíbenou poučku o tom, že od roku 2001 vedou USA „válku s terorismem“, která je něčím

zcela novým, a nemůže proto podléhat pravidlům vytvořeným v minulosti.

První tvrzení nápadně připomíná proklamace o iráckých zbraních hromadného ničení, jejichž údajná existence se stala oficiálním důvodem útoku na Irák. Již s ohledem na to, jak málo hodnověrným se na-

Nepovažují desetitisíce mrtvých iráckých civilistů a rozšíření terorismu v zemi, jež jej dříve prakticky neznala, za přijatelnou cenu za ochranu USA před zcela hypotetickou hrozbou.

konec tento důvod ukázal, by bylo moudré počínat si při identifikaci „faktů“ opatrněji a vždy uvádět důkazy. Druhé tvrzení je ukázkou zjednodušených obecných konstatování, jež mohou vést ke zcela absurdním závěrům. To je vidět na příkladu kritérií nezbytnosti a proporcionality, která jsou podle autora zastaralá, a proto jimi nelze poměřovat tzv. válku

proti terorismu. Převedeno do konkrétnějšího jazyka to ovšem znamená, že v dané válce by státy podle autora měly mít právo útočit na jiné státy i tehdy, pokud mají možnost vyřešit problém jinými prostředky /nezbytnost/, a mohou používat i prostředky, jež jsou zcela nepřiměřené hrozbě /proporcionalita/. Absurdita tohoto postoje daného snahou odmítnout jakákoli – i velmi rozumná – pravidla, jež se v dané chvíli nehodí, je snad více než zřejmá.

Přímou vazbu mezi útokem na Irák a bojem proti terorismu nevidím

Další teze obdobného typu nemá cenu podrobněji komentovat, omezím se tak již jen na dvě poznámky. První se týká závěrů článku L. Hodera, podle nichž bylo irácké tažení vlastně úspěšné („USA nebyly zasaženy dalším útokem a z Iráku se stává velká věznice pro teroristy“) a jeho jediný větší nedostatek spočíval v tom, že se do něj nezapojovali evropští spojenci. Osobně s těmito závěry nesouhlasím: Nevidím přímou vazbu mezi útokem na Irák a bojem proti terorismu. Nepovažují desetitisíce mrtvých iráckých civilistů a rozšíření terorismu v zemi, jež jej dříve prakticky neznala, za přijatelnou cenu za ochranu USA před zce-

la hypotetickou hrozbou. A nemyslím si, že by případná účast evropských spojenců byla dodala irácké akci, kterou dnes jako chybnou a zcela zbytečnou hodnotí řada amerických politiků, větší legitimitu či legalitu. Navzdory svému nesouhlasu respektuji ale právo autora zastávat na věc jiný názor a to, zda jeho závěry působí „přesvědčivě“, jak se domnívá, ponechávám na posouzení čtenářům Mezinárodní politiky.

Druhá poznámka má obecnější charakter a vztahuje se ke způsobu, jakým autor reaguje, resp. nereaguje na mé čtyři poznatky. Srovnání obou textů totiž ukazuje, že ač autor prezentuje své body jako odpovědi na ty mé, ve skutečnosti se texty z velké části argumentačně míjejí. Například na mou první poznámku o tom, že „preventivní akce jsou založeny na hypotetickém hodnocení budoucího vývoje, jehož oprávněnost není snadné ověřit. Existuje zde tedy značné riziko toho, že se stát ve svých kalkulacích zmýlí /.../“, odpovídá L. Hoder zmíněným apelem na to, že dnes vedeme „válku s terorismem“. Přiznám se, že souvislost obou tezí mi poněkud uniká. Zřejmě se ale jedná pouze o další důsledek toho, že autor původnímu textu věnuje, přes jeho vehementní kritiku, jen malou pozornost a v tzv. polemice si tak nějak vystačí sám.

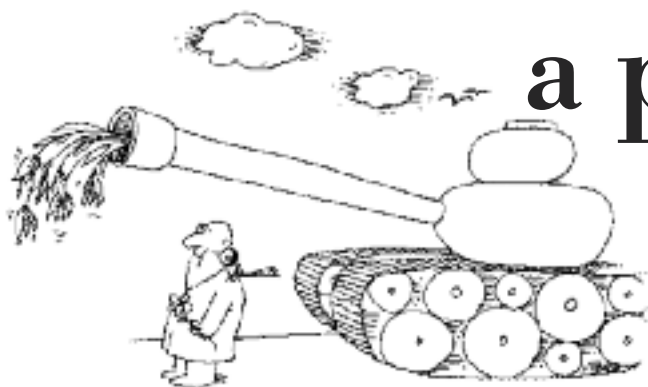
Svým způsobem ostatně musí, neboť jeho text s tím mým nesdílí dokonce ani to základní, bez čeho nelze žádnou polemiku vést: hlavní téma. Zatímco já jsem se primárně zaměřila na doktrínu preventivní sebeobrany a irácké tažení jsem použila jen jako *test case* správnosti a využitelnosti této doktríny, L. Hoder se plně věnuje válce v Iráku a preventivní sebeobrana jej zajímá jen okrajově. Je jasné, že pokud dva nemluví o tomtéž, těžko se mezi nimi může rozvinout smysluplný dialog. A právě ten, na rozdíl od paušálního nálepkování a prezentace ideologických klíšé, v českém mezinárodněpolitickém prostředí dosud často chybí, i když by jej bylo tolik zapotřebí...

Veronika Bílková je vědeckou pracovnící Ústavu mezinárodních vztahů a předsedkyní redakční rady Mezinárodní politiky. bilkova@iir.cz

Ondřej Horký

Jaro 1968 mezi Prahou a Paříží

Evropské pohledy na mimoběžky a průsečíky dějin

Vy Kročit z úzkého chápání Pražského jara a pařížského Května 1968 v rámci národních dějin, obě události porovnat a zasadit je do evropského a globálního kontextu. Tento úkol si předsevzali účastníci a účastnice mezinárodní konference *Jaro 1968 mezi Prahou a Paříží: svědectví, přijetí a dědictví*, kterou 7. dubna 2008 uspořádaly v lucemburské Cinémathèque Institut Pierra Wernera a Ústav mezinárodních vztahů.

Francie a Československo: pozadí boje proti autoritě

Odlišná minulost dvou zemí na opačných stranách železné opony vzbuzuje pochyby, zda úsilí o společenskou změnu v Československu a ve Francii vůbec sdílela něco společného. Možná právě proto leželo srovnání obou jar 1968 mi-

Mají události roku 1968 v Československu a ve Francii společné jen to, že název „Pražské jaro“ vymyslel filosof a člen Ústředního výboru Francouzské komunistické strany Roger Garaudy?

možným zájem odborné veřejnosti. Jednu z výjimek tvoří příspěvek do ojedinelé a bohaté diskuse „Český úděl 1968–2008“ na stránkách Literárních novin. Pokud však vy Kročíme za mediální obraz obou událostí a vynecháme dostatečně prozkoumaný politický kontext, zjistíme nové souvislosti.

Československo se zcela jistě nacházelo v mnohem složitější hospodářské situaci než Francie: centrální plánování zlikvidovalo služby, rozbujela se šedá ekonomika a korupce. Pootevření hranic a konfrontace se Západem vymanily Čechy a Češky z iluze, že žijí ve vyspělé zemi, zejména pak poválečnou generaci. Často se však opomíná, že francouzské *Les Trente Glorieuses*, tři desetiletí silného hospodářského růstu, se v roce 1968 chýlily ke konci. Nezaměstnanost sice zatím nedosahovala dnešních čísel, mezi dělnictvem se však kvůli restrukturalizacím roz-

mohl strach a nejistota z budoucnosti.

Pracující se tak přidali ke studentům, kteří v obou zemích hráli roli rozbušky. Život studujících v předměstském Nanterre, šedivém kampusu bez infrastruktury, vytvořil pocit sounáležitosti, který překlenul rozdíly mezi trockisty a socialisty, mezi anarchisty a maoisty. V Praze pak vládu překvapila studentská demonstrace na strahovských kolejích v prosinci 1967. Jean-Pierre Duteuil, jedna z vůdčích osobností tehdejšího anarchistického hnutí, litoval, že živé diskuse, které tehdy probíhaly v tzv. akčních výborech, média nezachytila, a proto si dnes francouzskou revoltu spojujeme s „dřevěným jazykem“ ideologických klišé.

Zdánlivá jednodušnost mnohotvárných hnutí

Hnutí Května 1968 se dnes v obecném povědomí jeví jako homo-

genní skupina. Ve skutečnosti ale nepředstavovalo většinový proud francouzské společnosti. Svou silou nepřekvapily pouze studentské bouře v Latinské čtvrti a generální stávka 13. května, ale také protidemonstrace na podporu gaullistické vlády 30. května 1968. Československé hnutí oproti tomu získalo masovější podporu. Podle Petra Uhla, bývalého člena Hnutí revoluční mládeže, podporovalo společenské změny 80 až 90 procent Čechů a Češek, po okupaci vojsky Varšavské smlouvy jejich počet dosáhl až 95 procent. Celý „obrodný proces“ však zapadá do delšího procesu demokratizace a liberalizace, který se započal XX. sjezdem Komunistické strany Sovětského svazu a který se v roce 1968 výrazně urychlil.

Zatímco Petr Uhl zdůraznil celkové zvýšení osobních svobod a rozdíl mezi reformátory a konzervativci a mezi řadovými a privilegovanými členy Komunistické strany Československa, historik Jaroslav Cuhra toto dělení považuje za nezřetelné a položil důraz na dělicí linii mezi komunisty a zbytkem společnosti: stranici požívali vyšší míry svobody. Mnohotvárnost českého hnutí podle něj vedla k mnoha nedorozuměním. Událostem i cíli „socialismu s lidskou tváří“ totiž rozuměli jinak komunisté, nekomunisté i média.

Nejen ve Francii, ale také v Československu hrála důležitou roli občanská společnost. Ve druhém případě se přes stalinické období její schopnost sebeorganizace překvapivě neztratila. V roce 1968 tak vzniká první nezávislá odborová organizace Federace lokomotivních čet, obnovuje se sociální demokracie, vzniká Klub angažovaných nestraníků. Klub 231, pojmenovaný podle Zákona na ochranu lidově-demokratické republiky z roku 1948, na jehož základě bylo odsouzeno 150 000 mužů a žen, získal do srpna 1968 sto tisíc přihlášek.

Se širším mezigeneračním a nenásilným zapojením české společnosti kontrastuje násilí francouzských studentů a studentek. Historička Danielle Tartakowsky poukázala na symbolický význam pařížských barikád v kolektivním vědomí Francie, ve které demonstrace v ulicích slouží jako katalyzátor politických krizí.

Na rozdíl od Československa však ve Francii nešlo o návrat k tradičním západním hodnotám, ale o jejich odklon. V obou případech však hnutí nevedla ke změně režimu a jejich dopad byl spíše dlouhodobý.

Globální revolta, lokální projevy

Podle historika Norberta Freye se pro pochopení roku 1968 musíme vrátit do Německa roku 1961, kdy se radikální socialistická studentská organizace oddělila od mateřské SPD, a do Spojených států roku 1964, kdy propukly studentské protesty v kampusu Berkeley. Ani v Německu však nakonec studentské hnutí nezískalo masovou podporu, protože pouze úzká skupina „baby boomerů“ získala příležitost studovat na univerzitách. V rámci Západu se revolta projevovala různě. Zatímco v zemích bývalé Osy, zejména v Japonsku a Itálii dospěla až k terorismu, ve Velké Británii se pod heslem *sex, drugs a rock 'n' roll* konala pouze revoluce kulturní.

V rámci zemí východního bloku Pražské jaro inspirovalo především Polsko, jehož hnutí však po „břežnových událostech“ skončilo také represemi. Podle sociologa a politologa Georgese Minka se polská inteligence z neúspěchu poučila, když si všimla, že bez spojení s dělnictvem změny režimu nedosáhne. Výbor na obranu dělníků tak paradoxně založili intelektuálové. V případě Polska také nelze zapomenout na antisemitské čistky, které vedly k emigraci většiny polských Židů na Západ. Revolta se však nevyhnula ani „třetímu světu“. Mexické demonstrace předcházející olympijské hry v říjnu 1968 byly tvrdě potlačeny a vyžádaly si stovky mrtvých. Rozvoj zpravodajských technologií umožnil přísun informací z Vietnamu nebo Biafry, čímž posílil pocit globální příslušnosti.

Zvláštní kapitolu vztahů mezi Východem a Západem tvoří vliv Pražského jara na východní politiku Německé spolkové republiky. Kancléř Willy Brandt vděčil za své zvolení své vizi *Ostpolitik*, a nepřímo tedy i pražským událostem. Podle historičky Rachèle Raus pařížský Květen 1968 takový vliv na německou zahraniční poli-

tiku rozhodně neměl, ukázalo se však, že v Evropě bude nutné najít nový *modus vivendi*. Pražské jaro však mělo daleko širší vliv na západoevropskou politickou scénu, protože vedlo k odklonu od moskevského komunismu a vzniku eurokomunismu ve Španělsku nebo v Itálii: sovětská invaze umožnila marxistům odložit ideál uskutečnění socialismu dále do budoucnosti.

Společná komunita? Intelektuální síť mezi Prahou a Paříží

Výzkum intelektuálních sítí se nachází teprve v počátcích, a proto dnes víme mnohem více o myšlenkových inspiracích obou jar roku 1968. Přesto můžeme na základě osobních vzpomínek přítomných pamětníků a pamětnic ukázat na některé příklady spolupráce, kterou umožnilo pootevření železné opony. Od roku 1965 se konala každoroční setkání v Jugoslávii, která svým modelem dělnické samosprávy přitahovala západní i východní levicové intelektuály. Hmatatelných výsledků však zbývá málo. Jedno z čísel časopisu *Cahiers de Mai* se věnovalo Československu, časopis *Student* naopak přetiskl francouzské karikatury z května 1968. Do češtiny i do francouzštiny byl přeložen tzv. otevřený dopis straně Karola Modzelewského a Jacka Kuroně.

Všechny tyto intelektuální výměny umožnila určitá svoboda pohybu. Například Petr Uhl již v roce 1965 navštívil Paříž a později pravidelně navštěvoval Západní Berlín. Z myšlenkových vlivů pak zazněla například frankfurtská škola a návštěva Jeana-Paula Sarrtra a Simone de Beauvoir. I přesto, že jedno z hesel Května 1968 znělo „Rome, Berlin, Varsovie, Paris!“, nelze podle Georgese Minka hovořit o společné komunitě *strictu sensu*, avšak pouze o analogii vzorců společenského jednání v různých zemích.

Zdroje

- Michal Reiman: Několik poznámek ke kufkovské konferenci v roce 1963. Soudobé dějiny, č. 3/2003.
- Libération.

„Libération des femmes“ a tiché spojenectví s muži

Většinu politických aktérů pražských i pařížských událostí tvořili muži, a proto je ve výzkumu jar 1968 nezbytné se zaměřit na ženy „neviditelné“ ve středoproudé historiografii. Proreformní československé ženy si svou specifickou identitu neuvědomovaly. Komunistická strana představovala společného nepřítele, a proto muže a ženy spíše sjednocovala, než rozdělovala. Samotná komunistická strana feminismus považovala za buržoazní pavědu, která dělnickou třídu rozděluje, a informace o západním feminizmu proto nebyly ani později dostupné. Například československý výzkum deprivace dětí v rané kolektivní výchově nikdy nebyl interpretován z hlediska genderu. Západní feministky se navíc příliš zaměřovaly na podíl žen na pracovním trhu a socialismus, který znárodnil především majetek patřící mužům, proto často nekriticky oceňovaly. Se solidaritou v odporu proti režimu kontrastuje, jak zdůraznila socioložka Jiřina Šiklová, že drtivou většinu příslušníků represivního aparátu Státní bezpečnosti tvořili muži.

Naopak ve Francii způsobil Květen 1968 výraznou změnu mravů, a to především v oblasti „osvobození žen“. Ženská hnutí usilovala především o svobodnou sexualitu, o právo na potrat a na antikoncepci. Mateřství přestalo být osudem, ženy se začaly více zapojovat do trhu práce. Zatímco počet dětí a sňatků se snižoval, rozvodů a dětí narozených mimo manželství narůstal. Rok 1968 byl také důležitý pro gaye a lesbičky, kterým se podařilo do určité míry začít zpochybňovat heteronormativitu francouzské společnosti. Začala se stírat hranice mezi normou a patologií, klesla represe ve vzdělávacím systému. Na druhou stranu není podle politoložky Frédérique Matonti zapotřebí význam Května 1968 přeceňovat, protože k podobným změnám došlo nakonec i v jiných zemích. V Československu však

události roku 1968 svobodnou debatu o postavení žen a kulturních a sexuálních menšin odsunuly až do období po roce 1989.

Dědictví roku 1968: interpretace minulosti jako obhajoba budoucnosti

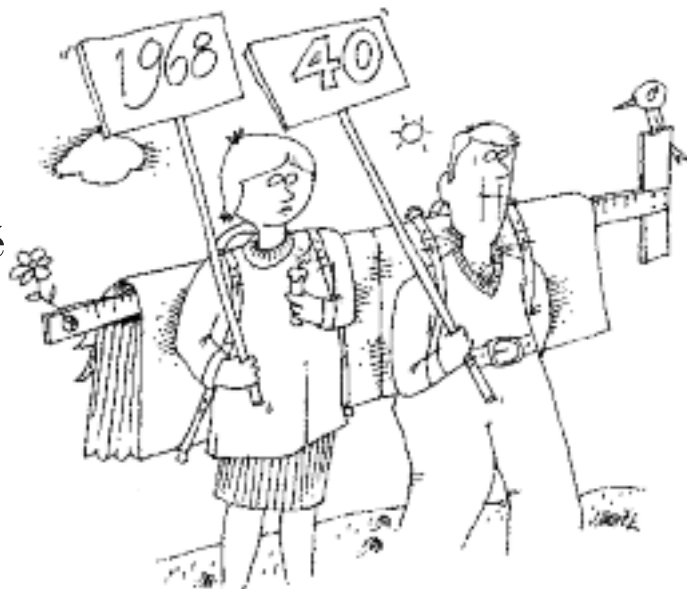
Neexistují jediné dějiny. Historické události jsou předmětem rozličných interpretací, které slouží současnému politickému boji a obhajobě směřování do bu-

Rozličné interpretace mimochodem vedou k paradoxní shodě neostalinské a neoliberální interpretace, že Pražské jaro bylo zpočátku odsouzeno k nezdaru.

doucnosti. Politolog Petr Drulák v této souvislosti hovoří o *mýtech*. V českém kontextu se nejvýrazněji projevují levicový a pravicový mýtus osmašedesátého. V prvním případě představuje rok 1968 vyvrcholení celospolečenského obrodného procesu, zahrnující taktéž komunistickou stranu. Levicový mýtus ovlivnil nejen Chartu 77, ale inspiroval i „sametovou revoluci“. Uznání vojenské intervence jako chyby Michailem Gorbačovem během perestrojky dokonce ukazuje, že sehrál svou roli na mezinárodní úrovni. Levice tak mezi roky 1968 a 1989 vidí přímou spojnici. Oproti tomu pravicový mýtus považuje Pražské jaro za výraz vnitrostranického boje mezi konzervativním stalinským a utopistickým reformním křídlem uvnitř Komunistické strany Československa. Podle této interpretace komunismus bojoval o hospodářské přežití a tzv. třetí cesta se ukázala jako pouhá utopie. Na reformní komunisty proto nelze pohlížet jako na demokraty, ale jako na bývalé sta-

linisty. Invaze spojeneckých vojsk se pak jeví jako politováníhodný, leč nutný důsledek, a celý rok 1968 jako pouhý incident v dlouhém zániku socialistického experimentu.

Obě pojetí se střetla již počátkem 90. let v rámci Občanského fóra. Neoliberální pravice, reprezentovaná Václavem Klausem, nedůvěřovala občanské společnosti, a proto Pražské jaro hodnotila negativně. Levice naopak na dědictví osmašedesátého pohlížela pozitivně

a přihlásila se k principům sociálně-tržního systému a nepolitické politiky. V roce 1992 však zvítězilo neoliberální paradigma, což vedlo k hegemonii pravicového diskurzu po celé období 90. let. Nedávné spory ohledně založení Ústavu pro výzkum totalitních režimů však ukazují, že spor není u konce. Návrh neodmítala nejen většina akademické obce, ale v politické rovině i celá levice, která se brání označit celé období od 1948 do 1989 za totalitní. Konečné rozhodnutí parlamentu a Ústavního soudu bylo jen velmi těsné, a proto lze podle Petra Druláka očekávat, že se 40. výročí invaze v srpnu 1968 stane novým bodem rozepří.

Samotná vystoupení Petra Uhla a Jaroslava Cuhry během konference do určité míry odpovídala oběma mýtům a dokazují, že rozumění minulosti do určité míry závisí na pohledu mluvčího: rok 1968 se jeví jinak z hlediska tehdy aktivního levicového intelektuála a jinak v ná-

zoru historika, který se věnuje studiu obětí komunistického režimu. Rozličné interpretace mimochodem vedou k paradoxní shodě neostalinské a neoliberální interpretace, že Pražské jaro bylo zpočátku odsouzeno k nezdaru. Rozdělení na pravicový a levicový mýtus lze ovšem vztáhnout i na loňskou francouzskou prezidentskou kampaň. Pravicový kandidát Nicolas Sarkozy tehdy obvinil „osmašedesátníky“ z relativizace hodnot, porušení společenské hierarchie, zničení etiky a vyzval k likvidaci dědictví Května 1968.

Odkazy na minulost nezůstávají živé pouze v politické aréně, ale i v občanské společnosti. Jak upozornila socioložka Sandrine Devaux, během Pražského jara došlo k obnovení skautského hnutí a Pionýr se načas osamostatnil od komunistické strany. Po roce 1989 se doposud pronásledovaný Junák, ale i oficiální Pionýr odkazovaly právě na toto období. Stranou společenské reflexe proto nesmí zůstat nejen oslavované období Pražského jara, ale i neslavné období pozdější normalizace.

Všechny příspěvky jsou v původním znění (francouzštině, češtině a angličtině) k dispozici ke stažení ve formátu MP3 na adrese www.iir.cz/display.asp?id=139.

Ondřej Horký je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů a spolupodílel se na uspořádání konference. horky@iir.cz

K čemu slouží národní identita

Autorem předkládané publikace je jeden z nejuznávanějších francouzských historiků Gérard Noiriel, který je zároveň levicově orientovaným intelektuálem. Jeho kniha *K čemu slouží „národní identita“* se řadí do proudu, který zkoumá, analyzuje a kritizuje používání historizující argumentace ve francouzském veřejném prostoru. Historik zastává názor, že „*minulost v současné době je více než kdy jindy argumentem, který je veřejně činnými jedinci využíván k obhajobě a ospravedlnění moci*“ (s. 8).

V závěru autor vysvětluje, proč společně s dalšími osmi

vědci (z dvanácti) odstoupil 18. května 2007 ze svého postu ve vědecké radě nového Národního muzea historie imigrace, které vzniklo teprve na podzim roku 2007. Hlavním důvodem společné abdikace byl protest proti vytvoření *ministerstva imigrace a národní identity* (s. 139). Instrukce, která v názvu obsahuje dva pojmy, jejichž propojení Noiriel považuje za velmi nebezpečné, což dokládá ve čtyřech kapitolách své knihy.

Publikace se zabývá politickým užíváním slovního spojení *národní identita* s důrazem na období od 80. let do současnosti, a to především v souvislosti s imigračními otázkami ve francouzské společnosti. V úvodu autor tvrdí, že *národní identita* byla na politické úrovni používána především „*pro stigmatizaci imigrantů při vytváření hranice mezi „my a oni“*“ (s. 7) Přičemž konstatuje, že neexistuje žádná „objektivní“ definice tohoto slovního spojení (s. 10), které se váže především na krajně pravicové diskursy, jež v osmdesátých letech 20. století znamenaly ve Francii velký ohlas, a tím došlo i velké politizaci tohoto slovního spojení (s. 47–57).

V recenzované publikaci Noiriel věnuje značnou pozornost sdělovacím prostředkům, neboť míní, že krajně pravicové diskursy (především Národní fronty Jean-Marie Le Pena) se výrazněji dostaly do francouzského veřejného prostoru díky médiím. Ta umožnila i rychlé pronikání podobných názorů do politických postojů některých skupin francouzského obyvatelstva. Důsledkem byl vznik nového stereotypu „toho druhého“, a to spojením mezi přistěhovalcem a mladým člověkem. „Ten druhý“ byl reprezentován jedincem, mladým imigrantem, mezi jehož charakteristiky se dále zařadil původ (Arab) a náboženské vyznání (islám). Jako hlavní důvod vzniku popsané hranice vnímá Noiriel fakt, že televizní zpravodajství začalo kvůli vysoké sledovanosti upřednostňovat

násilí a smrt, bezpečnostní otázky a také vysílání, která ukazovala Francouzům kolektivní „my“. Jako zdroje těchto informací byly použity konflikty na Blízkém východě a delikvence mladých lidí z francouzských předměstí. Do nastíněného informačního schématu pak vhodně zapadali i jedinci s krajně pravicovými názory, kteří zaměřovali po-

zornost na muslimy ze severní Afriky či jejich potomky ve Francii (s. 58–68). Tyto trendy pak Noiriel zkoumá v souvislosti s proměnami politických diskursů a soudí, že politici se stávali stále závislejší na

médiích („demokracie stran“ se stala „demokracií veřejného mínění“) (s. 63).

Vůči klasické nacionalistické rétorice („migrační proudy jsou nebezpečím pro *národní identitu*“) se tradiční pravicové a levicové strany téměř vždy snažily vymezovat. Tento trend byl však výrazně překročen na jaře v roce 2007. Třetí kapitola tak obsahuje analýzu používání spojení *národní identita* v kampani Nicolase Sarkozyho před prezidentskými volbami. Autor v ní za prvé ukazuje, že se Sarkozyho rétorika blíží rétorice Národní fronty, a tedy i osvědčenému receptu na získání volebních hlasů (s. 82–85). A za druhé poukazuje na národně-bezpečnostní aspekty Sarkozyho předvolební strategie, kterými Sarkozy postavil *národní identitu* do opozice s tím, co je nebezpečné. „*V tomto bodě N. Sarkozy propojil imigraci s národní identitou*“ (s. 92), neboť nebezpečí je zosobněno ilegálním přistěhovalcem. Ten je stavěn do opozice prostřednictvím negativ, která jsou opakem „Francouzů“ (s. 93).

Přestože se Noiriel v této práci projevuje také jako angažovaný levicově smýšlející intelektuál, který se staví proti pravicovému prezidentovi, lze recenzovanou publikaci považovat za další velmi kvalitní text renomovaného francouzského historika. Četba této publikace je velmi podnětná především z následujícího důvodu: přesvědčivou argumentací ukazuje, že slovní spojení *národní identita* slouží na politické úrovni jako populistický argument k získání politického kapitálu a k vytváření hranice mezi „my a oni“.

Pavel Sitek

Pavel Sitek je doktorandem na Katedře antropologických a historických věd Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni a CEFRESu Praha. pavel.sitek@volny.cz

Thukydidés

Mám výhodu, že na rozdíl od vás pamatují olympijské hry konané v Altis, posvátném okrsku Diově v Olympii. Ty mi byly milejší než ty dnešní, protože vedle soutěží fyzických konaly se na vedlejším stadionu též závody múšické. Celých osmdesát let ten obyčej vydržel. Divák si mohl vybrat. A tak zatímco můj přítel Proklés – osoba jednoduchá – kochal se běžci a diskaři pentáthlonu a velebil vítěze pěstního pankratia, já – duše jemná – volal slávu pěvcům s kitharou, recitujícím básníkům a trubačům. Tehdy ještě byly hry kultem těla i ducha, nikoli jen tréninkového drilu a milionů.

Múšické soutěže dnes nahradily soutěže chemických laboratoří, kde vymýšlí se stále rafinovanější doping. Co by si dnes v Číně počali pěvci a trubači! Ještě by některému ujel od úst verš k oslavě dalajlamy. Představte si to trapné zatýkáni před statisící diváky. Ono těch trapností provází olympijské hry i takhle dost. V antice byl po dobu her vyhlášen a pod sankcemi

dodržován mír zbraní, ekecheiriá. To Číňané dobře vědí, tradice drží, a proto těch sto padesát demonstrantů v Tibetu postříleli už s předstihem v březnu.

Roman Šebrle v Pekingu na zlato asi nedosáhne, maximálně na bronz, prostě má odslouženo, a tak je škoda, že nekonají se též olympijské soutěže v trapnosti. Tam by mohl po českém zlatu chmátnout sám pan předseda vlády Mirek Topolánek. Na jaře dal slovo chlapa, že na olympijské hry do země, kde dupe se po lidských právech, nepojede. Jako vzdělanec si vzpomněl na Berlín 1936, kde také byly hry zneužity ve prospěch lotrovního režimu. Najednou ale ten váš premiér do Pekingu přiletěl. Proč ta změna, že by se trapně opíčil po Bushovi a Sarkozym? Věkovitá zkušenost mi říká, že to spíše synek, jenž ho tam bude doprovázet, je tím jádrem pudla. Tatínku, já bych tak rád viděl olympiádu..., znáte to přece, všichni jsme nějakým způsobem tátové. A nutno uznat, že to pan premiér vyřešil rafinovaně. Nezúčastní se zahajovacího ceremoniálu, podívá se jenom na sport. A basta. Pěkně to těm Číňanům nandal, to si za rámeček nedají.

Máte holt ve Strakovce chlapa se vším vsudy, pravého olympionika.

Česká furiantská

Když se stal Franta starostou, zavelel:
Na Brusel! To je má první štace!
Trochu se podívat do světa,
na fondy a na impl-, impl-, implementace.

Vrátil se celý. Hospoda plná.
Všem poručil a dal se do kázání:
Je třeba vidět svět, vy kluci pitomí!
Všeho je dost, všechno je k máni!

Ale co prachy. Nejvíc mě dostal kluk,
co klidně čurá vprostřed města –

Manneken Pis je slavnější než pralinky.
A tudy vede naše cesta.

Na návsi tyčí se kolos
pět metrů do výšky. Za granty od státu
a od Unie. Čural však asi jen
týden. Že by měl prostatu?

Žádné nemoci, sloužil by věrně.
Měděné trubky skončily ve sběrně...

Homo politicus

Václav Nekvapil

Tři obraty Středomořské unie

Loňské zvolení Nicolase Sarkozyho bylo v arabském světě doprovázeno silnou nedůvěrou. V živé paměti byly ještě postoje někdejšího ministra vnitra, který velkou část své popularity postavil na boji proti ilegálnímu přistěhovalectví („zbavím vás té lůzy“) a umně tak přebíral většinu islamofobního elektorátu stárnoucímu Le Penovi. Arabská média referovala o Sarkozyho židovských předcích, jeho proamerických postojích a okázalém obdivu vůči Georgi W. Bushovi a vše jim do sebe zapadalo. Ohlášení plánu na vytvoření Středomořské unie přišlo záhy po Sarkozyho volebním vítězství a dlouho bylo spojováno jen s od-

porem vůči členství Turecka v Evropské unii, které bylo jedním z „hitů“ jeho volební kampaně.

Obrat přišel ve chvíli, kdy muž, který po svém zvolení hlásal, že „všichni ti, jejichž lidská práva jsou potlačována, najdou ve Francii svého spojence“, pozval na sklonku loňského roku do Paříže libyjského diktátora Kaddáfího, aby s ním uzavřel obchody za miliardy eur. „Jaderná diplomacie“ prezidenta Sarkozyho pokračovala v Maroku, Tunisku, Alžírsku a Egyptě, a tehdy se zdálo, že Středomořská unie bude jen zástěrkou pro tuto pragmatickou ekonomickou politiku.

Glosa

Třetí otočka přišla ve chvíli, kdy se ukázalo, že Sarkozy nemá pro ambiciózní projekt dost spojenců, kteří by byli ochotni se ho nejen účastnit, ale také jej financovat. Velkolepé setkání 43 hlav států a vlád (odmítl jen Kaddáfí) dosáhlo mnoha vedlejších cílů především ve vztazích mezi Sýrií a Libanem a Palestinci a Izraelem, ale na skutečný politický obsah Unie pro Středomoří stále čeká.

Václav Nekvapil je analytikem Asociace pro mezinárodní otázky a studuje na École nationale d'administration (ENA).

vaclav.nekvapil@amo.cz